

Vekst eller vern?

Spørsmålet om utbygging av henholdsvis Veigvassdraget, Dagali-
fallene og Altavassdraget i et komparativt perspektiv

Christian Fredrik Melbye

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2015

Vekst eller vern?

Spørsmålet om utbygging av henholdsvis Veigvassdraget, Dagali-fallene og Altavassdraget i et komparativt perspektiv.

Partiformann Reiulf Steen i vanskelig balansegang med industriminister Bjartmar Gjerde og miljøvernminister Gro Harlem Brundtland, som representerte hvert sitt ytterpunkt når det gjaldt kraftutbyggingsspørsmål.

(Tegning av Herbjørn Skogstad, gjengitt i

«Sosialistisk perspektiv» nr. 5, 1978.) Kilde: Jostein Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, Bind 6 i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, (Oslo : Tiden norsk Forlag, 1990), 321.

© Christian Fredrik Melbye

2015

Vekst eller vern?

Spørsmålet om utbygging av henholdsvis Veigvassdraget, Dagali-fallene og Altavassdraget i et komparativt perspektiv.

Christian Fredrik Melbye

www.duo.uio.no/

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven omhandler to store stridsspørsmål vedrørende vassdragsutbygging i norsk politikk på 1970-tallet, hvor hensikten er å forklare hvorfor regjeringen Nordli (AP) valgte å verne Veigvassdraget og Dagali-fallene, men bygge ut Alta- Kautokeinovassdraget. Oppgaven tar utgangspunkt i den vekst- og vernproblematikken som preget Arbeiderpartiet fra midten av 1970-tallet. Slagordet «vekst og vern» stod sentralt i partiets arbeidsprogram for perioden 1974-1977, og skulle blant annet være en rettesnor for partiets økonomiske politikk, hvor ambisjonen var å balansere de ulike vekst- og vernehensynene. Men til tross for at Miljøverndepartementet ble opprettet i 1972, og at miljøspørsmål for alvor kom inn i det politiske bildet på 1970-tallet, sto kraftsosialistene og utbyggerinteressene fremdeles sterkt internt i Arbeiderpartiet. Med dette slagordet la partiet opp til en politikk som skulle komme til å skape turbulens og konflikt, både internt og eksternt. På regjeringsnivå ble interessekonflikten særlig merkbar mellom Miljøverndepartementet og Industridepartementet (fra 1978 Olje- og energidepartementet).

Oppgaven undersøker Arbeiderpartiets arbeid med og politiske holdning til disse sakene. Sentrale spørsmål oppgaven undersøker er: Hvorfor ble det vern av Hardangervidda – og dermed ingen utbygging av Veigvassdraget og Dagali-fallene, mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget? Hvilke hensyn lå bak disse beslutningene? I hvilken grad ble Arbeiderpartiet påvirket av de ulike folkeaksjonene og miljøorganisasjonene? Hvilken betydning fikk den (omtrent) samtidige planprosessen for å opprette en nasjonalpark på Hardangervidda for behandlingen av utbyggingsplanene for Veig og Dagali? Hvilken betydning fikk de ulike faglige uttalelsene? Oppgavens redegjørelse av Hardangervidda- og Alta-sakene munner ut i en komparativ analyse, hvor blant annet de ovenstående spørsmålene blir diskutert.

Oppgavens funn tyder på at verneviljen i Arbeiderpartiet var langt større i Hardangervidda-saken enn den var i Alta-saken, hvor det fantes mer tungtveiende argumenter for en kraftutbygging. Kraftsosialistene sto på 1970-tallet fremdeles sterkt i partiet. Til tross for slagordet «Vekst og vern» måtte verneinteressene og Miljøverndepartementet kjempe en hard kamp for at miljøvern skulle veie like tungt eller tyngre enn hensynet til fremtidige kraftbehov og arbeidsplasser. Mye tyder på at da regjeringen Nordli valgte å opprette Hardangervidda nasjonalpark, og dermed verne Veigvassdraget og Dagali-fallene, var det ikke lenger politisk

rom for Miljøverndepartementet og verneinteressene i partiet til å stanse flere store vannkraftutbyggingssaker i den inneværende stortingsperioden.

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Olav Njølstad, for god og konstruktiv veiledning igjennom hele denne prosessen. Du har lært meg enormt mye det siste året. Takk for at du alltid har satt av tid til å svare på spørsmål, og at du aldri har gitt uttrykk for jeg har spurt for mye. Du skal ha mye av æren for at jeg nå kan levere fra meg et arbeid jeg er fornøyd med. En stor takk rettes også til Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, samt Riksarkivet, for god hjelp underveis. Jeg vil også takke Gro Harlem Brundtland, for at du tok deg tid til å gi meg gode og utdypende svar på mine spørsmål.

Bård, takk for all støtte underveis i dette arbeidet, takk for kommentarer og korrekturlesing i slutfasen. Og ikke minst, takk for 6 fantastiske år på Blindern. Bendik, takk for fine treningsøkter i skog og mark.

En stor takk til Stine, for å ha vært en bauta hver eneste dag. Takk for oppmuntring og varme ord igjennom en kald og frustrerende høst og vinter. Takk for at du har dratt meg ut av senga om morgenen, og bokstavelig talt dyttet meg ut av døra – for så å gjøre det samme dagen etter.

En stor takk sendes også til Orrestien og Nordstrand. Spesielt til pappa og mormor – bedre kjent som mommo, hvor jeg alltid har kunnet ringe for å få utløp for min frustrasjon. Deres støtte har vært uvurderlig.

Christian Fredrik Melbye

Oslo, 07.05.2015.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG.....	V
FORORD.....	VII
INNHOLDSFORTEGNELSE	VIII
FORKORTELSER	X
KAPITTEL 1. PRESENTASJON AV OPPGAVEN	1
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2 AVGRENSNING.....	2
1.3 OPPBYGGING OG STRUKTUR	4
1.4 METODE	4
1.5 HISTORIOGRAFI	6
1.6 PRIMÆRKILDER	10
KAPITTEL 2. BAKGRUNN OG KONTEKST	11
2.1 SAMFUNNSKRITIKKEN UTFORMES.....	11
2.2 DET POLITISKE KLIMA I ENDRING.....	14
2.3 MILJØ BLIR POLITIKK.....	16
2.4 MILJØDEBATTEN INN I DE POLITISKE PARTIENE	17
2.5 KONKLUSJONER.....	19
KAPITTEL 3. KAMPEN OM HARDANGERVIDDA	21
3.1 HARDANGERVIDDAUTVALGET.....	21
3.2 UTVALGETS ARBEID MED RAPPORTEN	25
3.2.1 Utvalgets konklusjoner.....	25
3.2.2 Utvalget om Veig og Dagali.....	27
3.3 NOU-RAPPORTEN UTE PÅ HØRING.....	28
3.3.1 Verneinteresser.....	29
3.3.2 Næringsinteresser	35
3.4 OPPSUMMERING	40
3.5 ARBEIDERPARTIET.....	42
3.5.1 Landsmøtet.....	43
3.5.2 Arbeidet med stortingsmeldingen om Hardangervidda.....	46
3.5.3 Intern maktkamp og strid i regjeringen.....	47
3.5.4 Stortingsmeldingen om Hardangervidda.....	53
KAPITTEL 4. KAMPEN OM ALTA	56
4.1 INNBLIKK I UTBYGGINGSPLANENES UTVIKLING.....	57
4.2 RESSURSENTVALGET FOR FINNMARKSVIDDA	58
4.2.1 Utvalgets hovedkonklusjoner.....	60
4.2.2 Tekniske inngrep og større utbygginger.....	61
4.3 INTERESSEKONFLIKT	63
4.3.1 Verneinteresser.....	64
4.3.2 Næringsinteresser.....	71
4.3.3 Oppsummering.....	74
4.4 ARBEIDERPARTIET.....	74
4.4.1 Regjeringens arbeid med Alta-saken.....	76

4.4.2 Stortingets behandling av regjeringens utbyggingsforslag	79
4.4.3 Regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget	81
4.4.4 Ny regjering – nye problemer	87

KAPITTEL 5. SPØRSMÅLET OM UTBYGGING AV HENHOLDSVIS VEIGVASSDRAGET, DAGALI-FALLENE OG ALTA-VASSDRAGET I ET KOMPARATIVT PERSPEKTIV	91
5.1 UTGANGSSITUASJONEN	92
5.1.1 Veig og Dagali – en miljøpolitisk symbolsak	92
5.1.2 Alta-saken	93
5.1.3 Oppsummering	95
5.2 INTERESSEKONFLIKT	95
5.2.1 Veig og Dagali	96
5.2.2 Alta-saken	99
5.2.3 Oppsummering	102
5.3 FAGLIGE UTTALELSER	104
5.3.1 Veig og Dagali	104
5.3.2 Alta-saken	105
5.3.3 Oppsummering	109
5.4 ARBEIDERPARTIETS POLITISKE LINJE	109
5.5 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	114
 BIBLIOGRAFI	 119
UTRYKTE KILDE	119
TRYKTE KILDER	120
LITTERATUR	122
NETTRESSURSER	123
ANDRE KILDRER	126
MUNTLIGE KILDER	126
 VEDLEGG	 127
KART- OG BILDEOVERSIKT	127

Liste over forkortelser

ALP – Anders Langes parti

AP – Arbeiderpartiet

Arbark – Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

DNT – Den Norske Turistforening

EF – Det Europeiske fellesmarkedet. I dag Den Europeiske Union (EU).

FoSAm – Forum for samtidshistorie

ID – Industridepartementet

Innst. S. – Innstilling til Stortinget

Kgl. res. – Kongelig Resolusjon

LO – Landsorganisasjonen i Norge

MVD – Miljøverndepartementet

Nat.vernavd. – Naturvernavdelingen i Miljøverndepartementet

NOU – Norges offentlige utredninger

NRL – Norske Reindriftsamers Landsforbund

NSR – Norske Samers Riksforbund

NVE – Norges vassdrags- og energidirektorat

NNV – Norges naturvernforbund

OED – Olje- og energidepartementet

SF – Sosialistisk Folkeparti

SFR – Statens Friluftsråd

SNR – Statens Naturvernråd

S. tid - Stortingstidende

St.meld. – Stortingsmelding

St.prp. – Stortingsproposisjon

SV – Sosialistisk Valgforbund. Senere Sosialistisk Venstreparti

RA - Riksarkivet

Kapittel 1

Presentasjon av oppgaven

1.1 Tema og problemstilling

I denne masteroppgaven skal jeg ta for meg to store stridsspørsmål vedrørende vassdragsutbygging i norsk politikk på 1970-tallet. I det følgende skal jeg redegjøre for oppgavens tema, problemstilling, oppbygging, litteratur og struktur.

Oppgavens første del tar for seg det som gjerne omtales som ”kampen om Hardangervidda”, hvor hovedspørsmålet dreide seg om hvorvidt det skulle opprettes nasjonalpark på Hardangervidda, og/eller om det skulle bygges vannkraftverk ved Veigvassdraget og Dagali-fallene. Oppgavens andre del vil omhandle Alta-saken, hvor myndighetenes ønske om å bygge ut Alta- Kautokeinovassdraget møtte kraftige protester og motstand fra ulike instanser og grupperinger i samfunnet, politiske så vel som sivile. Et sentralt tema i oppgaven vil være å se på interessekampen som utspilte seg mellom utbyggerinteressene og verneinteressene, og hvilke argumenter som ble brukt. Redegjørelsen av de to sakene vil munne ut i oppgavens tredje og siste del, som består av en komparativ analyse av de to utbyggingssakene, hvor hensikten er å forsøke og forklare hvorfor de fikk ulikt utfall. Hadde rekkefølgen i behandlingen av de to sakene en betydning for utfallet? Var det ulike faktorer som spilte inn i de to sakene, og om så var tilfelle, hvilke betydning hadde disse? Hvilken betydning fikk den (omtrent) samtidige planprosessen for å opprette en nasjonalpark på Hardangervidda for behandlingen av utbyggingsplanene for Veig og Dagali?

Utbyggingssakene har til felles at de begge reiser spørsmål om miljøvern, energibehov, sysselsetting, reindrift og kulturarv, for å nevne noe. Fokuset for denne oppgaven vil ligge på Arbeiderpartiets arbeid med, og politiske holdninger til sakene. Årsaken til at nettopp AP er tema, skyldes i første omgang at det var de som satt med regjeringmakten i denne perioden, men også at vassdragsutbyggingen var det miljøspørsmålet som slo de største kilene inn i partiet.¹ På regjeringnivå ga dette seg utslag i en dragkamp mellom det nyopprettede Miljøverndepartementet (1972) og Industridepartementet.² I APs arbeidsprogram for perioden

¹ Edgeir Benum, *Overflod og fremtidsfrykt, bind 12, Aschehougs Norgeshistorie*, (Oslo: Aschehougs forlag, 1998), 33.

² Fra 1978 Olje- og Energidepartementet.

1974-1977, ble slagordet ”vekst og vern” lansert.³ Her kan en blant annet lese at *vekst og vern* skulle være en rettesnor for partiets økonomiske politikk, hvor økonomisk vekst måtte gis et nytt innhold, slik at den kunne bidra til en fornuftig bruk av ressursene og ikke ødelegge den grunnleggende balansen i naturen. Videre får en vite at produksjonsvekst fremdeles ville være nødvendig for å løse de fremtidige oppgavene som nasjonen og resten av omverden sto ovenfor, dog med et sterkere fokus på en mer forsvarlig ressursbruk av naturen.⁴ Et interessant tema for denne oppgaven vil derfor være å undersøke hvordan de ulike interessene (vekst- og verneinteressene) forholdt seg til disse sakene, og hva som ble utfallet.

Oppgavens hovedproblemstilling er: *Hvorfor ble det varig vern av Hardangervidda – og dermed ingen utbygging av Veigvassdraget og Dagali-fallene, mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget?* Andre spørsmål som vil bli undersøkt er:

- I hvilken grad påvirket de ulike interessekonfliktene og faglige uttalelsene sluttresultatet i de to sakene?
- Hva hadde områdene å si for resultatet? Var det slik at kraftbehovet var mer påtrengende i Finnmark? Om så var tilfelle, kan dette forklare de to sakenes ulike resultat?
- Hvorfor var det Hardangervidda-saken og ikke Alta-saken som ble løftet frem som en symbolsak for miljøforkjemperne i regjeringen?

1.2 Avgrensning

Oppgaven omhandler tidsperioden 1968-1982, hvor både Hardangervidda- og Alta-sakene utspilte seg. Da dette var saker som berørte og engasjerte store deler av samfunnet, vil det være nødvendig med en avgrensning av aktører. Hovedfokuset vil rette seg mot APs arbeid med sakene. Årsaken til dette er todelt. For det første var det, som nevnt ovenfor, spørsmål vedrørende vassdragsutbygging som skapte størst splittelse og intern uenighet innad i partiet på 1970-tallet. For det andre hadde AP mer eller mindre uavbrutt regjeringsmakt i den gjeldende perioden,⁵ og var derfor den aktøren som sto bak de politiske beslutningene. De andre politiske partienes forhold til disse sakene vil derfor ikke bli vektlagt i denne oppgaven. Dermed vil det også hva angår stortingsforhandlingene vedrørende Hardangervidda og Alta –

³ Arbark, APs arbeidsprogram, *Trygghet for folket 1974-1977*, 7-8.

⁴ Ibid.,

⁵ Med unntak av Lars Korvalds treparti-regjering 18.10.1972 – 16.10.1973.

Kautokeinovassdraget, primært rette seg mot APs bidrag. Andre partirepresentanters bidrag vil kun bli vist til, dersom disse har en direkte tilknytning til AP. Etter Stortingets beslutning om utbygging av Alta – Kautokeinovassdraget, ble Olje- og energidepartementet stevnet for retten av Naturvernforbundet. De rettslige prosessene og avgjørelsene vil ikke bli redegjort for, da dette ikke er relevant for oppgavens tema og problemstilling.

Hardangervidda- og Alta-sakene skapte som nevnt et stort engasjement også utenfor regjeringen, både lokalpolitisk og i samfunnet for øvrig. De lokalpolitiske debattene, ulike aksjonsgruppers- og foreningers arbeid og politiske motiver/agenda, samt medias omtale og dekning er sentrale sider som det vil bli vist til i dette arbeidet. Disse aspektene vil dog kun bli brukt for å belyse APs arbeid med utbyggingssakene, da et grundigere arbeid av disse kunne være verd et eget studie.

Før regjeringen og Stortinget kan fatte en beslutning om, og gi konsesjon til vassdragsregulering, foreligger det et stort arbeid i form av søknader, rapporter og redegjørelser. I dette arbeidet blir ulike interessegrupper presentert, fordeler og ulemper redegjort for, og prognoser og konklusjoner lagt frem. Initiativtakeren til slike prosjekter var i denne perioden Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE), som i siste omgang sendte en konsesjonssøknad til regjeringen. NVEs søknader vil ikke bli gjennomgått i denne oppgaven, da disse ikke anses som relevant for oppgavens problemstilling. Hva angår NVEs begrunnelse for søknadene, vil disse allikevel komme tydelig frem via annet kildemateriale.

Alta-saken skiller seg ut fra andre lignende saker, ved at spørsmålet om samenes rettigheter ble et sentralt tema. Dette skyldtes i første omgang at deler av den samiske bygda Masi skulle legges under vann i de opprinnelige planene for vassdragsutbyggingen. Selv om Masi ble varig vernet og tatt ut av planene i 1973, ble samenes rettigheter et stadig tilbakevendende tema.⁶ Samenes rettigheter vil derfor få en sentral plass i oppgavens del som omhandler Alta-saken, men da med fokus på regjeringens håndtering av disse, og kun hvor disse rettighetene kom i direkte konflikt med utbyggingen. Det samme gjelder folkeaksjonene og de ulike sivilulydighetsaksjonene som preget Alta-saken.

⁶ Mikkel Berg-Nordlie og Knut Are Tvedt, *Alta-saken*, Hentet 29.09.2014 fra <https://snl.no/Alta-saken>

Kort oppsummert vil tema for denne oppgaven være hvordan AP håndterte interessekampen som utspilte seg i og utenfor partiet i henholdsvis Hardangervidda- og Alta-saken.

Redegjørelsen for de to sakene vil munne ut i en komparativ analyse av disse to, hvor jeg skal forsøke å finne ut hvorfor det ble vern av Veigvassdraget og Dagali-fallene, mens Alta-Kautokeinovassdraget ble bygget ut.

1.3 Oppbygning og struktur

Oppgaven består av i alt 5 kapitler, hvor dette kapitlet, som tidligere nevnt redegjør for oppgavens tema, problemstilling, oppbygging, litteratur og struktur. Kapittel 2: *kontekst og bakgrunn* redegjør for enkelte karakteristiske trekk ved perioden oppgaven tar for seg. Her vil det rettes et særlig fokus mot de radikale kreftene som var i sving, samt utviklingen av den voksende miljøbevegelsen, og hvordan denne artet seg og befestet seg i politikken. Hensikten med kapitlet er å gi et makroperspektiv på perioden, et perspektiv som vil være nyttig å ha med seg videre, da det vil bidra til å gi en økt forståelse av det politiske klimaet. Kapittel 3 og 4 tar for seg henholdsvis *Kampen om Hardangervidda* og *Alta-saken*. Kapittel 5: *komparative analyse* er oppgavens analysedel, hvor jeg på bakgrunn av mine funn i kapittel 3-4 skal sammenligne de to overnevnte sakene. Her vil likheter og ulikheter bli trukket frem, hvor jeg også skal forsøke å finne svar på hvorfor disse sakene fikk et ulikt resultat. Avslutningsvis vil jeg trekke noen slutninger og konklusjoner på bakgrunn av det arbeidet jeg har gjort.

1.4 Metode

I oppgavens problemstilling spør jeg: *Hvorfor ble det varig vern av Hardangervidda – og dermed ingen utbygging av Veigvassdraget og Dagali-fallene, mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget?* Hardangervidda- og Alta-saken har en rekke likhetstrekk, både hva angår tidsperiode, tematikk og aktører. Allikevel fikk de to sakene ulike utfall. I et forsøk på å forklare *hvorfor*, vil jeg benytte meg av komparativ metode (systematiske sammenlikninger). Komparasjon handler i grove trekk om å sammenligne, men begrepet ”sammenligne” kan oppfattes som noe mindre strengt, avgrenset og forpliktende enn komparasjon.⁷ Historiker Knut Kjeldstadli forteller at komparativ metode, foruten å prøve

⁷ Dag Hunstad, ”Komparasjon i historieforskning: Metodiske og teoretiske utfordringer”, Prøveforelesning for PhD-graden i historie, Universitetet i Bergen, 21.02.2013. Hentet 25.02.2015, fra http://www.academia.edu/3816881/Komparasjon_i_historieforskning_-_metodiske_og_teoritiske_utfordringer, 1.

årsaksforklaringer, kan tjene til to andre formål: 1). Å vise at en teori gjelder allment. 2). Å finne ut noe å forklare, ikke å vise at en forklaring er god.⁸

For denne oppgaven er Kjeldstadli andre formål gjeldene, hvor ”hensikten er heuristisk, kunnskapssøkende; vi er på jakt etter gode spørsmål.”⁹ For å kunne forklare hvorfor utfallet i de to utbyggingssakene ble så ulikt, må en se etter det særegne ved disse sakene. Dette kan gjøres ved å stille samme spørsmål til ulikt materiale, hvor en dermed vil få ulikt svar. Videre kan en lese at en i denne metoden ikke tar sammenligningen lenger enn til at man får tak i «individualiteten» i fenomenet.¹⁰ Like viktig i denne konteksten er å spørre: Hvorfor er Alta-saken (eller Hardangervidda-saken) spesiell på viktige punkter? Altså, hva gjør nettopp denne saken så spesiell? Hvordan og hvorfor skiller denne seg ut? Ved å stille disse spørsmålene bruker vi den komparativ metode til å ”prøve årsaksforklaringer”.¹¹ Således vil det bli et vekselspill mellom disse to metodeformålene.

John Stuart Mill introduserte begrepene «the Method of Agreement» og «the Method of Difference», som Kjeldstadli kaller: den maksimale overensstemmelsens metode, og den maksimale forskjellens metode.¹² Ved forskjellsmetoden, som vil bli gjeldene i den kommende analysen, arbeider en med objekter som ”er så like som råd, og sporer opp den eller de avgjørende ulikhetene som finnes trass likhetene.”¹³ Til tross for at jeg i problemstillingen spør hvorfor utfallet ble ulikt, og at det således er nødvendig å undersøke ulikhetene i de to utbyggingssakene, vil allikevel likhetene være viktige å løfte frem i en slik analyse. Dermed blir det også her et vekselspill mellom overensstemmelses- og forskjellsmetoden, hvor disse kombineres.

I en komparativ analyse, som i andre analyser, må en begrense omfanget. En kan ikke sammenligne alt. Derfor er det viktig å tenke etter hvilke sider ved hendelsene en ønsker å legge vekt på.¹⁴ Disse valgene bør således også begrunnes. Kjeldstadli trekker frem sammenligningens problemer i sin metodekommentar i *Tidsskrift for samfunnsforskning*

⁸ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, (Oslo, Universitetsforlaget AS, 1992), 255-256.

⁹ Ibid., 256.

¹⁰ Ibid.,

¹¹ Ibid.,

¹² Ibid., 258.

¹³ Ibid.,

¹⁴ Ibid., 259.

1988.¹⁵ Det første, og kanskje mest påfallende problemet er å avgjøre hva som *kan* og *bør* sammenlignes. Kjeldstadli skriver: ”Vi må velge kommensurable størrelser, ikke bare i sammenligning over tid, men også i synkron komparasjon”.¹⁶ Videre skriver han at: ”det er lett å se at 2 kilo og 3 liter ikke kan sammenliknes”.¹⁷ Den andre forutsetningen er at sakene en sammenligner må ha et visst systematisk preg, at det er ordnet etter visse logikker og at de lar seg identifisere som en viss type.¹⁸ Således vil det i mitt tilfelle her være viktig å definere, samt beskrive hva jeg velger å sammenligne, og hvorfor. Videre kan en lese at en i praksis sjelden vil klare å velge to faktisk eksisterende studieobjekter, som kan oppfylle de strenge kravene for en komparasjon. Målet blir for historikeren dermed å velge objekter som har den interessante blandingen av likhet og ulikhet, slik Kjeldstadli beskriver det.¹⁹ En interessant blanding av likhet og ulikhet er det å spore i de to utbyggingssakene. Den komparative analysen vil således være et godt verktøy til å belyse disse.

Hva angår valg av metode for denne oppgaven, vil, som teorien ovenfor viser, den komparative metode være et godt redskap i forsøket på å besvare oppgavens problemstilling. Ut fra teorien som her er redegjort for, vil jeg påstå at det er i ulikhetene svarene befinner seg. Den komparative metode, med et særlig fokus på forskjellsmetoden, kan således bidra til å ”filtrere” ut disse ulikhetene, og dermed bidra til å få frem en ny og dypere forståelse av de to sakene.

1.5 Historiografi

Utbyggingen av Alta- Kautokeinovassdraget, og Hardangervidda-saken var begge store miljøpolitiske saker som utspilte seg på 1970-tallet. Sakene har i ettertid vært av stor interesse for historikere, forskere og skribenter for øvrig, noe litteraturen vitner om. Jeg vil her gi en oversikt over de viktigste verkene som har blitt brukt eller vært til inspirasjon i denne oppgaven.

Historiker Edgeir Benum har skrevet *Aschehougs Norgeshistorie bind 12 - Overflod og fremtidsfrykt 1970-*. Verket gir en kort, men fin oversikt over 1970-tallets mange

¹⁵ Knut Kjeldstadli, *Metodekommentar: Nytt av å sammenligne*, i Tidsskrift for samfunnsforskning 1988, årgang 29, ss. 435-448, 440.

¹⁶ Ibid.,

¹⁷ Ibid.,

¹⁸ Ibid.,

¹⁹ Ibid.,

miljøkamper, og tar for seg hvordan miljøpolitikken utfoldet seg i Norge på denne tiden. Verket kan benyttes som et godt redskap til å tilegne seg grunnleggende informasjon om perioden, samt gi en pekepinn til videre lesning og forskning. Det samme gjelder Finn Olstads *Frihetens århundre: Norsk historie gjennom de siste hundre år*, Berge Furres *Norsk historie 1914-2000* og Francis Sejersteds *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. Århundre*.

Stephen Ibsen skrev i 2002 sin masteroppgave *Kampen om Hardangervidda*, ved Universitetet i Oslo. I oppgaven arbeidet han med Hardangervidda-saken, og spørsmålet om hvorvidt det skulle opprettes en nasjonalpark på Hardangervidda eller om det skulle bygges ut vannkraftverk ved Veigvassdraget og Dagali-fallene. Tematisk er det mye sammenfall mellom den tidligere oppgaven til Ibsen og mitt arbeid i kapittel 3, som omhandler Hardangervidda-saken. Til tross for de tematiske likhetstrekkene, skiller min oppgave seg ut da jeg arbeider ut fra et komparativt perspektiv, samt at Alta-saken også er en sentral del i mitt arbeid. Hva angår kildearbeid, har jeg her et annet utgangspunkt enn hva Ibsen hadde. Dette gjelder først og fremst tilgangen til notater fra regjeringskonferanser, Gro Harlem Brundtlands privatarkiv, samt en mail-korrespondanse med Brundtland.²⁰ Etter en gjennomgang av Ibsen sin oppgave, kommer det tydelig frem at en tilgang til disse dokumentene utvilsomt ville styrket hans oppgave. Et eksempel på dette er at en i Brundtlands privatarkiv vil finne en egen perm merket *Hardangervidda 1977-1979*. Her er det mye interessant kildemateriale, som ville vært til god hjelp i Ibsens oppgave, fremfor kun å vise til Brundtlands selvbiografi *Mitt liv 1939-1986*.

Ibsen bygger sin oppgave primært på kildematerialet fra Miljøverndepartementet og Olje- og energidepartementet, samt NOU-rapporten som omhandler Hardangervidda. Han har blant annet brukt en seksjon fra MVD, bestående av seks bokser, hvor kildematerialet består av uttalelser til NOU-rapporten, brev mellom berørte parter, samt interne notater fra naturvern avdelingen. Han har i sin oppgave viet mye plass til NVEs to søknader om utbygging av Veig og Dagali, samt NOU-rapporten. Dette er et grundig og godt arbeid, som viser sakens progresjon og utvikling på en god måte. De ulike lokale- og nasjonale interessekonfliktene kommer også godt frem, særlig via hans arbeid med NOU-rapporten. Min oppgave vil til sammenligning ikke gå like grundig inn på disse sidene av saken, da de

²⁰ Undertegnede fikk anledning til å intervju Gro Harlem Brundtland våren 2015.

for det første allerede er godt belyst av Ibsen, samt at det ville sprengte rammene for en masteroppgave. Jeg vil derfor være nødt til å begrense mitt arbeid, og etter beste evne forsøke å trekke ut essensen i de ulike spørsmålene.

Da min oppgave primært fokuserer på Arbeiderpartiets håndtering av, og arbeid med Hardangervidda- og Alta-sakene, vil det være viktig å undersøke hva noen av hovedaktørene tenkte og mente om utbyggingssakene. De ble avsluttet for over 30 år siden, og en rekke av datidens politikere har siden den gang gitt ut sine selvbiografier og memoarer. Ved å integrere denne litteraturen inn i forskningslitteraturen, vil en kanskje lykkes i å belyse hendelsene enda bedre. I oppgaven har bøkene: Odvar Nordlis *Min vei – Minner og meninger* (1985), Gro Harlem Brundtlands *Mitt liv 1939-1986* (1997), Gunnar Berges *Til kongen med fagbrev* (2011) og Per Kleppes *Kleppepakke* (2003), vist seg nyttige. Selv om hverken Alta-saken eller Hardangervidda er viet spesiell plass i noen av bøkene, med unntak av *Mitt liv 1939-1986*, er allikevel miljødebatten som rådde på 1970-tallet et tilbakevendende tema, hvor disse sakene nevnes som noen av de tyngste og mest omstridte internt i partiet.

Memoarene/biografiene supplert med funn i partiets arkiver, er derfor med på å gi et godt bilde av noen av aktørenes personlige meninger og opplevelser.

NVE er en høyst sentral aktør, da det var de som startet opp konkret planlegging av utbyggingen i Alta – Kautokeinovassdraget i 1968, samt en eventuell utbygging ved Veig og Dagali. Knut Ove Hillestads *Alta kraftverk i landskapet* i serien *Kraft og miljø NR. 20* (1993), gir en kort, men fin oversikt over Alta kraftverks prosesser. Om ikke den kommer med noen banebrytende og ny informasjon, gir den en flott oversikt over landskapet og kraftverket i form av en bildeserie med en rekke ”før- og etterbilder”. NVEs *Autoritet, tillit, ansvar: Norsk vassdragstilsyn 1909-2009* (2009), og NVEs *Kraftoverføringens kulturminner* (2010), har også vist seg nyttige i arbeidet med denne oppgaven.

Tidligere KrF-politiker, Kjell Irgens Køber, skrev i 1981 heftet: *Alta-utbyggingen har mange sider*.²¹ Heftet, som er på om lag 60 sider, tar for seg Alta-sakens kompleksitet og mange temaer. Køber baserer primært sine funn på stortingsproposisjoner, innstillinger til Stortinget og stortingsmeldinger vedrørende Alta-saken. Heftet har vært til god hjelp i mitt arbeid, da det har gitt gode ledetråder til videre forskning og arkivarbeid.

²¹ Heftet er funnet i NVEs bibliotek, men inneholder ingen videre henvisning til utgiver eller forlag. Den eneste informasjonen som er å spore, er navn på forfatter, samt måned og år for utgivelse.

I forbindelse med Olje- og Energidepartementets tiårsjubileum, ble jubileumsboken *Olje og energi i ti år 1978-88* publisert i 1987. Hans Ludvig Dehli, sjef for vassdrags- og energiforsyningsavdelingen da Olje- og energidepartementet ble opprettet i 1978, redegjør i boken for sine tanker og meninger om Alta-sakens utvikling og resultater. I boken finner vi også et intervju med Bjartmar Gjerde - departementets første minister. Verket har i denne sammenhengen bidratt til å gi et mer nyansert bilde av saken, da sett fra departementets eget ståsted.

Stormen om Stilla, utgitt i 1981, er skrevet av historiker og journalist Jan Ditlev Hansen og journalist Kjell Pihlstrøm. Boken er en reportasje om de begivenhetene som fant sted i månedene desember 1980 til februar 1981, da dragkampen om Alta/Kautokeinovassdraget nådde sitt klimaks.²² Forfatterne forklarer at deres beskrivelse er ”et første forsøk på å sette sammen noen av bitene i et begivenhetsforløp så fortettet og rikt på detaljer at vi ikke har hatt noen ambisjoner om å trenge til bunn”.²³ Dette skyldtes at reportasjen ble skrevet på samme tid som begivenhetene selv fant sted. De poengterer også at metoden som er blitt brukt er reporterens – ikke historikerens, og at kildene er egen observasjon og intervjuer. Tross bokens kilde- og metodebruk, gir den et godt bilde av de mange begivenheter som fant sted, og bidrar således med nyttig informasjon til videre forskning.

I perioden kampen om Hardangervidda og Alta-saken pågikk, ble det utgitt en rekke tidsskrifter, hefter og flygeblader fra de ulike verneinteressene, deriblant Naturvernforbundet og Folkeaksjonen. Disse har i oppgaven først og fremst blitt brukt for å gi et bilde av hvilke argumenter motstanderne brukte, samt hvilke tiltak og oppfordringer de kom med.

Felles for disse verkene, er at de alle tar for seg, eller er innom temaet denne oppgaven omhandler. Hvorfor komme med enda et bidrag om Alta-saken, når så mange allerede har skrevet om det? For det første vil mitt fokus rette seg mot hvordan regjeringen (Arbeiderpartiet) forholdt seg til saken. For det andre, vil undertegnede – i motsetning til de fleste verkene jeg her har ramset opp, ha en større tids- og følelsesmessig avstand til temaet. Fellesnevneren for litteraturen jeg har trukket frem, er at de mer eller mindre er skrevet enten i tiden begivenhetene fant sted, eller kort tid etter. Det er nå drøye tretti år siden disse sakene

²² Jan Ditlev Hansen og Kjell Pihlstrøm, *Stormen om Stilla*, (Bodø: Egil Trohaugs Forlag, 1981), 7.

²³ *Ibid.*,

ble avsluttet, og det vil derfor være mulig å kunne se dem også i et større og mer distansert perspektiv. En rikeligere tilgang til primærkilder vil også bidra til dette. Den komparative analysen i oppgavens siste og avsluttende del vil også kunne bidra til å forstå dette på en ny måte, da det her vil bli trukket frem likheter og ulikheter ved to de sakene. Ved å sette disse sakene opp mot hverandre, vil man også kunne få frem nye og interessante spørsmål og svar.

1.6 Primærkilder

Arkivarbeid med primærkilder er helt sentralt for denne oppgaven. Undertegnede har derfor innhentet godkjennelse fra tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland og Odvar Nordli, samt dagens partileder Jonas Gahr Støre, til å benytte seg av regjeringens arkiver, samt Gro Harlem Brundtlands privatarkiv. Funn i disse arkivene har bidratt til å gi et godt bilde av hvordan tilstanden var internt i partiet da disse sakene ble diskutert. Det skal allikevel påpekes at det her kan vise seg å være mangler, hvor visse dokumenter kan være borte. Årsaken kan være at dokumentene har blitt rotet bort, mistet i en rydde/sorteringsprosess, eller bevisst fjernet. Godkjennelsen gjelder naturlig nok også regjeringens ulike departementer, hvorav særlig Miljøverndepartementet har vært av stor interesse. Undertegnede har også innhentet tillatelse fra Naturvernforbundet til å arbeide med deres kilder.

Offentlige dokumenter som stortingsmeldinger, stortingsproposisjoner, innstillinger til Stortinget og NOU-rapporter blir også flittig brukt og referert til i denne oppgaven.

Forum for samtidshistorie (FoSam), intervjuet i perioden 2004-2011 en rekke sentrale samfunnsaktører i forbindelse med prosjektet *Muntlige kilder til studiet av endringer i norsk politisk kultur 1975-1990*. Deriblant Odvar Nordli og Gro Harlem Brundtland. Intervjuet av Nordli har vist seg nyttig i arbeidet med denne oppgaven. Hva angår intervjuet av Brundtland, er dette fremdeles klausulert. Jeg anser ikke dette som noe stort problem, da jeg i stedet har fått anledning til å stille henne spørsmål per mail. Hennes tidligere engasjement for miljøvern, samt posisjon som miljøvernminister og statsminister betyr følgelig at en objektivitet i hennes svar kan diskuteres. Den store tidsavstanden til disse sakene betyr følgelig også at visse ting kan være glemt/uklart, eller at det blir gjenfortalt slik hun selv husker det. Hennes svar skal dermed behandles deretter, og ikke automatisk tolkes som den fulle sannhet.

Kapittel 2

Kontekst og bakgrunn

Filosof Sigmund Kvaløy uttalte under Mardøla-aksjonen i 1970: ”Før eller siden vil en omlegging måtte komme”.²⁴ Han mente myndighetene satt fast i troen på 1930-årenes og etterkrigstidens industrivekst som en reddende generalnøkkel, og at vekstspillet måtte veltes om en omlegging skulle komme før det var for sent.²⁵ Uttalelsen kom i forbindelse med at demonstranter hadde tatt seg inn til anleggsområdet i protest mot utbyggingen av Mardøla-vassdraget. Aksjonen var arrangert av Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern, opprettet i 1969, og selv om aksjonen endte med nederlag, ble den i de kommende 70-årene stående som en symbolsak for en ny sivilisasjonskritikk.²⁶ Den nye kritikken rettet seg primært mot myndighetenes, og særlig APs ”kraftsosialisme”, hvor industrivekst var et hovedfokus. Vannkraftutbyggingen var i etterkrigstiden et av de viktigste gjenreisningstiltakene i Norge, hvor nær sagt all utbygging ble ansett som gullkantet.²⁷ Myndighetenes kraftsosialisme og den raskt voksende industrien skulle på 1970-tallet bli satt på prøve av en stadig voksende miljøbevegelse. Spørsmålet var nå om det skulle være naturressursene eller de økonomiske ressursene som skulle være utgangspunkt for ressursforvaltningen i fremtiden?

Bak den nye samfunnskritikken finner vi i første rekke den nye generasjonen. Norge fikk, som resten av den vestlige verden, sitt ungdomsopprør. De unge utfordret arven fra det borgerlige- og sosialdemokratiske samfunnet, og avviste de tradisjonelle forestillinger og autoriteter på en rekke områder.²⁸ I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva som karakteriserte denne perioden, og hvilken betydning det radikale oppbruddet fikk for miljøpolitikken på 1970-tallet.

2.1 Samfunnskritikken utformes

Rammene for oppbruddet ble i første rekke satt av den økonomiske veksten, velstanden og det økende private forbruket, hvor Norge utviklet seg til å bli et forbrukersamfunn.²⁹

Forbrukersamfunnets tilkomst skyltes blant annet den moderne industriens fremgang, samt

²⁴ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 28.

²⁵ Ibid.,

²⁶ Ibid.,

²⁷ Egil Helle, red. *Olje og energi i ti år 1978-88*, (Oslo: Olje- og energidepartementet, 1987), 65.

²⁸ Finn Olstad, *Frihetens århundre: Norsk historie gjennom de siste hundre år*, (Oslo: Pax Forlag, 2010), 169.

²⁹ Ibid.,

den økonomiske oppturen som fulgte på 1960-tallet. Ved slutten av 1970-årene hadde hver nordmann et privatforbruk som var over tre ganger så høyt som på 50-tallet, hvor forbruket for første gang rettet seg mer mot å stimulere *nyttelse* fremfor livsnødvendigheter.³⁰ Dette til tross for den økonomiske nedturen som kom høsten 1973, med oktober-krigen i Midtøsten og den påfølgende oljekrisen. Hvordan passer ungdomsopprøret inn i dette bildet? Den yngre generasjonen tok den nye velstanden som en selvfølge. De hadde ikke fått tid til å utvikle noe ønske om de materielle goder som nå flørte.³¹ Dermed kan en si at den nye generasjonen, til motsetning fra sine forfedre, var født med sølvskje i munnen. Hva skyldes så dette oppbruddet?

Rent politisk kan en spore de radikale strømningene til venstrepopulismen, gjerne i en symbiose med nymarxismen.³² Edgeir Benum skriver i *Aschehougs Norgeshistorie bind 12: Overflod og fremtidsfrykt 1970-* at venstrepopulismen på denne tiden inkluderte både sosialister og ikke-sosialister – det var en allmenn utkantideologi, og skilte seg derfor ut fra det man skulle forbinde med *populisme* på 1980- og 1990-tallet.³³ Populismen ble ”holdt opp som alternativ til sosialdemokratiets «teknokrati», til «modernisering» og dyr mekanisering av primærnæringene og overføring av arbeidskraft til «høyproduktive» næringer”.³⁴ Ideologien ville styrke småsamfunnene til fordel for hele landet, også i pressområdene hvor veksten var for stor. Det var på mange måter et jag etter det gamle, hvor moderniseringen, da særlig av industrien, måtte stanes. Når jaget etter det gamle her nevnes, gjelder det naturlig nok ikke det gamle som i de konservative systemer. I forbindelse med begrepet *populisme*, bør samfunnsforsker Ottar Brox og hans bok *Hva skjer med Nord-Norge?* nevnes, hvor han stiller populismen i motsetning til teknokratisk samfunnsplanlegging. Begrepet har han hentet fra studier av tidligere kolonier i Afrika, hvor han overførte det til den norske og særlig den nordnorske virkeligheten: ”i begge tilfeller dreier det seg om lite industrialiserte områder der folk stort sett utnytter landskapet gjennom en husholdsøkonomi”.³⁵

³⁰ Olstad, *Frihetens århundre*, 171.

³¹ Tore J. Hanisch og Even Lange, «Forbrukersamfunnet», i Ingrid Semmingsen mfl. *Norges kulturhistorie. Bind. 8. Underveis – mot nye tider*, (Oslo: Aschehougs forlag, 1983), 62.

³² Nymarxismen er en filosofisk retning som retter seg mer mot Karl Marx sine ungdomsskrifter, enn i den klassiske marxismen. Eksempelvis kan læren om fremmedgjøring her løftes frem. Ideologiproblemet står i nymarxismen sentralt, hvor avhengighetsforholdet mellom kulturelle fenomener som rett, moral og kultur, og den, ifølge marxismen, tilgrunnliggende sosiale, økonomiske og politiske virkelighet. Kilde: Anfinn Stigen og Knut Erik Tranøy, *Nymarxisme*, Hentet 02.10.2014 fra <https://snl.no/nymarxisme>

³³ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 30.

³⁴ Ibid.,

³⁵ Olstad, *Frihetens århundre*, 181.

Den sterke samfunnskritikken var i utgangspunktet knyttet til utdannelsessamfunnet og utdannelsesinstitusjonene, da det var der samtidens ideer ble formidlet og diskutert. Det var derfor også gjerne der de samfunnskritiske bevegelsene ble dannet. Forbindelsen til utdannelsesinstitusjonene forklarer derfor også hvorfor bevegelsene var preget av ungdom.³⁶ Benum bruker her uttrykket ”masseutdannelse”, et fenomen som ble en konsekvens av den kraftige utbyggingen av utdannelsesinstitusjoner på 1960-tallet. Da studentopprøret kom til Oslo i 1968, hvor det også raskt spredte seg til andre utdannelsesinstitusjoner, fikk det ikke voldelige utsalg slik som i for eksempel Paris eller Berlin. Hva dette skyldtes, er uklart, men en forklaring kan være at det i Norge aldri har vært en merkbar voldskultur mot samfunnsmaktene. Norge har også sammenlignet med andre land i større grad vært preget av en fellesskapsfølelse, særlig etter den tyske okkupasjonen, hvor en ”vi mot dem – mentalitet” rådde. Demokratiet og ytringsfriheten i Norge kan også være en mulig forklaring. Selv om studentopprøret primært rettet seg mot tradisjonelle autoritetsforhold på universitetene og i skolevesenet, utviklet det seg gradvis til å bli et bredere opprør mot de samfunnsøkonomer som ble forbundet med industrikapitalismen og den vekstorienterte, sentraliserte og sektordelte staten.³⁷

Kvinnefrigjøring, seksuell frigjøring, politisk radikalisering og seksualisering eller frihet fra det religiøse, er temaer en ofte forbinder med *det radikale tiår*. Felles for disse punktene er at de også handler om et gjennomgripende oppbrudd fra tradisjonelle forestillinger.³⁸ Francis Sejersted omtaler dette som en ”reaksjon på sentrale aspekter ved det sosialdemokratiske samfunn,” hvor man begynte å se baksiden av den sosialdemokratiske medaljen.³⁹ I *Frihetens århundre – Norsk historie gjennom de siste hundre år*, viser Finn Olstad til en artikkel skrevet av Tore J. Hanisch og Even Lange, som tar for seg forbrukersamfunnet i *Norges kulturhistorie*.⁴⁰ Jeg vil si meg enig i Olstads påstand om at artikkelen kan leses som en hyllest til den økonomiske veksten og dens frigjørende potensial, hvor de positive sidene denne utviklingen bar med seg trekkes frem. Men hvorvidt denne hyllesten er bevisst fra Hanisch og Lange sin side, kan diskuteres. Forbrukersamfunnet glorifiseres ikke i direkte forstand. Artikkelen er heller en historisk fremstilling av forbrukersamfunnets utvikling i Norge i det 19. Og 20. århundre, hvor fordelene denne utviklingen bar med seg presenteres.

³⁶ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 30.

³⁷ Ibid.,

³⁸ Olstad, *Frihetens århundre*, 169.

³⁹ Francis Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. Århundre*, (Oslo: Pax Forlag, 2005), 362.

⁴⁰ Olstad, *Frihetens århundre*, 170.

Edvard Bull d.y. presenteres også i denne konteksten, hvor hans arbeid i Cappelen *Norges historie* viser en annen og langt dystre side av saken – tittelen *den nye utrygghet*, taler for seg selv.⁴¹ Bull viser her til industriens og forbrukersamfunnets forurensninger, og den nye bevisstheten rundt disse farene. Og kanskje vi her kan finne noe av forklaring til oppbruddet. *Økologi* - læren om den gjensidige avhengighet mellom organismer og deres miljø,⁴² nevnes eksplisitt, en vitenskap som skulle få en langt større betydning for samfunnets utvikling enn tidligere. I tillegg nevnes kritikken mot overflodssamfunnet, hvor bruk- og kast-mentaliteten og unødvendig forbruk møtte krass kritikk. I et forsøk på å forklare hvorfor nettopp miljøvern ble en stor kampsak, trakk Bull paralleller til de amerikanske innvandrerne, som i sin tid ”ofte knyttet seg fast til en eller annen ting fra gamlelandet”.⁴³ På lik linje ”følte mange et behov for å bevare i alle fall *noe* av det gamle”,⁴⁴ i dette tilfellet – naturen.

2.2 Det politiske klima i endring

1968 – ordet vil for de fleste bringe frem bilder, følelser og assosiasjoner.

1968 eller ”sekstiåttene” er et internasjonalt begrep, som representerte et opprør mot den USA-dominerte verdensordenen. Sekstiåttene opererte også i Norge, men deres virksomhet bør ikke sammenlignes med de uroligheter og konfrontasjoner som fant sted i for eksempel USA, Tyskland og Frankrike. På lik linje med ungdomsopprøret, ble det heller aldri her snakk om noe voldelig opprør, og selv om det også dreide seg om et oppgjør mot samfunnets normer og overmakter, var det Vietnamkrigen som ble den store kampsaken. USAs krigføring i Vietnam, og måten den ble utført på ble kraftig kritisert, ikke bare i befolkningen, men også blant arbeiderbevegelsen og i AP. Da AP i 1971 igjen fikk regjeringsmakten, ble Norge det første NATO-landet som anerkjente Den demokratiske republikken Vietnam (Nord-Vietnam).⁴⁵ USAs rolle som frihetsforkjemper og garantist – et bilde de hadde hatt siden 1. verdenskrig, slo sprekker.

Da Norge i 1969 søkte om medlemskap i Det Europeiske fellesmarkedet (EF), i dag (EU), endte folkeavstemningen i 1972 med et knapt flertall mot medlemskap (53,5 prosent mot

⁴¹ Edvard Bull d.y., *Norge i den rike verden: Tiden etter 1945, Bind 14, Norges historie*, (Oslo: J.W. Cappelen Forlag, 1979), 440-441.

⁴² Arne Semb-Johansson, Dag Øystein Hjermand og Irja Ida Ratikainen, *Økologi*, Hentet 02.10.2014 fra <https://snl.no/økologi>

⁴³ Bull, *Norge i den rike verden – Tiden etter 1945*, 440-441.

⁴⁴ Ibid.,

⁴⁵ Olstad, *Frihetens århundre*, 180.

46,5).⁴⁶ EF-striden var hard for det politiske Norge, da den gikk på tvers av de godt etablerte skillelinjene i politikken, hvor selv venstresiden og ikke-sosialistene var splittet i spørsmålet.⁴⁷ For AP ble saken særlig komplisert, da deres offisielle politikk hadde vært *for* medlemskap, men splittelsen var allikevel tydelig blant både medlemmer og velgere.⁴⁸ For AP resulterte nederlaget i EF-striden med at regjeringen Bratteli gikk av, da Bratteli fire uker tidligere stilte et ultimatum til folket, hvor han truet med å gå av dersom det ikke ble flertall for medlemskap. Ved stortingsvalget det påfølgende året (1973), gikk AP kraftig tilbake. Valgets vinnere ble Sosialistisk Valgforbund (SV - forløper til Sosialistisk Venstreparti), og det høyrepopulistiske Anders Langes parti (ALP - senere Fremskrittspartiet). ALP kom inn på Stortinget med 4 mandater,⁴⁹ mens SV kom inn med hele 16. AP fremsto som den store taperen, med en tilbakegang på 12 mandater (74 til 62), mens Høyre ble stående med sine 29.⁵⁰ Dette kan vitne om en velgerflukt fra det etablerte og trygge, mot en mer nytenkende og radikal politikk. De radikale stemmene var ikke lenger kun å høre på universitetene, de hadde trengt inn i Norges maktsentrum – Stortinget. Det etablerte partimønsteret var rystet for første gang siden krigen.⁵¹

Til tross for APs dårlige valg i 1973, dannet de ny regjering med Bratteli i spissen. Valget av Bratteli var omstridt, og førte med seg en del vanskeligheter og problemer grunnet ultimatumet han ga velgerne året før, da dette var en avgjørelse han tok uten å holde en formell avstemning med partiet først.⁵² Indre strid om lederskapet var derfor også noe som kom til å prege partiet i 1970-årene. 1973 var også året da partiet AKP (m-l) (Arbeidernes Kommunistparti, marxist-leninistene) ble opprettet. For AP ble det en ny politisk hverdag, hvor de nå mer enn noen gang var avhengig av støtte fra SV for å ha flertall i Stortinget. AP svarte på de nye utfordringene med å løsne på politikken sin, og slippe de radikale kreftene til.⁵³ Det at AP her tok en mer radikal vending kan vitne om et frieri til SV på den ene siden,

⁴⁶ Olstad, *Frihetens århundre*, 185.

⁴⁷ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 362-363.

⁴⁸ Ibid., 363.

⁴⁹ Francis Sejersted skriver på side 363 i *Sosialdemokratiets tidsalder*, at Anders Langes parti kom inn på Stortinget med 5 mandater. Dette er feil, da det korrekte antallet er 4 mandater. Kilde: Hentet 16.10.2014 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Valgstatistikk/Partienes-representasjon-pa-Stortinget/>

⁵⁰ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 363.

⁵¹ Ibid.,

⁵² Hans Olav Lahlum, ””Ingen gir fra seg regjeringen frivillig”: Arbeiderpartiet, LO og regjeringsmakten 1928-2008”, i (Red) Eriksen, K.E. *Arbeiderhistorie: Årbok for arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek 2008*. ss. 277-315, (Forlaget Aktuell, 2008), 282.

⁵³ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 363.

samtidig som det kan ha vært et taktisk valg for å vinne tilbake noen av velgerne de nå hadde mistet.

2.3 Miljø blir politikk

Selv om 1960-årene hadde vært en gjennombruddstid for klassisk miljøvern, dreide miljøvern på 1970-tallet seg om langt mer, da den ble mer spesifikk i mål og innhold. Økologi som allerede er nevnt, ble langt mer aktuelt, hvor man så på samspillet mellom alle levende organismer og samspillet mellom disse og det fysiske og kjemiske miljøet de levde i.⁵⁴ Målet var at en ikke lenger ustraffet skulle kunne utnytte naturen til materielle formål. Natur og ungdom sammen med Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern, som på lik linje med ungdomsopprøret sprang ut fra student- og akademikermiljøene, representerte på 1970-tallet en fornyelse av naturvernarbeidet, hvor en mangeartet miljøbevegelse vokste frem.⁵⁵

Interessen befestet seg også i litteraturen, hvor det på 1960- og 70-tallet ble en markant økning i rapporter og forskningsartikler på dette området. Et eksempel på dette er Romaklubbens rapport *Hvor går grensen* fra 1972, hvor den norske fysikeren Jørgen Randers var medforfatter.⁵⁶ Rapporten vakte oppsikt, da deres funn kunne konstatere at dersom den materielle veksten ikke ble redusert, ville verden stå overfor en alvorlig ressurskrise. Her bør også boken *Den tause våren* fra 1962 nevnes, hvor den amerikanske biologen Rachel Carson tok opp bruken av biocider – kjemiske insekt-, sopp- og ugressdrepende midler – i jord- og skogbruk. Hun beviste med dette hvordan giften samlet seg opp i større doser jo lenger opp i næringskjedene den kom, og til slutt rammet mennesket selv.⁵⁷ Studien ble fulgt opp i Norge, og resulterte i at insektgiften DDT ble forbudt i landet i 1970.⁵⁸ Midt i denne bevisstgjøringen rundt verdens miljøproblematikk, vokste det frem en rekke nye miljøbevegelser og organisasjoner. Blant disse kan vi nevne Grønt Gras, Folkeaksjonen Framtiden i våre hender (1974) og Natur og Ungdom (1968). Det veletablerte

⁵⁴ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 30.

⁵⁵ Ibid.,

⁵⁶ Romaklubben, eller *The club of Rome*, ble dannet i 1968. Klubben talte 70 medlemmer, blant disse embetsmenn, internasjonale funksjonærer, bedriftsledere, vitenskapsmenn med flere. Medlemmene hadde til felles en overbevisning om at de store problemene menneskene sto ovenfor var så innviklede, at de tradisjonelle intusjonene og politiske retningslinjene ikke ville være nok til å løse dem. Rapporten *Hvor går grensen?* er første fase i klubbens prosjekt "Menneskets dilemma" opprettet i 1970. Kilde: Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers og William W. Behrens III. *Hvor går grensen? MITs forskningsrapport om verdens fortsatte vekst*, (OSLO, J.W. Cappelens Forlag 1972), 7.

⁵⁷ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 30.

⁵⁸ Ibid.,

Naturvernforbundet tok også til seg mye av den nye samfunnskritikken, og arbeidet aktivt med dette på 1970-tallet.

Et interessant fenomen ved denne utviklingen, og fremveksten av den populistiske og sivilisasjonskritiske miljøbevegelsen, var den sterke mistroen til staten og den tekniske ekspertisen. De hadde mistro til deres forslag om utvikling og inngrep i naturen (i fremskrittets navn), som for eksempel atomkraftverk, og ikke minst gjeldende for denne oppgaven – vannkraftutbygging. Mistroen resulterte i at miljøbevegelsen på sin side hentet inn ”motekspertise” for å utfordre de statlige utredningene.⁵⁹ Det ble med dette også en faglig debatt i mellom eksperter og vitenskapsmenn, hvor man på den ene siden fikk de som talte for slike inngrep, mens man på den andre siden fikk de som kom med faglige argumenter mot disse inngrepene. Til tross for skepsisen og mistroen, var allikevel målet for miljøbevegelsen å få en økt statlig styring og et større offentlig ansvar ved slike saker. De ønsket mer planlegging, hvor de for eksempel ville at staten skulle ha bedre kontroll over forurensningene og masseforbruket, og at kraftutbyggingen skulle skje i henhold til en samlet plan.⁶⁰

2.4 Miljødebatten inn i de politiske partiene

Selv om det fantes spor av naturvern i partiprogrammene fra starten av 1960-tallet, var det først i 1970-årene at miljø og naturvern fikk et ordentlig fotfeste blant de politiske partiene. Den økologiske tenkningen startet først hos Venstre, deretter SF/SV, og i 1973 var økologisk tankegang kommet inn i flere partiprogram.⁶¹ Den første antydningen på et skille mellom ”likevektssamfunnet” og ”vekst og vern”, som preget det politiske bildet på 1970-tallet, kan sies å ha kommet i forbindelse med Arild Holt-Jensen, formann i Venstres naturvernvalg sin uttalelse i 1970, hvor han hevdet at fortsatt økonomisk vekst ikke kunne forenes med miljøvern. Til dette svarte Arbeiderpartiets Olav Gjærevoll, som senere ble landets første miljøvernminister, at det fremdeles var behov for en høy produksjonsvekst, men at man måtte bruke en større del av ressursene til miljøvernformål.⁶²

Miljøpolitikken var som mange andre politiske spørsmål preget av debatt og diskusjon. Debatten handlet primært om energi- og ressursproblemer, hvor man kunne se en ”rød/grønn”

⁵⁹ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 30.

⁶⁰ Ibid.,

⁶¹ Ibid., 32.

⁶² Ibid.,

radikalisme mot en ”rød/blå” konservatisme, hvor den mest konsekvente rød/grønne opposisjonen fantes i miljøorganisasjonene.⁶³ Partipolitisk var det Venstre og SF/SV som pekte seg ut som de største miljøforkjemperne, hvor de ofte fikk støtte fra KrF og SP. Høyre, ALP og AP utgjorde den rød/blå siden, ofte fulgt av næringsinteresser. Konfliktene var mange, særlig i forbindelse med Bratteli-regjeringens ressursutvalg, og deres innstilling til Stortinget i 1974, som i motsetning til Borten-regjeringens innstilling noen år tidligere var preget av vekstfilosofi.⁶⁴ Særlig NNV reagerte kraftig på dette, hvor de hyret motekspertise, og la frem sin egen innstilling. Konklusjonen var der at veksten i energiforbruket hos de høyindustrialiserte landene måtte opphøre.⁶⁵ NNVs krav fikk støtte fra 13 ungdomsorganisasjoner. På Stortinget ønsket KrF, SP, SF/SV og Venstre å stanse veksten i energiproduksjonen. Høyre og AP holdt på sin side fast ved at veksten måtte fortsette.⁶⁶ Lignende allianser kunne en også finne i spørsmål som omhandlet atomkraft og prøveboring etter olje nord for 62. breddegrad – en diskusjon som er like opphetet den dag i dag.

Hva angikk vern av vassdrag, som er hovedtema i denne oppgaven, var kampen i større grad preget av klassisk miljøvern enn i spørsmålet om oljeboring og atomkraft. Men den hører allikevel inn under hva en kan kalle en *ny* miljøpolitisk sammenheng, da motstanderne kunne sette utbygging og fortsatt industrivekst opp mot energisparing og likevektsøkonomi, slik Benum forklarer det.⁶⁷ Frem til første halvdel av 1960-tallet var det mer eller mindre full politisk enighet om vannkraftutbyggingen i Norge. Men i årene som fulgte fikk man en ”til dels sterk offentlig meningsbrytning, i det naturinngrepene og miljøvirkningene ble tillagt stadig større vekt sammenlignet med den samfunnsmessige nytte ved videre vannkraftutbygging.”⁶⁸ Og som vi skal få se i de kommende kapitlene, var det spørsmålet om vassdragsutbygging som slo de største kilene inn i AP.

De politiske partienes økende engasjement i miljøspørsmål kom også til syne i statsapparatet. Det klareste eksempelet på dette er opprettelsen av Miljøverndepartementet i 1972, og Statens forurensningstilsyn i 1974. Med dette kan en si at miljøpolitikken delvis ble skjøvet bort fra miljøbevegelsen, og mer over til staten.

⁶³ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt*, 32.

⁶⁴ Ibid.,

⁶⁵ Ibid.,

⁶⁶ Ibid.,

⁶⁷ Ibid., 33.

⁶⁸ Olje- og energidepartementet, *Norges fremtidige energibruk og produksjon*, i St.meld. nr. 54 (1979-1980), 33.

2.5 Konklusjoner

At det blåste en radikal vind over Norges politiske landskap fra siste del av 1960-tallet og langt innover på 1970-tallet, er tydelig. De radikale kreftene var å spore i ungdomsopprøret, litteraturen, de nyopprettede organisasjonene og ulike politiske partier. Med de radikale kreftene kom det også en miljøboom, hvor økologi og vern om naturen var viktigere og mer kritisk enn noen gang.

Masseutdanning har blitt nevnt, et fenomen som skyldtes den kraftige utbyggingen av utdanningsinstitusjoner på 1960-tallet. En kan således spørre seg om en slik samfunnskritikk kunne vært unngått – eller i hvertfall fått et mindre utfall enn det gjorde i form av ungdomsopprør og aksjoner, dersom en slik masseutdanning ikke hadde eksistert, eller om utviklingen hadde gått saktere? Det er i hvertfall god grunn til å kunne antyde at uten en slik arena for politiske debatter og oppblomstring av nye ideer, ville ikke Norge fått en så kraftig og godt organisert samfunnskritisk aktør som ungdomsopprøret og miljøbevegelsen ble. Ungdomsopprøret vitner også om en generasjonsmotsetning, en motsetning som ville vært der, med eller uten utdanningsinstitusjonene, men det er allikevel grunn til å tro at opprøret ville utfoldet seg annerledes dersom de ikke hadde en slik arena å samles om. Kanskje var ungdomsopprøret nettopp kun det – et ungdomsopprør. Et opprør fra ungdommen mot tidligere generasjoner, hvor de hadde et sterk ønske om en liberalisering og frigjøring. Mange av ungdommene hadde nok et slikt utgangspunkt i starten, hvor det først og fremst dreide seg om et opprør hjemme, og ikke i det politiske bildet. Det er i hvertfall mulig å antyde at mange hadde et slikt egosentrisk utgangspunkt – hvor en ville finne seg selv, samt løsrive seg fra samfunnets normer. Men det som skiller denne generasjonen fra tidligere, var nettopp bedre tilgang til utdanning, hvor slike opprørske tanker ble samlet og satt inn i et større perspektiv, hvor det utviklet seg til å handle om de store samfunnsproblemer – deriblant spørsmål om miljøets fremtid.

Miljøpolitikken trengte også inn til de politiske partiene, hvor hensynet til vern av naturen og miljøet ble viktigere enn noen gang. AP ble med på den ”grønne bølgen”, særlig etter stortingsvalget i 1973, hvor de fikk en kraftig tilbakegang til motsetning fra blant annet SV. AP svarte på dette ved å ”myke” opp politikken sin, og slippe til de radikale kreftene. Et interessant spørsmål er her om ikke AP mistolket årsaken til valgresultatene? I hvertfall på lang sikt? Ja, de økte oppslutningen ved stortingsvalget i 1977, og kan dermed ha tolket dette som at de nå hadde funnet riktig politisk kurs. I etterpåklokskapens lys, kan en si at dette ikke

stemte – i hvertfall ikke på lang sikt, da høyrebølgen kom ved slutten av 1970-tallet. AP mistet med dette stemmer til høyresiden, da de ikke maktet å omlegge politikken sin i tide.

Det var ikke bare den politiske kursen og kampen om velgerne som preget AP i dette tiåret, det gjorde også intern splittelse og uenighet. Særlig var spørsmålene rundt vern av miljøet problematisk, hvor balansen mellom industrivekst på den ene siden, og energisparing og likevektsøkonomi på den andre, var vanskelig å finne. Splittelsen ble følt sterkest i spørsmålet om vassdragsutbyggingen, hvor vekst og vern viste seg særs vanskelig å kombinere. Hvorvidt det i det hele tatt var mulig å kombinere disse, skal vi forsøke å finne svar på i det følgende, hvor vi skal ta for oss to av 1970-tallets største miljøpolitiske saker innenfor vassdragsutbygging - *Kampen om Hardangervidda* og *Kampen om Alta-Kautokeinovassdraget*.

Kapittel 3

Kampen om Hardangervidda

Kampen om Hardangervidda dreide seg om hvorvidt det skulle opprettes en stor nasjonalpark på Hardangervidda, eller om det skulle bygges vannkraftverk ved Veigvassdraget og Dagali-fallene. Tidsmessig pågikk striden i perioden fra 1969, og frem til nasjonalparken ble vedtatt av Stortinget 30. oktober 1979. I dette kapittelet skal vi se nærmere på sakens utvikling. Hvem var initiativtakerne til vern av Hardangervidda? Hvordan gikk disse frem, og hvilke argumenter brukte de for å fremme sin sak? Like interessant: Hvem var i mot en slik opprettelse, og hvorfor? Striden kan deles inn på et lokalt- og sentralt plan, hvor de lokale interessene er meget interessante å undersøke, da det i slike saker jo er de lokale parter som blir direkte berørt. På det sentrale plan vil jeg rette fokus mot politikerne, rettere sagt regjeringens (Arbeiderpartiets) arbeid og holdning til saken. Her vil den interne striden rundt vekst- og vern-problematikken stå i fokus. Avslutningsvis vil også Stortinget blir trukket inn, primært i forbindelse med debatten omkring stortingsmeldingen om Hardangervidda.

3.1 Hardangerviddautvalget

Allerede i 1964 forelå det forslag om en nasjonalpark på Hardangervidda, da i regi av Statens Naturvernråd, og innunder en større landsplan. Utgangspunktet den gangen var et område på omlag 600 km², hvor nasjonalparken skulle omfatte statsallmenning og såkalt urørt natur på sentralvidda.⁶⁹ Da saken ble behandlet under stortingsmeldingen om landsplanen⁷⁰, sa Kommunalkomiteén seg enig i forslaget om at nasjonalparken også skulle omfatte privat grunn, da de hevdet at ”det vesentlige her er, etter k o m i t e é n s mening, ikke eierforholdet, men arealets verdi som naturområde.”⁷¹ I stortingsmeldingen ble det også påpekt at Hardangervidda var i en særstilling. Dette skyldtes blant annet at Hardangervidda, til forskjell fra andre områder hvor det allerede var opprettet, eller foreslått nasjonalparker, hadde betydelige landbruksressurser og store private eiendommer. Derfor måtte en nasjonalpark på Hardangervidda få bestemmelser som – innenfor naturvernlovens rammer– var tilpasset de spesielle forholdene på vidda.⁷²

⁶⁹ Miljødepartementet, *Om Hardangervidda*, i St.meld. nr. 43 (1978-1979), 8.

⁷⁰ Kommunal- og arbeidsdepartementet, *Om Naturvernrådets Innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*, i St.meld. nr. 64 (1965-1966).

⁷¹ *Ibid.*, 8-9.

⁷² St.meld. nr. 43 (1978-1979), 9.

Det var først med initiativ fra fylkesmannen i Telemark at utredningen av Hardangervidda nasjonalpark virkelig startet. Initiativet kom i 1968, hvor fylkesmannen foreslo en samordnet planlegging av Hardangervidda overfor Kommunal- og arbeidsdepartementet. Fylkesmannen var på sin side oppfordret til dette fra fylkesfriluftsnemnda i Telemark. Nemnda rådde til:

- at bruksrett og eiendomsrett på Hardangervidda skulle forbeholdes aktive gardbrukere i fjellbygdene.
- at fjellbeitene måtte utnyttes bedre
- at vilt- og fiskeressursene ble utnyttet bedre
- at allmennheten måtte få bedre adgang til friluftsliv og rekreasjon
- at en vurderer om Hardangervidda bør overføres til staten for å sikre at den blir brukt slik det er nevnt ovenfor.⁷³

Saken ble drøftet i Kommunal- og arbeidsdepartementet 25. mars 1969, mellom fylkesmennene fra Buskerud, Hordaland og Telemark, samt representanter fra Norges Bondelag, Industridepartementet og Landbruksdepartementet. Konklusjonen de kom frem til på møtet, var at videre opptakt til et planarbeid skulle komme fra de tre fylkesmennene. Den 7. april 1970 framsatte stortingsrepresentant fra Buskerud Arbeiderparti, Gunnar Hvashovd følgende forslag:

Det henstilles til Regjeringen snarest mulig å oppnevne et eget utvalg for Hardangervidda, med mandat til å lede og koordinere arbeidet med en rammeplan for arealdisponering og utnytting av hele Vidda.⁷⁴

Forslagene fra de tre fylkesmennene om felles planlegging ble oversendt regjeringen, og innvilget ved Kongelig Resolusjon 20. august 1971. Utvalgets mandat gikk ut på at planen skulle inneholde målsetting og hovedretningslinjer for en samordnet grunnutnytting, samt konkret peke på tiltak som var nødvendig for å sette planen ut i livet. Planen skulle være rettleidende for region-, general- og reguleringsplaner i området, og skulle kunne brukes som delgeneralplan for vedkommende kommuner. Hensikten var å kartlegge og fremme løsninger på de spørsmål som hadde betydning i landssammenheng, herunder, landbruk, naturvern, vitenskap og friluftsliv. Hva angikk vassdrag – noe som i denne konteksten er av stor interesse, ble spørsmålet om ”utbygging/ikke utbygging” forutsett vurdert og avgjort på sentralt hold, blant annet i forbindelse med behandlingen av Sperstadutvalgets

⁷³ St.meld. nr. 43 (1978-1979), 10.

⁷⁴ Ibid.,

rapport om vern av vassdrag.⁷⁵ Og dersom det ble vedtatt utbygging av enkelte vassdrag, fant en det naturlig at planleggingsutvalget vurderte sider ved det eller de prosjekter som skulle gjennomføres.⁷⁶ Fristen for å ferdigstille arbeidet ble satt til 2 år.

I alt 30 personer ble oppnevnt som medlemmer og varamedlemmer i det såkalte Hardangerviddautvalget. Utvalgets formann var professor Sverre Øvstedal. Kommunene som med disse medlemmene ble representert var Nore og Uvdal, Odda, Ulvik, Vinje, Tinn og Hol. Herunder også Buskerud, Telemark, og Hordaland fylke. I tillegg var Kirke- og undervisnings-, Landbruks-, Miljøvern-⁷⁷, Industri- og Samferdselsdepartementet representert. I startfasen lagde utvalget seg følgende arbeidsmålsetting, hvor hovedfokuset lå på følgende tre punkter:

1. Hardangerviddas karakter skal bevares.
2. Hardangervidda skal forvaltes som en nasjonalherlighet.
3. Bruken av Hardangervidda skal tjene til stimulans for det lokale samfunnsliv.⁷⁸

Hardangerviddas karakter var ifølge utvalget å finne i dets natur- og kulturhistorie. Hva angår punkt 3, var hensikten å tolke lokalsamfunnet som en verdi i seg selv, hvor en ifølge utvalget var avhengig av et aktivt lokalsamfunn for å kunne forvalte og ta vare på de verdiene som fantes på vidda.⁷⁹ Med disse punktene hadde utvalget løftet frem tre prinsipielle mål for Hardangervidda, som deres videre arbeid skulle konsentreres rundt. Ut i fra disse prinsippene kan en allerede her se antydninger til at arbeidet gikk mot vern, og opprettelse av en nasjonalpark på Hardangervidda.

I utvalgets rapport fikk vassdragsreguleringer et eget punkt, hvor det ble poengtert at vurdering av vassdragsreguleringer skulle gis en spesiell behandling, men at det ikke skulle tas stilling til om et vassdrag burde bygges ut eller ikke, slik også mandatet påpekte. Det

⁷⁵ I 1960 ble Gabrielsen-komiteen oppnevnt for å vurdere en rekke vassdrag for fredning i forbindelse med arbeidet om en landsplan for vern av vassdrag. I denne sammenhengen ble Sperstad-utvalget nedsatt for å arbeide med kontakt, informasjon og drøftelse mellom representanter for NVEs Vassdragsdirektorat og de offentlige organene, som representerte naturvern- og friluftsinnteresser. Kilde: Helle, *Olje og energi i ti år 1978-88*, 16.

⁷⁶ St.meld. nr. 43 (1978-1979), 10.

⁷⁷ Utvalget ble som tidligere påpekt utnevnt med Kgl. res. 20.08.1971. Av rapporten kommer det ikke frem hvilken dato utvalgets medlemmer og varamedlemmer ble utnevnt, men gitt at MVD først ble opprettet i 1972, betyr dette at de først ble med i utvalget etter opprettelsen i 1972.

⁷⁸ NOU 1974: 30A, *Bruken av Hardangervidda*, 4.

⁷⁹ *Ibid.*, 9

utvalget her mente med *spesiell behandling*, var at de antok at de hadde i oppgave ”å belyse alternativ ressursutnytting også i de områder som kan forventes regulert for el-produksjon”.⁸⁰ Videre kan en lese at alternativ ressursutnytting kunne vises ved å planlegge som om vassdragsregulering ikke skulle være aktuelt. Dette var utvalgets egen tolkning, noe også ordklangen ”utvalget antar” antyder.⁸¹ Etter et møte mellom daværende miljøvernminister og representanter fra utvalget, ble det presisert at utvalget så langt det var mulig skulle fremlegge forslag til arealdisponering både ved ikke-utbygging og eventuelle alternativer for utbygging av vedkommende vassdrag. Ser en dette opp mot de tre prinsippene utvalget hadde løftet frem, peker dette mot at områder som var særlig utsatt for vassdragsregulering skulle få spesiell behandling i form av grundige undersøkelser hva angikk geologi, plante- og dyreliv, friluftsliv, klima og natur- og kulturhistorie, hvor en også skulle drøfte andre bruksformer.⁸²

Den 5. mai 1972 kom NVE med melding om utbygging av Dagali-fallene. Etter samråd med byråsjef Kjell Hauge, som var medlem av utvalget og departementenes representant i arbeidsutvalget, drøftet arbeidsutvalget om de skulle komme med en uttalelse i forbindelse med den forestående planleggingen. De kom frem til at utvalget rent generelt ikke skulle oppfattes som en interessent, men som en rådgiver for de myndigheter som var representert. Utvalget ga derfor sine råd til MVD, og håpet at de tanker som kom til uttrykk ble tatt hensyn til i departementets videre behandling av Dagaliplanene.⁸³ Utvalgets uttalelse vedrørende Dagaliplanene dreide seg i hovedsak om en oppfordring til nærmere vurdering av Dagalidalen før en slutning ble fattet. Utvalget hadde selv ikke midler til å gjennomføre et slik arbeid, og rådet derfor sterkt til at en kartlegging av området ble gjennomført av for eksempel universiteter og høyskoler. Kartleggingen burde etter utvalgets anbefalinger blant annet omfatte en totalregistrering av alle kulturspor i nedslagsfeltet, en nærmere vurdering av områdets betydning for dyrelivet, en nærmere biotopkartlegging, samt en grundig vurdering av vegetasjonsutvikling som funksjon på samspillet mellom klima, geologi og kulturpåvirkning.⁸⁴

⁸⁰ NOU 1974: 30A, 6.

⁸¹ Ibid., 6.

⁸² Stephen Ibsen, *Kampen om Hardangervidda: En historie om vekst og vern*, Mastergradsavhandling, (Oslo: Universitetet i Oslo, 2002), 17.

⁸³ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1972-1979. Boks L0233. Utvalget for samordnet planlegging av Hardangervidda til Miljøverndepartementet, *Om Dagalifallene*. Okt. 1972, 2.

⁸⁴ Ibid., 13.

3.2 Utvalgets arbeid med rapporten

Utvalget hadde sitt første møte 3. september 1971, hvor fokuset var rettet mot hvordan de skulle utføre arbeidet. Store deler av 1972 ble brukt til materialeinnsamling, hvor det påfølgende året ble brukt til å bearbeide materialet, samt til å drøfte de problemer som oppsto. Grunnet den korte tiden for arbeidet (2 år), iverksatte utvalget få inverteringer⁸⁵ på egenhånd. Utvalgets vurderinger var derfor i hovedsak basert på andre kilder, som de hadde hentet inn fra blant annet Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske, Historisk museum, Landbruksdepartementet, Jordskiftekontoret med flere.⁸⁶ 21. juni 1974 ble utvalgets ferdige arbeid avlevert MVD. Det ferdige materialet består av tre deler: *Bruken av Hardangervidda, NOU 1974: 30A*. Dette er utvalgets innstilling, og inneholder vurderinger og konklusjoner, samt en kort presentasjon av utvalgets grunnmateriale. Den andre delen: *Hardangervidda – natur, kulturhistorie og samfunnsliv, NOU 1974: 30B*, fungerer som et vedlegg til selve innstillingen, hvor utvalgets faglige grunnmateriale gjengis. Den siste delen består av forskjellig kartmateriale over områdene på Hardangervidda.

3.2.1 Utvalgets konklusjoner

Hardangerviddautvalgets NOU-rapport er et svært omfattende verk, hvor argumentene og konklusjonene er godt dokumentert og redegjort for. Gitt kapittelets fokus, og oppgaven for øvrig på Veig og Dagali, vil jeg her primært fokusere på det rapporten legger vekt på ved disse områdene. Jeg vil allikevel gi en kort redegjørelse for noen av hovedpunktene til utvalget angående Hardangervidda som helhet, da dette er tett knyttet opp mot Veigvassdraget og Dagali-fallene.

I utvalgets innledning kan vi lese at Hardangervidda som natur- og kulturområde representerer verdier som er enestående i nasjonal og internasjonal sammenheng. Innbyggerne i bygdene og grendene som ligger i nærheten av vidda har så lenge de har bodd der hatt fjellområdet som viktig grunnlag for liv og virke, og er fortsatt avhengig av ressursene der, blant annet de store beite- og dyrkingsreservene. Villreinterrenget er det største i landet, og mulighetene for innlandsfiske er gode. Hva angår turisme og friluftsliv, er vidda det mest brukte fjellområdet i landet til rekreasjon, og har det største fotvandrerterranget i den sørlige landsdelen. Også fra et naturvitenskaplig- og undervisningsperspektiv er Hardangervidda av stor interesse, da dens størrelse, karakter og beliggenhet er av stor verdi for videre

⁸⁵ Inverteringer vil si å listeføre inventaret, som for eksempel i naturen.

⁸⁶ NOU 1974: 30A, 3.

forskning.⁸⁷ På bakgrunn av disse opplysningene tilrådet utvalget derfor at Hardangervidda fremdeles burde:

(...) tjene til stimulans for det lokale samfunnslivet, samtidig som denne nasjonalherligdommens verdier og karakter bevares og forvaltes som et felles gode. Langsiktige og allsidige perspektiver bør legges til grunn for konkrete avgjørelser om bruken.⁸⁸

Hva angikk Hardangervidda som nasjonalpark, fremmet utvalget med unntak av to medlemmer, forslag om en opprettelse av nasjonalpark på vidda etter største alternativ, hvor parken skulle omfatte både stats- og privat-eiendom. Dette alternativet dekket omlag 3400 km² – gitt at det ikke ble ytterligere vassdragsreguleringer på vidda. Dersom det skulle bli vedtatt regulering av Dagali-fallene og Veigvassdraget, ville arealet bli på om lag 2800 km². To av medlemmene ønsket nasjonalpark kun på statsallmenning og på privateid grunn som av andre årsaker enn vernehensyn ble ekspropriert. Ett av disse medlemmene presiserte at det kunne bli aktuelt å ekspropriere grunn til nasjonalpark dersom forhandlingene med grunneierne ikke førte frem.⁸⁹ Forskriftene på nasjonalparken ville gi adgang til dispensasjon, hvor en forslo at det ble nyttet slik at vernet ble gitt ulik styrke innenfor parken. Dette var for å unngå eventuelle konflikter med næringsinteresser i randområdene. Med tanke på vernehensyn etter naturvernloven, antok utvalget at det ikke var nødvendig å gå inn for ekspropriasjon av privat eiendom på vidda.⁹⁰ Utvalgets arbeid omfattet også store redegjørelser hva angikk *natur, landskap, dyreliv, kulturhistorie, landbruk, turisme og eiendomsrett*. Dette er punkter jeg ikke vil bli redegjøre for, da det faller utenfor hva som her anses som relevant.

Hva angikk forvaltningen av Hardangervidda nasjonalpark, mente utvalget at forvaltningsansvaret burde være så enkelt som mulig, slik at det ikke gikk utover rettssikkerheten for den enkelte. Utvalget oppfordret derfor at de forvaltningsmessige oppgavene burde – innenfor rimelighetens grenser – knyttes til de lokale og eksisterende organer, hvor det skulle foreligge en tydelig fordeling av ansvaret. Det overordnende ansvaret skulle ligge hos MVD og Landbruksdepartementet, da det var disse som forvaltet de mest aktuelle lovene i denne sammenhengen.⁹¹

⁸⁷ NOU 1974: 30A, 8.

⁸⁸ Ibid.,

⁸⁹ Ibid.,

⁹⁰ Ibid.,

⁹¹ Ibid., 10.

3.2.2 Utvalget om Veig og Dagali

Et av utvalgets hovedargumenter på hvorfor en burde opprette nasjonalpark på Hardangervidda, var at mye av dets kulturminner og natur allerede hadde fått en røff behandling. Her ble det blant annet pekt på at eksisterende og svært omfattende vassdragsreguleringer hadde satt sitt preg på naturlandskapet, og at hyttebygging, traktorslep og veier hadde lagt beslag på betydelige arealer. I denne konteksten ble det gjort et poeng av at med hvert nye tekniske inngrep, ville behovet for å verne det som var igjen bli større.⁹² Østover ble Dagali-vassdraget utpekt som det eneste vassdraget som gikk uavbrutt fra kildene til barskoggrensa, med unntak av små reguleringer i sidevassdrag, og at dersom vassdraget ble regulert, vil det ikke lenger finnes områder med tilsvarende natur- og kulturverdier på Hardangervidda.⁹³ Vestover, hvor Veig-dalføret befant seg, var allerede Kinso, Opo med Opesjo og Opo med Låtefoss varig vernet. Utvalgets utredning hadde avdekket at det var Veig-dalføret som hadde flest dokumenterte verneverdier, verdier som ville gå tapt dersom vassdragsreguleringen ble en realitet.

Veig-dalføret ble i rapporten brukt som eksempel på kompleksiteten med hensyn til verneverdier, da dalføret var det eneste stedet på Hardangervidda hvor en innenfor et avgrenset felt kunne finne både uregulerte vassdrag, et interessant klima, et rikt dyre- og planteliv, kulturhistorie, og geologi.⁹⁴ Hva angikk utvalgets dokumenterte områder, som ville være av interesse for fremtidig undervisning og forskning, pekte Veig- og Dagali-dalføret seg *radikalt ut*.⁹⁵ De var også blant de 10 botanisk sett mest verneverdige områdene langs Hardangervidda. Ved disse områdene var det ønskelig at all bygge- og anleggsvirksomhet skulle totalforbys, da slike inngrep ville forstyrre vannbalansen i vegetasjonssamfunnene og øke forurensningen.⁹⁶ Dette er interessant, her oppfordret utvalget eksplisitt til et totalforbud mot bygge- og anleggsvirksomhet, siden dette blant annet kunne forstyrre vannbalansen i området. Implisitt sier en dermed at vassdragsregulering ved Veig og Dagali bør forbys.

Dersom en allikevel skulle vedta vassdragsregulering ved Veig og Dagali, ville en direkte konsekvens være at en med det også økte presset på de gjenværende ressursene. Slike reguleringer ville legge ytterligere press på reinbestanden, og dens beite- og kalveområder,

⁹² NOU 1974: 30A, 43.

⁹³ Ibid.,

⁹⁴ NOU 1974: 30B, *Hardangervidda. Natur – Kulturhistorie – Samfunnsliv*, 172.

⁹⁵ Ibid., 174.

⁹⁶ Ibid., 67.

hvor det således ville bli maktpåliggende å sørge for en mer effektiv beskyttelse av de områdene den hadde igjen. Det samme ville gjelde for det gjenværende plante- og dyrelivet. En annen konsekvens av en slik regulering ville kunne vise seg i strengere restriksjoner på trafikk og byggeaktiviteter.⁹⁷

Det kommer tydelig frem av rapporten at Hardangerviddautvalgets hovedmålsetting var vern av vidda. Selv om det i rapporten blir vist til at Hardangervidda også skulle tjene til stimulans for det lokale samfunnsliv, var dette neppe hva fylkesmannen og fylkesfriluftsnemnda i Telemark hadde tenkt da de tok initiativet i 1968. Deres hovedagenda var heller rettet mot å ivareta de lokale gårds- og fjellbygdenes interesser og bruksrett, samt bedre utnytting av ressursene Hardangervidda hadde å tilby. Med NOU-rapporten fikk en således en kamp mellom to parter, hvor den ene ønsket å utnytte ressursene – grunneiere og bygdefolk, mens den andre parten – fag- og vitenskapspersoner, ønsket at Hardangervidda skulle bevares og ressursene vernes. NOU-rapporten ble avlevert MVD 21. juni 1974, hvor den i neste omgang skulle sendes ut på høring hos en rekke organisasjoner, kommuner, private og offentlige instanser, grunneiere med flere. Nå skulle også andre parter få uttale seg og ytre sin mening om saken.

3.3 NOU-rapporten ute på høring

Hva var de berørte partenes oppfatning av- og holdning til NOU-rapporten? Å undersøke dette er interessant, hvor en da vil kunne se hva de utenfor departementene, Stortinget og regjeringen mente om saken. En slik oversikt vil være høyst relevant i arbeidet med den komparative analysen, da ytre press på regjeringen fikk stor påvirkningskraft når avgjørelsen om henholdsvis Veigvassdraget og Dagali-fallene, og Alta-saken skulle fattes.

Rapporten ble trykket i 10 000 eksemplarer, og uttalelsene kom fra en rekke organisasjoner, kommuner, private og offentlige instanser, grunneiere med flere. Jeg har valgt å dele inn de ulike interessene i to grupper; *verneinteresser* og *næringsinteresser*, dette for å gi en ryddig inndeling, som samtidig speiler de ulike interessegruppene. En slik inndeling gjorde også Ibsen i sin oppgave, hvor han valgte å kalle gruppene *verneinteresser* og *motstandsinteresser*. I kategorien *verneinteresser* finner vi de som hadde en tydelig interesse for vern av Hardangervidda, og som dermed også ønsket opprettelsen av en nasjonalpark, samt de som

⁹⁷ NOU 1974: 30A, 43.

var motstandere av de vassdragsreguleringer som var foreslått. Hos *Næringsinteressene* finner vi de som var helt eller delvis motstandere av en nasjonalpark på Hardangervidda. Noen ønsket en nasjonalpark, men i mindre målestokk enn hovedforslaget til Hardangerviddautvalget. Andre var motstandere av nasjonalpark på privat grunn. Andre igjen var motstandere av landskapsvernområder. I gruppen finner vi også utbyggerinteresser (de som ønsket vassdragsutbygging), samt landbruksinteresser. Mange av disse interessene sklir av naturlige årsaker inn i hverandre.

Kildematerialet består i hovedsak av dokumenter fra MVD, da det var de som sendte rapporten ut på høring, og var derfor den aktøren de ulike interessene forholdt seg til. Ibsen har også benyttet seg av dette materialet, men jeg vil til forskjell fra han supplere dette med kilder fra Brundtlands privatarkiv og regjeringsnotater.

3.3.1 Verneinteresser

Organisasjoner og foreninger

Ikke overraskende kom Norges Naturvernforbund med en omfattende og utfyllende uttalelse til NOU-rapporten. Deres uttalelse representerte også Buskerud Natur- og Miljøvernforening, Telemark Natur- og miljøvern, samt Vestlandske Naturvernforening. NNV reagerte kraftig på utbyggingsplanene av Veig og Dagali-fallene, noe tittelen - *Norges Naturvernforbunds uttalelse om "Bruk og vern av Hardangervidda", inkludert konsesjonssak Veig og konsesjonssak Dagali-fallene*, viser. Forbundet gikk sterkt ut allerede i første punkt, hvor de hevdet at sakene måtte behandles og legges frem for Stortinget som én sak, - *saken om bruk og vern av Hardangervidda*. Årsaken var at NNV mente disse tre sakene hadde en sterk samhörighet, og at Lov om vassdragsreguleringers §7 og §8⁹⁸ derfor måtte komme til anvendelse. Kun på denne måten ville Stortinget ha muligheten til å ta valget mellom alternative løsninger, også ikke-utbygging, som var dets forutsetning da de ba om konsesjonsbehandling av de to vassdragene.⁹⁹ Utvalget understreket at Hardangervidda måtte ses under ett, og at alle større inngrep ville virke sterkt inn på hele vidda og den planen som

⁹⁸ Lov om vassdragsreguleringer av 14. desember 1917. § 8. Sier at konsesjon til vassdragsregulering bør vanligvis bare gis, hvis skader eller ulemper for allmenne eller private interesser anses for å være av mindre betydning i sammenligning med de fordeler som regulering vil medføre. Hensyn bør dessuten tas til andre skade- og nyttevirkninger av samfunnsmessig betydning. Kilde: Olje- og Energidepartementet, *Lov om vassdragsreguleringer*, Hentet 23.11.2014 fra <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1917-12-14-17>

⁹⁹ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Norges Naturvernforbunds uttalelse om "Bruk og vern av Hardangervidda", inkludert konsesjonssak Veig og konsesjonssak Dagali-fallene*, 17.03.1975, 1.

Hardangerviddautvalget hadde lagt frem. Gitt at tidligere vannkraftutbygging og virksomheter langs vidda allerede hadde redusert dens samlede verdi, var det derfor desto viktigere å ta vare på de verdiene som var igjen i de resterende områdene. I denne konteksten ble det også pekt på de skadevirkninger slike utbygninger vil få på primærnæringer som villreinjakt, småviltjakt og fiske. På lang sikt kunne en slik utbygging også føre til fraflytting i bygdene rundt vidda.

100

NNV sluttet seg helt til utvalgets tre arbeidsmålsettinger,¹⁰¹ og ga sin fulle støtte til de retningslinjer og prinsipper som utvalget hadde lagt opp, samt i grove trekk deres forslag, tilrådninger og konklusjoner. De hadde følgelig visse reservasjoner angående noen punkter, hvor det mest sentrale lå i NNVs sterke ønske om at det skulle foreligge:

(...) en samlet plan for hele Hardangervidda med en stor nasjonalpark og med landskapsvern i tilgrensede områder, hvor bestemmelser i naturvernloven, lov om fornminne og bygningsloven må komme til anvendelse. Bare på denne måten kan Viddas samlede verdier og allsidige interesser ivaretas og bevares for fremtiden.¹⁰²

I oppsummeringen kommer det kritikk mot konsesjonssøknadene vedrørende Veig og Dagali, som ifølge NNV ga et ufullstendig og ensidig sammendrag av det materiale de bygget på. De rettet også kritikk mot påstanden om at utbyggingen av Veig kun berørte et lite utkantområde. Konklusjonen til NNV var at konsesjonssøkerens begrunnelse for utbygging ikke kunne aksepteres, og at de ulemper og skadevirkninger som ville følge av en eventuell utbygging var uakseptable. Derfor anså NNV Hardangerviddautvalgets ikke-utbyggingsalternativ som en selvfølge.¹⁰³

Uttalelsen til NNV ble sendt til MVD i mars 1975, men allerede året før hadde de i samarbeid med Buskerud Natur- og Miljøvernforening sendt et skriv til stortingsgruppen, hvor de påpekte ulempene ved en eventuell utbygging av Dagali-fallene. Dokumentet er interessant av to årsaker. For det første viser det NNVs store engasjement hva angikk vassdragsreguleringer, da de blant annet i sin uttalelse til NOU-rapporten ga stor oppmerksomhet til saken

¹⁰⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Norges Naturvernforbunds uttalelse om "Bruk og vern av Hardangervidda", inkludert konsesjonssak Veig og konsesjonssak Dagali-fallene*, 17.03.1975, 2.

¹⁰¹ Se avsnitt: *Om Hardangerviddautvalget*, side 23.

¹⁰² RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Norges Naturvernforbunds uttalelse om "Bruk og vern av Hardangervidda", inkludert konsesjonssak Veig og konsesjonssak Dagali-fallene*, 17.03.1975, 6.

¹⁰³ *Ibid.*, 28-30.

sammenlignet med andre aktører. For det andre er retorikken de her bruker meget direkte og krass, siste setning lyder som følger:

Det er et tungt ansvar som myndighetene påtar seg dersom det blir gitt konsesjon til ytterligere reguleringer på Hardangervidda. Historiens dom vil bli hard. For ingen må komme å fortelle at dette var nødvendig ut fra økonomiske grunner. Ytterligere utbygging vil være vandalisme og et nasjonalt forfall.¹⁰⁴

Statens Friluftsråd og Statens Naturvernråd kom med en fellesuttalelse til NOU-rapporten. De viste innledningsvis til St.meld. nr. 100 (1973-74),¹⁰⁵ hvor de som en rekke andre påpekte at energiprognosene frem til 1985 var urealistisk høye. Energimeldingen vil for øvrig bli tema senere i oppgaven. SFR og SNR anså alternative energikilder som atomkraft, oljekraft og gasskraft som lite sannsynlig i de kommende årene, og viste derfor til alternative tiltak for å forvalte energien på en mer gunstig måte. Herunder tiltak som å øke strømprisene,¹⁰⁶ samt en tariffutforming som skulle avspeile de samfunnsøkonomiske kostnadene. Nøkkelordet var *energiøkonomisering*.¹⁰⁷ Hensikten bak disse forslagene var å oppnå vern av mange av de vassdragene som ville bli berørt av utbygging de kommende årene, herunder Veig og Dagali.

SFR og SNR så særlig kritisk på utbyggingen av Dagali-fallene, hvor de landskapsmessige skadevirkningene ville bli store. De påpekte at magasinene ville føre til en neddemming av i alt ca. 27.400 dekar, noe som ville påvirke verneverdige arter i negativ forstand.

Skadevirkningene på dyrelivet ville også her bli store, særlig for fiskebestanden. Rådene gjorde et poeng ut at Hardangerviddautvalgets mandat ikke omfattet å vurdere om kraftutbyggingsprosjekter burde gjennomføres eller ikke, men at forutsetningen for utvalgets nasjonalparkforsalg var at det ikke ble gitt konsesjon til Dagaliprojektet.¹⁰⁸ De viste forståelse for at en utbygging av Dagali-fallene vil gi en betydelig kraftproduksjon, men ville allikevel sterkt frarå gjennomføringen av prosjektet, dette gjaldt da følgelig også de alternative gjennomføringsforslagene – til tross for at disse var noe mer moderate i sine skadevirkninger.¹⁰⁹ Hva angikk Veig, kom SFR og SNR også her med en uttalelse. Rådene fant det forbausende at Statskraftverkene primært søkte om utbygging i eget løp og at

¹⁰⁴ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. Norges Naturvernforbund til stortingsgruppen for Stortinget *DAGALIFALLENE*, 02.04.1974, 4.

¹⁰⁵ Industridepartementet, *Energiforsyningen i Norge i fremtiden*, i St.meld nr. 100 (1973-1974).

¹⁰⁶ På denne tiden var prisen på elektrisitet langt lavere enn kostnadene ved å produsere ny elektrisitet.

¹⁰⁷ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Fellesuttalelse for Statens friluftsråd og Statens Naturvernråd*, 28.10.1975, 1-4.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 16-19.

¹⁰⁹ *Ibid.*,

Hovedstyret for NVE hadde sluttet seg til søknaden på tvers av Vassdragsdirektoratets tilrådning. Tilrådingen hang sammen med at Sperstadutvalget hadde anbefalt Veig vernet mot kraftutbygging i 10 år, noe Regjeringene Bratteli og Korvald stilte seg bak. En fraksjon i Sperstadutvalget pekte dog på muligheten av overføring til Sysen.¹¹⁰ Rådene kommer her med de samme anbefalinger som for Dagali-fallene.

I oppsummeringen ble det vektlagt at sannsynligheten for at det alminnelige elektrisitetsforbruket i årene fremover ville bli vesentlig lavere enn hva energimeldingen la til grunn, og at det utbyggingsprogram for vassdrag som meldingen hadde lagt opp til derfor burde reduseres. Utbyggingen av Veig og Dagali ville medbringe så store skadevirkninger på natur-, kultur- og opplevelsesverdier, at utbygging ikke kunne gjennomføres, hevdet de.¹¹¹ Avslutningsvis ga de sin fulle støtte til utvalgets forslag om opprettelsen av Hardangervidda Nasjonalpark, med unntak av det mindretall i utvalget som ønsket at private områder skulle holdes utenfor.¹¹²

Den Norske Turistforening var medhjelpene i utvalgets utredning, hvor de bisto med muntlige og skriftlige uttalelser. I deres uttalelse ga de honnør til utvalgets arbeid, og måten de hadde utført dette på. Samtidig ga de sin fulle støtte til utvalgets forslag om opprettelse av en nasjonalpark. Av innsigelser på utvalgets forslag, påpekte DNT at fredningsbestemmelsene burde gi adgang til dispensasjon om nødvendig, da det var umulig å forutse hvordan turisttrafikken på Hardangervidda ville utvikle seg med tiden. Allerede eksisterende turisthytter burde således om nødvendig kunne utbygges, dette for å unngå skader på naturen dersom telt og lignende måtte benyttes grunnet plassmangel i hyttene. DNT la samtidig inn en liten bønn om større bevilgninger og støtte til sitt arbeid.¹¹³

Lokale interesser

Verneinteressene som hittil er redegjort for kan sies å være organisasjoner og foreninger med et nasjonalt sikte. Som allerede nevnt var dette en sak som fikk stor oppmerksomhet på det nasjonale plan, men den berørte i første omgang lokalmiljøet. Av de kommunene som befant

¹¹⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Fellesuttalelse for Statens friluftsråd og Statens Naturvernråd*, 28.10.1975, 14-16.

¹¹¹ Ibid., 24.

¹¹² Ibid., 23-25.

¹¹³ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. *Den Norske Turistforening ang. Utredning om Hardangervidda*, 10.02.1975, 1-3.

seg på vernesiden, ble ingen direkte berørt av kraftutbyggingene.¹¹⁴ Blant disse var Tinn kommune, som kun i minimal utstrekning ville bli berørt av de foreslåtte verneområdene. Kommunen hadde derfor få punkter å kommentere. Et av punktene de allikevel ønsket å bemerke, gjaldt ekspropriasjon av eiendom. Her mente kommunen at det ikke måtte bli snakk om å ekspropriere eiendom fra aktive jordbrukere.¹¹⁵ Hva angår henvendelser utsendt fra grunneiere og bønder som var for vern av Hardangervidda, fant Ibsen kun én henvendelse til MVD. Jeg lyktes ikke å finne tilbake til originalkilden, og fant heller ingen andre henvendelser fra denne gruppen. Jeg velger derfor her å referere til Ibsen sitt arbeid. Henvendelsen kom fra Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag, hvor deres oppfatning var at Hardangervidda også i fremtiden burde tjene to formål: 1). Vidda burde være en del av næringsgrunnlaget for bygdene rundt. Dette betød at lokalbefolkningen skulle ha full disponering av fjellet til beite, jakt og fiske. De mente dog at bruken måtte underlegges restriksjoner som sikret at den ikke ødela selve natur- og produksjonsgrunnlaget. 2). Hardangervidda skulle fortsette å være et naturområde og friområde for dem som ønsket å oppleve viddas uberørte natur, og at retten til stangfiske og småviltjakt skulle være åpen for folk som ønsket å benytte seg av den – gitt at det ikke skadet næringsinteressene til lokalbefolkningen.¹¹⁶

Nore og Uvdal Arbeiderparti kom i forbindelse med sin uttalelse vedrørende Arbeidsprogrammet med sitt standpunkt angående Veig og Dagali. Uttalelsen kom i 1977, hvor kraftutbyggingen på Hardangervidda var av spesiell interesse. Uttalelsen, som sterkt frarådet utbygging av Veig og Dagali, ble vedtatt 13 mot 7 stemmer. Nore og Uvdal Arbeiderparti anbefalte det kommende landsmøtet å programfeste alternativ II, med vern av Veig og Dagali i programperioden. Ifølge partiet ville Nore og Uvdal kommune i stor grad ville bli påvirket av en slik utbygging. De vektla også at kommunen de siste årene hadde opplevd en rekke vannkraftutbygginger, og at de derfor var kjent med de positive- og negative sidene dette ga. Fremfor å bygge ut Veig og Dagali, foreslo de en bedre utnytting av allerede utbygd vannkraft, samt å bedre overføringslinjene/kraftnettet, da de mente at det her var mye energi å hente. Avslutningsvis påpekte de at det å vedta at Veig og Dagali ikke skulle

¹¹⁴ Ibsen, *Kampen om Hardangervidda*, 34.

¹¹⁵ *Ibid.*, 34-35.

¹¹⁶ *Ibid.*, 35.

utbygges nå, ikke betød at en ikke kunne bygge de ut i fremtiden – gitt at det var ”tvingende nødvendig og riktig”.¹¹⁷

Sentrale interesser

Før vi retter fokus mot næringsinteressene, vil jeg avslutningsvis vise til LO sin uttalelse vedrørende NOU-rapporten og utvalgets arbeid. Dette er interessant, da LO i forkant av regjeringens avgjørelse om Hardangerviddas fremtid fikk en helt sentral rolle. Ikke overraskende holdt LO fast ved at sysselsetting måtte sikres til enhver tid. Ifølge LO var problemstillingene angående en eventuell utbygging av Veig og Dagali blant de viktigste og vanskeligste avveininger mellom naturvern, energitilgang og sysselsettingsutvikling som noensinne hadde blitt behandlet i Norge.¹¹⁸ Hva angikk spørsmålet om opprettelsen av nasjonalpark på Hardangervidda, var de her helt enige i at denne burde opprettes, da hensikten var å bevare Hardangervidda som friluft- og rekreasjonsområde. Bevaringen av de verneverdige områdene måtte således også være i fokus når en skulle trekke opp eventuelle grenser for utbyggingsområder. Angående sysselsetting så LO på eventuell anleggsvirksomhet på Veig og Dagali som meget positivt, da dette ville bidra i arbeidet med å sikre sysselsetting de kommende årene, både ved utbyggingen av selve vassdragene, men også som kommende arbeidsplass i fremtiden. Dette synspunktet hang da sammen med den aktuelle konjunktursituasjonen i Norge på denne tiden. De påpekte også de positive sidene ved at utbyggingene ville bidra til en rikere energitilgang, som igjen ville være basis for næringsvirksomheten.¹¹⁹

Gitt utvalgets uenighet angående størrelsen på nasjonalparken, hvor det var fremmet tre forslag, oppfattet LO det som at det her burde være mulig å foreta mindre justeringer av grensene, dersom dette kunne føre til en forsvarlig utbygging. Etter LOs oppfatning burde utbyggingen av Veig la seg gjennomføre, da prosjektet kun ville berøre en kile på 2 km, med en bredde på om lag 400 meter inn i den foreslåtte nasjonalparken. Resten av Veig med sidevassdrag ville derfor forbli uberørt, og skadevirkningene ville således være minimale. Ut fra en samlet vurdering hvor en tok hensyn til verneinteresser, energi- og sysselsettingssituasjonen anbefalte derfor LO at Veigvassdraget skulle bygges ut etter de

¹¹⁷ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Utskrift av møtebok for representantskapet, møte 25.04.1977. *Nore og Uvdal Arbeiderparti til Det Norske Arbeiderparti*, 30.04.1977, 1-2.

¹¹⁸ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1978-79. Boks L0236. Brev til Den norske regjeringen fra LO, 01.12.1978, 1-2.

¹¹⁹ Ibid.,

planer som allerede forelå. Hva angikk Dagali-fallene, frarådet LO utbygging. Dette skyltes blant annet at det ville bety en innskrenkning av utvalgets hovedforslag til nasjonalpark med omlag 160 km², som videre ville medføre store skadevirkninger på deler av Hardangervidda.¹²⁰

LO påpekte med dette tre viktige og interessante aspekter vedrørende spørsmålet om vern eller utbygging av Hardangervidda: Hensynet til Hardangervidda som rekreasjons- og friluftsområde: Hensynet til fremtidige og potensielle arbeidsplasser, samt hensynet til sikring av fremtidig energi til næringsvirksomhet, noe som igjen ville sikre sysselsettingen. Disse aspektene summerer i grove trekk debattens kjerne på det sentrale plan; ønsket man *vekst* eller *vern*?

3.3.2 Næringsinteresser

Som tidligere nevnt betegner *næringsinteresser* her de som enten var helt eller delvis motstandere av en nasjonalpark på Hardangervidda, opprettelse av nasjonalpark på privat grunn, de som var mot landskapsvernområder, landbruksinteresser, samt de som ønsket utbygging av vassdragene. I denne gruppen finner vi primært grunneiere og bønder, som fryktet at nasjonalparken skulle komme i veien for egne næringsinteresser, men også de såkalte ”kraftsosialistene”.

Organisasjoner og foreninger

Norges Skogeierforbund og Norges Bondelag kom med en felles og svært omfattende uttalelse til utvalgets arbeid og NOU-rapporten. Innledningsvis kritiserer de – i likhet med en rekke andre, utvalgets manglende objektivitet og sviktende evne til å ta fatt i dette.

Organisasjonene hadde fulgt utvalgets arbeid tett fra begynnelsen, og hadde behandlet saken på nærmere 40 møter ute i distriktene i perioden fra utvalgets startet arbeidet sitt, og frem til rapporten ble sendt ut på høring. Deres generelle inntrykk av rapporten var at det i premissene var lagt stor vekt på bøndenes og bygdenes interesser hva angikk disponeringen av vidda, men at med de konkrete forslagene til tiltak, særlig hva angikk vernetiltak og administrasjon, var disse interessene skjøvet i bakgrunnen. De kritiserte også at utvalget ikke hadde fått mandat til å vurdere den videre kraftutbyggingen i området. Årsaken var at organisasjonene mente at ingen andre inngrep var så omfattende som vassdragsreguleringene, og at det derfor

¹²⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1978-79. Boks L0236. Brev til Den norske regjeringen fra LO, 01.12.1978, 1-2.

ikke kunne være en ”samordnet” plan for Hardangervidda når en så viktig utnyttelsesform ble utelatt.¹²¹ Organisasjonene kom med kommentarer til utvalgets forslag angående områdevern, landskapsvernområder, vedtekter til Bygningsloven, reiseliv og rekreasjon, landbruk, overføring av eiendomsrett, erstatning og forvaltning. Innunder reiseliv og rekreasjon påpekte organisasjonene – i likhet med en rekke andre motstandere, de negative konsekvensene den økende turismen ville få for Hardangervidda. De trakk paralleller til nasjonalparkene i USA – særlig Yellowstone, hvor naturen var blitt svært negativt påvirket av den økende turismen og trafikken. Organisasjonene var i mot forsalget om opprettelse av nasjonalpark på privat grunn, hvor vernebestemmelsene da blant annet ville forhindre en naturlig utvikling av landbruket, hvor felling av rovdyr og rovfugler ville bli forbudt. De var følgelig også uenige i at det skulle overføres eiendommer fra private hender over til staten. Dersom dette skulle gjøres, måtte det foreligge saklig grunn for det – noe det i følge organisasjonene foreløpig ikke gjorde.¹²²

Med en fellesuttalelse fra Norges Bondelag og Norges Skogeierforbund ble de lokale bøndene og mange grunneiere representert. Ikke overraskende var disse i hovedsak i mot en opprettelse av nasjonalpark på Hardangervidda. En slik opprettelse ville få svært negative konsekvenser for bøndene og skogeierne, hvor de med en slik opprettelse ville være nødt til å forholde seg til restriksjoner og reguleringer, hvor de i verstefall ville miste deler av eiendommen sin.

Lokale interesser

MVD fikk en rekke henvendelser fra ulike grunneierlag og skipnader. Av de mest interessante for denne oppgaven, er Dagalifallene Grunneierlag og Dagali Grunneierlag. De gikk sammen om en fellesuttalelse angående vern eller utbygging av Dagali-fallene. Uttalelsen er interessant, da den kommer fra en direkte berørt part, noe tittelen ”Slik det fortøner seg for dem som blir berørt” viser. Grunneierlagene forklarte hvordan utbyggingsspørsmålet helt siden det dukket opp for første gang på 1950-tallet hadde tynget den lille bygda, og at de nå så frem til en avgjørelse.¹²³ De så positivt på en utbygging av Dagali-fallene, da dette ville gi eierne årlige, faste inntekter på om lag 500 000 kroner. Videre hadde de anslått at om lag 80% av innbyggerne i Dagali ville få en andel av fallgodtgjørelsene – som igjen ville komme godt med for de mange små gårdene med dårlig næringsgrunnlag. Slike godtgjørelser ville trolig

¹²¹ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. Norges Bondelag og Norges skogeierforbund til Miljøverndepartementet 20.03.1975. *Utredning om Hardangervidda. – NOU 1974: 30 A og B*, 1-2.

¹²² Ibid.,

¹²³ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Uttalelse fra Dagalifallene Grunneierlag og Dagali Grunneierlag, 30.04.1977, 1.

være nok til å holde liv i disse småbrukene, som igjen kunne sikre den fremtidige bosettingen.¹²⁴ Med utbygging av Dagali-fallene ville det også komme nye arbeidsplasser til bygda, noe som var høyst nødvendig, da bygdas folketall hadde sunket med om lag 12-13% siden 1946.¹²⁵ Hva angikk utvalgets påstander om skadevirkninger ved en slik utbygging, hevdet grunneierlagene at dette var overvurdert. Som et eksempel viste de til lignende reguleringer i Tinnhølen, Halnefjorden og Viersla, hvor det ikke var blitt noen ”katastrofale” skadevirkninger. De anerkjente at en regulering av Dagali-fallene blant annet ville føre til mindre vannføring, men dette hadde igjen en positiv side. Elven Lågen ville da få mindre flomvannføring om våren, noe som ville minske flomskadene langs elven.¹²⁶ Grunneierlagene var følgelig med dette sterkt i mot en opprettelse av Hardangervidda nasjonalpark, som etter utvalgets hovedforslag omfattet Dagali. En slik nasjonalpark ”vil føre til båndlegging og redusert bruk av 50% av arealene på Dagali (...) Her må mye ofres for lite eller ingen ting”.¹²⁷

Ibsen har viet mye plass til Hardangervidda Grunneiersamskipnad i sin oppgave, hvor jeg her nøyer meg med å referere til hans arbeid. Skipnaden ble dannet 11. desember 1975, og talte 33 medlemmer, som til sammen representerte et areal på 3. 134 km², da deres uttalelse til NOU-rapporten kom 12. april 1976. Årsaken til skipnadens stiftelse var enkel – de så på rapporten som et angrep på eiendomsretten og bygdesamfunnet.¹²⁸ Skipnaden likte ideen om at vidda skulle få en bygdenær og sentral administrasjon, men mente at dette burde legges til Landbruksdepartementet, ikke MVD, da Landbruksdepartementet satt på den største fagkunnskapen og mesteparten av tilskuddsordningene. Utvalgets forslag til regulering av motorisert ferdsel anså de også som positivt, men der stoppet også enigheten.¹²⁹ Retorikken fra skipnaden var til tider krass, hvor de blant annet skrev at Hardangerviddautvalget besto av ”høytropende naturvernere”, hvor en nøytral, faglig og vitenskapelig granskning var fraværende, og hvor bygdene ble skyggesett.¹³⁰ Videre hevdet de at kollektivisering av eiendomsretten og restriksjoner på landbruket ikke var måten å drive distriktsutbygging på. Hva angikk kraftutbygging, innså de at dette ville bli en konsekvens dersom det ikke ble vern av vidda. De ønsket ikke å ta stilling til hvor eventuelle utbygginger skulle finne sted, men

¹²⁴ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Uttalelse fra Dagalifallene Grunneierlag og Dagali Grunneierlag, 30.04.1977, 2.

¹²⁵ Ibid., 2-3.

¹²⁶ Ibid., 1.

¹²⁷ Ibid., 5.

¹²⁸ Ibsen, *Kampen om Hardangervidda*, 45.

¹²⁹ Ibid.,

¹³⁰ Ibid., 46.

påpekte at slike prosjekter ikke var positivt for lokalsamfunnet da det ville legge et stort press på de økologiske rammene og virke hemmende på turisttrafikken.¹³¹

Dialogen mellom skipnaden og MVD fortsatte i årene fremover, og i 1978 innså de at nasjonalparken mest trolig også ville omfatte privat grunn. De forsøkte derfor å skape en dialog slik at de kunne få frem sine synspunkter og forslag i avgjørelsen om nasjonalparken. En følge av dette ble at skipnaden kom med en ny uttalelse til NOU-rapporten i 1978. På dette tidspunktet talte skipnaden 48 grunneierlag med om lag 1700 medlemmer, som til sammen eide ca. 4.80000 dekar av vidda, hvor omlag 1.80000 lå innunder den foreslåtte nasjonalparken.¹³² Etter en gjennomgang av arkivmaterialet til MVD kommer det tydelig frem at departementet viet mye tid til skipnaden. Det ble blant annet avholdt en rekke møter mellom representanter for henholdsvis skipnaden og departementet i 1978. I et dokument jeg fant fra 30. juni 1978, står det innledningsvis at dette møtet var det andre i rekken, hvor det avslutningsvis vises til planer om også kommende møter.¹³³ Hensikten med møtene var å komme til en enighet om en verneplan for Hardangervidda.

Hva angår uttalelsene fra de ulike kommunene, har disse en rekke likhetstrekk. Både Eidfjord-, Rollag- og Hol kommune var i mot en opprettelse av nasjonalpark på Hardangervidda. En rekke parter var involvert i uttalelsene, blant disse finner vi Friluftsnemnda, Jordstyret, Innlandsfiskeremnda, Bygningsrådet, Tiltaksnemnda, Viltnemnda, Fjellstyret og Bondelaget. Kommunene hevdet alle blant annet at det eksisterende lovverket var tilstrekkelig for å kontrollere og styre områdene på vidda, og frarådet sterkt at råderetten skulle flyttes fra bygdene til administrasjonen i Oslo.¹³⁴ Frykt for økt turisme nevnes også, da man fryktet at turismen ville ødelegge en rekke av områdene utvalget ønsket å verne. Det samme gjaldt skaden turismen kunne påføre næringsgrunnlaget for fjellbygdene, deriblant jakt- og fiske.¹³⁵ Eidfjord kommune var ikke tilfreds med måten utvalget hadde håndtert mandatet sitt på, da de i kommunens øyne ikke hadde fulgt

¹³¹ Ibsen, *Kampen om Hardangervidda*, 46.

¹³² Ibid.,

¹³³ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1978. Boks L0236. *Momenter fra møte med representanter fra Hardangervidda grunneiersamskipnad vedrørende Hardangervidda-planen*, 30. Juni 1978, 1, 12.

¹³⁴ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. *Særutskrift fra møteboken til Eidfjord kommunestyre, Eidfjord formannskapskontor 22. juni 1977*, 179; RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks 234. *Særutskrift av Rollag kommunestyres møtebok i møte 04.03.1975*, 1-2; RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks 234. *Utskrift fra møtebok for Hol kommunestyre 28.04.1975*, 3-4.

¹³⁵ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks 234. *Utskrift fra møtebok for Hol kommunestyre 28.04.1975*, 3-4.

arbeidsmålsettingen godt nok, hvor de blant annet hadde mislyktes i å stimulere det lokale samfunnslivet. Kritikken i deres uttalelse dreide seg i hovedsak om manglende hensyn til bygdefolkenes rettigheter, hvor en fryktet at opprettelsen av en nasjonalpark ville skade næringsgrunnlaget. Som eksempel trakk de frem fredning av rovfugl og rovdyr, som ville føre til store tap av bufe og beite.¹³⁶ Rollag kommune var sterkt imot en utbygging av Veig og Dagali. De fryktet at en regulering av vassdragene ville gripe sterkt inn i fjellbygdenes næringsgrunnlag. De fryktet også for at de mange naturherligheter i området da ville gå tapt.¹³⁷

Hol kommune var sammen med Nore og Uvdal de eneste kommunene som ville bli direkte berørt av en vassdragsregulering ved Dagali. Uttalelsen fra Hol kommune kom på bakgrunn av en rekke uttalelser fra ulike grunneierlag, kommunale nemnder og styrer. Hovedvekten av de innkommende uttalelsene gikk i mot en opprettelse av den store nasjonalparken på ca. 3.400 km², hvor det heller ble foreslått at en valgte det mindre alternativet på omlag 1.750 km², som i hovedsak lå på sentralvidda. Flertallet foreslo å støtte forsalget om nasjonalpark på både statlig og privat grunn, men etter et fremlegg fra mindretallet (3 av 20), som ønsket et annet alternativ, hvor nasjonalparken ville gå utenom Hol kommune, besluttet kommunestyret å slutte seg til dette forsalget.¹³⁸ I Uttalelsen nevnes Dagali-fallene kun én gang, her kan en lese: ”Det er realistisk å rekne med at Dagali-falla blir utbygd og det skraverte felt på kart nr. 40b blir etter det ikkje med i Nasjonalparken.”¹³⁹

Som en ser av uttalelsene, er det mye sammenfall i kommunenes uttalelser. De var alle ute etter å verne om egne interesser og eget næringsgrunnlag, hvor bygdene og lokalbefolkningen var førsteprioritet. Samtidig fryktet de en sentralisering av råderetten. Rollag kommune var imot en regulering av Veig og Dagali, dette skyldes trolig at de ikke ville bli direkte påvirket av en slik utbygging, og dermed tillot seg å tale for vern av disse. Hol kommune, som ville bli direkte berørt av en regulering på Dagali, hadde derimot ingen innvendinger mot dette. Årsaken skyldes trolig at Hol kommune så hvilke økonomisk fordeler dette ville gi bygdene.

¹³⁶ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Særutskrift fra møteboken til Eidfjord kommunestyre, Eidfjord formannskapskontor 22. juni 1977, 179.

¹³⁷ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks 234. Særutskrift av Rollag kommunestyres møtebok i møte, 04.03.1975, 1-2.

¹³⁸ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks 234. Utskrift fra møtebok for Hol kommunestyre, 28.04.1975, 3-4.

¹³⁹ Ibid., 4.

NOU-rapporten ble først og fremst sendt ut til organisasjoner, kommuner, foreninger og lignende, men det hendte likevel at privatpersoner fikk tak i rapporten. Tidligere motstandsmann og offiser Knut Haukelid¹⁴⁰ hadde fått tilsendt rapporten fra en venn. I et langt brev til MVD kritiserer han de urettferdigheter og manglende opplysninger rapporten inneholdt. Det første han bet seg merke i, var at utvalget ikke hadde noen representant for de berørte grunneierne, og at utvalget som en helhet så ut til å mangle kunnskap om bruk og drift av fjell og fjelleiendommer.¹⁴¹ Jeg skal ikke bruke mye tid på Haukelids åtte sider lange brev, men det er interessant da det viser at også privatpersoner engasjerte seg i saken. Haukelid hadde egeninteresser i at utvalgets hovedforslag ikke ble innført, da han var en av de berørte grunneierne. Avslutningsvis klarte han ikke og unnlate å komme inn på det følelsesmessige, jeg siterer:

Jeg har i de siste 2 uker hatt bitre timer. Jeg kjempet i 5 år for mitt land. Eiendommen Langesæhalline ga meg i 2 ½ år muligheten for å leve under harde vilkår, nær Hardangervidda. Skulle mitt fedreland nå ta min eiendom – og på et så sviktende grunnlag – og uten korrekte opplysninger og grunnlag?¹⁴²

Jeg vet at MVD svarte på henvendelsen, da jeg etter videre undersøkelser fant et nytt brev fra Haukelid. Av brevet fremgår det at minst to andre brev også var blitt sendt, mye tyder dermed på at departementet og Haukelid hadde en pågående korrespondanse. Hvorvidt dette skyldes at Haukelid var en kjent fjell- og friluftsmann, samt hans innsats for Norge under 2. verdenskrig, eller om de faktisk svarte på alle private henvendelser kan diskuteres. Jeg fant i hvert fall ikke lignende korrespondanse mellom departementet og andre privatpersoner.¹⁴³

3.4 Oppsummering

Jeg har i et foregående redegjort for Hardangerviddautvalgets arbeid med NOU-rapporten, utvalgets hovedpunkter og konklusjoner, samt noen av de ulike verne- og næringsinteressene i saken. Av NOU-rapporten fremgår det at utvalget anbefalte en opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark, hvor det forelå tre eksplisitte forslag. Utvalget, med unntak av to medlemmer fremmet forslag om nasjonalpark etter største alternativ, som omfattet både

¹⁴⁰ Haukelid var blant annet fenrik i Kompani Linge under 2.verdenskrig, og er kanskje mest kjent for sin deltagelse og innsats under Vemork-aksjonen på Rjukan i 1943-44.

¹⁴¹ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1972-1979. Boks L0233. Knut Haukelid til Miljøverndepartementet, 22.08.1974, 1.

¹⁴² Ibid., 8.

¹⁴³ Miljøverndepartementets arkiv med arkivnøkkel 471.11, består av 6 bokser, inndelt etter årstall. Utover dette er boksene uorganiserte og meget rotete. Jeg prioriterte derfor ikke å ”finkjemme” boksene etter henvendelser fra privatpersoner og eventuell påfølgende korrespondanse, da dette faller utenfor hva som anses som relevant for oppgaven og dens problemstilling.

stats- og privateid eiendom, hvor parken ville dekke et område på om lag 3.400 km². To av medlemmene ønsket nasjonalpark kun på statsallmenning, samt på privateid grunn som av andre årsaker enn vernehensyn ble ekspropriert. Det siste forslaget ville kun bli gjeldende dersom det ble en regulering av vassdragene ved Veig og Dagali, hvor hovedforslaget således ville bli innskrenket til om lag 2.800 km². Utvalget hadde konkludert med at en nasjonalpark på Hardangervidda var høyst nødvendig, da området representerte verneverdier av sjelden karakter, både i form av plante- og dyreliv, landskap og kulturarv. Utvalget vektla også områdets betydning for fjellbygdene og lokalbefolkningen, hvor de påpekte at Hardangervidda fremdeles skulle tjene de lokale interessene.

Rapporten tok tre år å ferdigstille, ble sendt ut på høring i regi av MVD. Hensikten var å samle inn uttalelser fra ulike interesser i samfunnet, lokale så vel som nasjonale, da disse uttalelsene ville bli essensielle når regjeringen i siste omgang skulle fatte et vedtak. I denne redegjørelsen har interessegruppene blitt inndelt etter *verneinteresser* og *næringsinteresser*. Etter en gjennomgang av MVDs arkiv, kan en tydelig se hvor de ulike interessene befant seg. På vernesiden fant en særlig nasjonale organisasjoner og forbund som Statens Friluftsråd, Statens naturvernråd, Norges Turistforening og Naturvernforbundet. Av de kommunene som uttalte seg som forkjempere for vern, ble ingen av disse direkte berørt av kraftutbyggingene. Grunneiere og bønder var mangelvare på vernesiden, og av arkivmaterialet fremkommer det kun én uttalelse som var utelukkende positiv til nasjonalparken - Uvdal Småbruker og Arbeiderlag.

Næringsinteressene var primært å finne i fjellbygdene rundt Hardangervidda, gjerne organisert i skipnader og grunneierlag. Om en ser på argumentene som forelå, kan en se en tydelig interesseforskjell, hvor næringsinteressene primært var ute etter å verne om egne interesser og ressurser. De fryktet at en sentralisering av forvaltningen, og en reguleringer av områdene ville skade næringsgrunnlaget, samt at staten skulle overta deler av eiendommen deres. Verneinteressene, som gjerne befant seg på helt andre steder i Norge, var mer opptatt av naturarven, og at denne måtte vernes om. Dermed fikk man en kamp mellom fjellbonden på den ene siden, som ville bli direkte berørt av nasjonalparken, og naturvernere, akademikere og fagfolk med flere, på den andre. Man kan derfor si at det også var en kamp mellom nasjonal- og distriktsinteresser. Kampen om Hardangervidda, ble som tidligere nevnt også en politisk kamp, ikke minst for AP, som hadde regjeringsmakten på dette tidspunktet. For AP ble Hardangervidda-saken en intern kamp hvor vekst- og verneinteressene ble stilt opp mot

hverandre. Hva skulle gjelde for den fremtidige politikken? Skulle kraftsosialistene fremdeles få seile for fulle seil, eller var det på tide med en kursendring til fordel for natur og miljø?

3.5 Arbeiderpartiet

Vi skal nå rette fokuset mot Arbeiderpartiet, og deres arbeid med Hardangervidda-saken. Det første slaget skulle stå under partiets ordinære landsmøte i 1977, hvor verneinteressene i partiet var avhengig av at landsmøtet vedtok forslaget om nasjonalpark på Hardangervidda, hvor Veig og Dagali var løftet frem som særlig verneverdige områder. Først om forslaget ble vedtatt, kunne de fortsette med det videre arbeidet. For Gro Harlem Brundtland var kampen om Hardangervidda en hjertesak. Dette kommer tydelig frem når vi ser på hennes arbeid og innsats under regjeringsforhandlingene, men også i hennes selvbiografi *Mitt liv: 1939-1986*, hvor saken har fått et eget kapittel. Hardangervidda med vassdragene Dagali og Veig ville bli den store saken på Arbeiderpartiets landsmøte i 1977, og det ble dramatisk fra første stund – forteller hun.¹⁴⁴ Brundtland snakker i boken om de problemene som hadde oppstått rundt daværende partiformann Reiulf Steens helse, hvor hans alkoholproblemer hadde eskalert. Hun forteller at det for partiet da gjaldt å stå sammen, og slå ring rundt partiet og formannen, slik at de likevel kunne gjøre et godt stortingsvalg. Denne situasjonen bidro sterkt til kompromissvilje i den store dragkampen omkring Hardangervidda – skriver hun.¹⁴⁵

Partiet var, som påpekt i kapittel 2, inne i en politisk omstilling og fornyelse, hvor nye hensyn presset frem en ny profil for partiet. Det var denne konteksten som hadde bragt frem slagordet *Vekst og vern* – for å markere de myke verdiers plass. I praksis betydde dette blant annet at utbyggingssaker ikke lenger skulle være en selvfølge, både naturvern, jordvern og vern mot forurensning skulle nå få en sterkere stilling.¹⁴⁶ Som tidligere funn i oppgaven har vist, var det sterke økonomiske interesser for kraftutbygging ved Hardangervidda. Brundtland trekker frem de lokale interessene, hvor investeringer, sysselsetting og penger i kommunekassene veide tungt. En annen viktig faktor var at bondelaget, en rekke grunneierlag og talsmenn for lokalsamfunnene i flere av kommunene rundt vidda hadde preget debatten i høy grad.¹⁴⁷ Internt i partiet hadde problemstillingen vekst kontra vern blitt et stadig mer sentralt debatttema i politikken fra slutten av 1960-tallet. Dette skyldes blant annet at kraftutbyggerne hadde seiret over verneinteressene i både Aurlandsdalen og Mardøla, hvor representanter fra AP

¹⁴⁴ Gro Harlem Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, (Oslo: Gyldendal norsk forlag ASA, 1997), 200.

¹⁴⁵ Ibid., 201.

¹⁴⁶ Ibid., 202.

¹⁴⁷ Ibid., 203.

hadde vært blant dem som gikk sterkest inn for å realisere utbyggingen.¹⁴⁸ For verneinteressene ble Veig og Dagali et symbol i den interne partistriden, de trengte en seier, men en seier skulle vise seg å bli vanskelig. I *Arbeiderbevegelsens historie i Norge – bind 6*, kan en lese at både statsminister Odvar Nordli og industriminister Bjartmar Gjerde var tilhengere av utbyggingen, og gitt at regjeringens holdning tradisjonelt sett alltid hadde vært basert på prognosene for energibehovet, kunne en også anta at flertallet i regjeringen var for en utbygging.¹⁴⁹ Politiske ble det også en høyre-venstre-dimensjon, hvor de borgerlige partiene hadde problemer med å godta prinsippet om varig vern av natur på eiendom som ikke var i statens eie.¹⁵⁰ Det var med andre ord mye som veide tungt for at vekst- og næringsinteressene nok en gang skulle trumfe verneinteressene.

3.5.1 Landsmøtet

APs ordinære landsmøte ble holdt i Oslo 8.-11. mai 1977, hvor blant annet det kommende arbeidsprogrammet skulle vedtas. I sin tale om den politiske situasjonen, snakket statsminister Odvar Nordli mye om Norges energisituasjon, og hvordan Norge nå sto ovenfor et politisk skifte. Han trakk frem ulempene forbundet med Norges to aktuelle energiproduksjonsmuligheter for de kommende årene – vannkraft og varmekraftverk med olje og kull. Han forklarte hvordan den politiske situasjonen hadde ført til at man måtte velge mellom ulike ulemper for å oppnå hva som var nødvendig for en fortsatt bærekraftig energiproduksjon. Det var her de vanskelige avgjørelsene ville ligge, og når disse avgjørelsene skulle gjøres, måtte en ta hensyn til blant annet distriktenes behov for sysselsetting, verneinteresser, miljøinteresser og energibehov.¹⁵¹ I talen viste Nordli til regjeringens plan for energipolitikken frem til 1990, slik den kom til uttrykk i langtidsprogrammet, hvor han fortalte at det var bygd inn enkelte viktige forutsetninger. Det interessante her, er den aktive og mangesidige økonomiseringspolitikken for elektrisitet. Tiltak som her skulle gjennomføres, var en modernisering av eldre kraftverk, bedre linjenett for å redusere tap ved overføringer, samt en prisheving på elektrisitet.¹⁵² Som vi så i kapittel 3, var dette tiltak som eksplisitt ble etterspurt av blant annet Statens Friluftsråd og Statens Naturvernråd i forbindelse med deres uttalelse til NOU-rapporten.

¹⁴⁸ Jostein Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, Bind 6 i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, (Oslo : Tiden norsk Forlag, 1990), 321.

¹⁴⁹ Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, 321.

¹⁵⁰ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 203.

¹⁵¹ Arbark, APs trykte landsmøteprotokoll 1977, 27-31.

¹⁵² *Ibid.*, 28.

I etterkant av statsministerens tale, ble det en debatt hvor partikolleger fikk anledning til å uttale seg. Jostein Nyhamar fra Akershus benyttet anledningen til å hylle forslaget om vern av Veig og Dagali. Nyhamar mente at saken dreide seg om en verdiprioritering, om retningen for samfunnsutviklingen og hva slags samfunn man ønsket å utforme. Avslutningsvis kom han med følgende påstand:

Hardangervidda med Dagali og Veig er blitt en lakmusprøve for miljø- og ressursvernets gjennomslagskraft i Arbeiderpartiet. Makter vi ikke nå, i programforpliktete vendinger å slå fast at Dagali og Veig skal vernes, da er alt snakk om miljøvern bare munnsvær.¹⁵³

Kjell Bohlin, fra Telemark, gjorde et poeng ut av at APs hadde lagt bak seg en periode med sterk vekst. *Etter* vekst kommer *vern* – hevdet han. Videre påsto han at diskusjonen i partiet angående vekst og vern var uinteressant, da det ikke behøvde å være noen motsetning mellom disse.

Vi er et *rødt* parti, men det må ikke være en hindring for at vi vil ha utsikt til noe som er grønt. *Nå* må vi si klart fra at vi vil verne vår uberørte natur, inkludert Hardangervidda, Veig, Dagali (...) vårt parti *må nå* ta vernetanken alvorlig.¹⁵⁴

Tollef Beitrusten, fra Oppland, mente at utbygging var et godt middel til å bygge ut distriktene, slik at jamstilling kunne bli en realitet. Vern av miljøet måtte ta hensyn til vår viktigste ressurs - menneskene, hevdet han.

Trivselsfaktoren i distriktene må settes i fokus. Livsgrunnlaget er av avgjørende betydning. Gode, trygge arbeidsplasser er derfor punkt 1. Distriktenes rett til å beholde en vesentlig del av nye vannkraftbygninger sikrer dette.¹⁵⁵

Eilif Dahl, fra sentralstyret, påpekte problemet ved at mange fremdeles heftet seg ved det gamle bildet av AP. Spørsmålet om vern av Veig og Dagali var derfor blitt en prøvestein som skulle bevise alvorret i deres partis politikk, forklarte han. Og dersom AP vedtok å verne, kunne man alltid omgjøre vedtaket senere. Man kunne derimot ikke omgjøre en utbygging.¹⁵⁶ Avslutningsvis kom Nordli igjen til ordet, hvor han oppsummerte debatten. Her påpekte han blant annet at MVD i sin tid ikke ble opprettet for å få fred og fordragelighet på disse feltene, men fordi man ønsket å etablere en administrasjon som med innsikt og styrke skulle ta seg av politikken på dette området. ”La oss møte konfliktene og prøve å løse dem.

¹⁵³ Arbark, APs trykte landsmøteprotokoll 1977, 37-38.

¹⁵⁴ Ibid., 27-31, 55.

¹⁵⁵ Ibid., 62.

¹⁵⁶ Ibid., 114.

Og la oss ikke for all del falle for den tro at dette er en prestisjekamp mellom to-tre medlemmer av den norske regjering.»¹⁵⁷

Det kom flere uttalelser angående Hardangervidda, Veig og Dagali under landsmøte, deriblant fra en rekke representanter fra Buskerud og Hordaland. Også deres uttalelser gikk i mange retninger, hvor noen mente at hele vidda måtte vernes, mens andre mente at vidda var stor nok til at både verne- og utbyggerinteressene kunne bli tilfredsstilt. Debatten var i hovedtrekk preget av politiske og ideologiske holdninger og prinsipper, dette til tross for den store mengden data en hadde innhentet i de foregående årene, blant annet NOU-rapporten. Og som Ibsen observerte i sitt arbeid, inneholdt ikke debatten noe om klima, dyre- og planteliv, forvaltning og lignende, momenter som hadde vært viktige tidligere i debatten.¹⁵⁸ Noe av forklaringen på dette, kan være at det blant utbyggingsforkjemperne var størst fokus på at vannkraftverkene ville føre til flere arbeidsplasser og mer penger i kommunekassen, og at debatten dermed ble preget av dette.

Til tross for den til tider heftige debatten, vedtok landsmøtet punktet om fredning av Hardangervidda, hvor det konkrete forslaget var at det skulle opprettes nasjonalpark på vidda, og at Veigvassdraget og Dagali-fallene i den sammenhengen var spesielt verneverdige områder. Brundtland påpekte selv at vedtaket ikke var helt presist, men at det pekte i riktig retning, samtidig som det ikke førte til at noen måtte lide et prestisjenederlag der og da. Striden om vassdragenes endelige skjebne måtte utstå – forklarer hun.¹⁵⁹ Dermed var opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark vedtatt, og ble lagt inn i partiets arbeidsprogram for perioden 1978-1981.

På landsmøtet var verneinteressene tilsynelatende i flertall – dømt ut i fra de som uttalte seg. Brundtland forteller selv at hun hadde støtte av partiformannen, partisekretæren, AUF og kvinnebevegelsen. Årsaken til at regjeringens forslag ble vedtatt, skyldes en rekke faktorer – faktorer som vil bli drøftet grundig i den komparative analysen. Jeg vil allikevel løfte frem et par aspekter her. For det første var det, som Brundtland påpekte, en kompromissvilje innad i partiet. Dette skyldtes blant annet behovet for å stå samlet rundt Reiulf Steen. Et parti i krise, med en partiformann med personlige problemer er ikke gunstig få måneder før et

¹⁵⁷ Arbark, APs trykte landsmøteprotokoll 1977, 65.

¹⁵⁸ Ibsen, *Kampen om Hardangervidda*, 72.

¹⁵⁹ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 201.

stortingsvalg. Eilif Dahl fra sentralstyret hadde også et godt poeng, da han påpekte at en alltid kunne gjøre om vedtaket senere – det samme kunne en derimot ikke gjøre dersom man vedtok utbygging. Og sist, men ikke minst: ser en på definisjonen av vedtaket, er det som Brundtland selv hevdet, ikke særlig presist, det kan tolkes og leses på ulike måter. En slik definisjon ga ingen tydelig prestisjenederlag der og da. En måte å tolke utfallet av landsmøtet på, er at Brundtland her ”kjøpte” mer tid, tid til å legge frem et endelig forslag – et forslag som skapte en intens strid i partiledelsen det påfølgende året.

3.5.2 Arbeidet med stortingsmeldingen om Hardangervidda

Hovedansvaret for å videreføre Hardangerviddaplanen ble som kjent lagt til MVD. Deres resterende arbeidet besto av å vurdere utvalgets planforslag, samt utføre de deler av planen som en mente burde gjennomføres. Alt arbeidet kunne ikke gjøres av MVD alene, da en rekke av forslagene krevde aktiv medvirkning både fra offentlige etater, private organisasjoner og personer. Landbruksspørsmål måtte for eksempel overlates til landbruksetatene, og den videre utbyggingen av fotrutenettet måtte overlates til turistforeningene.¹⁶⁰ Arbeidet frem til nå hadde som kjent bestått av å samle inn uttalelser angående NOU-rapporten. Uttalelsene ble en viktig del i utarbeidelsen av stortingsmeldingen, særlig med tanke på grunneier- og landbruksorganisasjonene, hvor den tyngste kritikken stammet fra. Utgangspunktet var at en på bakgrunn av uttalelsene og den alminnelige debatten, kunne slå fast at de aller fleste var enige i at det skulle opprettes en nasjonalpark på Hardangervidda. Uenigheten lå i at mange mislikte i at denne også skulle omfatte privateid grunn, da dette kunne vanskeliggjøre den næringsmessige bruken. Andre problemområder var landskapsvernområdene, hvor det var store lokale næringsinteresser som motsatte seg forsalget, overføringen av en del store privateiendommer til det offentlige, samt den fremtidige forvaltningsordningen for vidda.¹⁶¹ Departementet fant det riktig å fremlegge saken for Stortinget i form av en stortingsmelding. Dette skyldtes at Hardangerviddaplanen omfattet en rekke spørsmål hvor uenigheten var stor, samt at det dreide seg om et stort geografisk område. Av taktiske årsaker ønsket en også å legge frem meldingen sammen med utbyggingsplanene for Dagali og Veig, slik at Stortinget kunne foreta en vurdering av verne- og utbyggingsspørsmålene samlet.¹⁶² Siste ord i saken hadde forøvrig regjeringen, hvor den endelige avgjørelsen skulle fattes.

¹⁶⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks 235. Internt notat - statsråden, *Når blir Hardangervidda nasjonalpark virkelighet?* 31.10.1977, 1.

¹⁶¹ Ibid., 2.

¹⁶² Ibid.,

Slagplanen var dermed lagt. En skulle utarbeide en stortingsmelding, som deretter skulle fremlegges for Stortinget. Målet var å legge frem planen for nasjonalpark sammen med utbyggingsplanene, da en anså sannsynligheten for vern som høyere ved en slik fremgangsmåte. Deretter skulle departementet lage et endelig forslag til nasjonalpark, som igjen skulle sendes ut på høring til de ulike interessegruppene. Når reaksjonene på det endelige forslaget så var kommet inn, kunne departementet fremlegge det for regjeringen.

3.5.3 Intern maktkamp og strid i regjeringen

MVDs videre arbeid med stortingsmeldingen vil ikke bli redegjort for, da dette faller utenfor hva som anses som relevant for oppgaven. I det følgende skal jeg redegjøre for de uenigheter og stridigheter som utspilte seg i forbindelse med regjeringens endelige vedtak, hvor både interne og eksterne faktorer blir tatt opp. Som vi har sett, var Bjartmar Gjerde en sentral motpol i Hardangervidda-saken. Gjerde kjempet for en kraftutbygging ved Veig og Dagali, da han primært ønsket å sikre det kommende energibehovet. Dersom en i et makroperspektiv ser på saken, er det visse hovedpunkter som åpenbarer seg. I første omgang var det snakk om vekst kontra vern, hvor MVD, med Brundtland i spissen, var den primære aktøren for verneinteressene i regjeringen. Motpolen var Gjerde i ID, senere OED. Det ble dermed en intern maktkamp i regjeringen, hvor Brundtland og Gjerde forsøkte å vinne terreng og flertall for sitt synspunkt. Det var blant annet denne maktkampen som førte til stridighetene. Som vi har sett, kom verneinteressene seirende ut etter landsmøtet, men resolusjonen var vag, og det åpenbarte seg ingen klar vinner – saken var fremdeles ikke avgjort. Hovedargumentet til Gjerde var energimeldingen av 1973-1974. I energimeldingen, som i stor grad var basert på NVEs prognoser, kunne man lese at det totale energiforbruket i Norge i perioden 1974-1985 ville ha en gjennomsnittlig vekst på 3,4% per år. I kilowatt-timer betød dette at det forventede elektrisitetsforbruket ville stige fra 72 milliarder kilowatt-timer i 1974, til 94 milliarder i 1980, og 112 milliarder i 1985.¹⁶³ Anslagene i energimeldingen viste seg i senere tid å være for høye. Energimeldingen inneholdt en grundig redegjørelse av hvilke energikilder Norge hadde tilgang til på 1970-tallet. Disse var blant annet olje og gass, vannkraft, import, samt varmekraft og kullkraftverk. Det mest åpenbare og attraktive alternativet var vannkraft, gitt at dette var det mest tilgjengelige og minst kostbare alternativet.¹⁶⁴ Et av forslagene som kom

¹⁶³ St.meld. nr. 100 (1973-1974), 15-22.

¹⁶⁴ Ibid., 27.

frem i energimeldingen, var at vannkraften skulle stå for 87 av de 94 milliard-kilowatt-timer i denne perioden.¹⁶⁵

Under regjeringskonferanse 16. mai 1977, fremla Brundtland to alternativer for det videre arbeidet med Hardangervidda-saken. Enten at regjeringen tok stilling til disponeringen av Hardangervidda gjennom arbeidet med Stortingsmeldingen om Hardangervidda på grunnlag av Hardangerviddautvalgets innstilling og foreliggende materiale om Veig- og Dagaliprosjektene. Eller at regjeringen tok stilling til disponeringen av Hardangervidda først når hovedstyrets innstilling til Veig- og Dagaliprosjektene forelå. Brundtland anbefalte følgelig å satse på alternativ én.¹⁶⁶ Videre viste hun til to lovverk som var gjeldende i denne saken, Naturvernlovgivingen og Vassdragskonsesjonslovgivingen. Begge disse var under behandling, men Brundtland mente at det ikke var noe til hinder for at regjeringen kunne fatte vedtak etter Naturvernloven, og fremlegge saken for Stortinget på det grunnlaget, men da med en slik saksbehandling at Stortinget kunne veie verneinteressene opp mot utbyggingsinteressene.¹⁶⁷ Dermed ble det en politisk vurdering om en ville fremme saken på dette grunnlaget, eller som en konsesjonssak. Gjerde viste til landsmøtets vedtak, og mente det ville være en utfordring om regjeringen tok et standpunkt nå. Han påpekte også at ID fremdeles behandlet saken som en konsesjonssak, og at konsesjonsbehandlingen kunne være ferdig våren 1978.

Nordli oppsummerte punktene, og mente at vedtaket på landsmøtet skulle ligge til grunn for at regjeringen, stortingsgruppen og partistyret skulle arbeide videre med saken om vern eller ikke vern av Veig og Dagali. Han ønsket derfor at en skulle arbeide parallelt med Hardangerviddautvalgets innstilling og konsesjonsbehandlingen, og at resultatene i begge sakene skulle fremlegges samtidig av regjeringen. Tidsmessig mente Nordli at en ikke kunne vente med beslutningen til etter behandlingen av den kommende energimeldingen.¹⁶⁸ Det var full oppslutning om statsministerens konklusjon. Dermed fikk man en parallell saksbehandling av konsesjonsbehandlingen og Hardangerviddautvalgets innstilling.

¹⁶⁵ St.meld. nr. 100 (1973-1974), 27.

¹⁶⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0039A. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 28.03.1977 – 06.06.1977. *Regjeringskonferanse mandag 16.05.1977 – Punkt 7, sak. Nr. 40.*

¹⁶⁷ Ibid.,

¹⁶⁸ Ibid.,

I et internt notat fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv i MVD, datert 17. oktober 1977, diskuteres alternativer angående sluttbehandlingen av Alta- og Hardangervidda-saken. På første side kan en lese at det var varslet at den kommende energimeldingen skulle inneholde en samlet vurdering av en rekke større vasskraftprosjekter, med sikte på blant annet å angi hvor mye en hadde råd til å verne. Videre kan en lese at det fra et vernesynspunkt var taktisk lurt at den potten som skulle fordeles var størst mulig, og også inneholdt de vassdrag hvor verneinteressene var mindre betydelige. Dermed ville en få et bedre utgangspunkt for å forhandle om et kompromiss, enn om bare de sterkt kontroversielle og verneverdige vassdragene skulle være med.¹⁶⁹ Det interessante ved dette dokumentet, er at det her spekuleres i hvorvidt en skulle gjøre en hestehandel med Hardangervidda, i bytte mot Alta. Årsaken til at en vurderte dette som alternativ, skyldtes at MVD på dette tidspunktet fremdeles ikke hadde tatt standpunkt i Alta-saken. Det eneste de kunne fastslå på dette tidspunktet, var at dersom regjeringen ønsket utbygging, skulle MVD forsøke å få til en utsettelse av saken.¹⁷⁰ Dersom verken vern av Alta, eller en utsettelse av spørsmålet viste seg mulig, mente de at styrken i Alta-saken burde bli benyttet til å oppnå andre fordeler. Et synspunkt som i denne konteksten ble løftet frem, var troen på APs vernevilje. I dokumentet kommer det frem at det ville virke uheldig dersom regjeringen fremla 4 vassdrag for utbygging, blant annet det sterkt omstridte Alta-prosjektet, uten samtidig å gi konsesjoner til vernesiden. Derfor burde man forsøke å legge frem en eller flere vernesaker samtidig. Her trekkes Hardangervidda frem som det mest nærliggende, hvor ”styrken i Alta-saken samt verneviljesynspunktet burde kunne brukes til å presse frem denne saken til avgjørelse allerede våren -78.”¹⁷¹

Dokumentet viser at de ønsket å få en avgjørelse på Hardangervidda-spørsmålene våren 1978, blant annet fordi saken på dette tidspunktet hadde versert i mange år, samt at mange ventet på at AP skulle følge opp sine valgløfter. En annen årsak, som eksplisitt ble løftet frem som den viktigste, var at en anså det som lite gunstig å få en behandling av Hardangervidda sammen med energimeldingen. Dette fordi Veig og Dagali var blinket ut for vern, og ville således blitt med i kompromissgrunnlaget. En fryktet også at Veig og Dagali ikke ville stå like støtt

¹⁶⁹ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Avdelingen for naturvern og friluftsliv. *Sluttbehandlingen av Alta og Hardangervidda M.V*, 17.10.1977, 1-2.

¹⁷⁰ Ibid., 2.

¹⁷¹ Ibid.,

dersom de skulle behandles sammen med blant annet Jotunheimen med flere.¹⁷² Ser en tilbake til regjeringskonferansen fra 16. mai 1977, hadde Brundtland tilsynelatende støtte i dette, hvor Nordli påpekte at det grunnet tidshensyn ikke var mulig til å vente med en avgjørelse til etter energimeldingen var ferdig.

Dokumentet er merket *Statsråden*, Brundtland var derfor trolig orientert om det som står i notatet. Det er også en rekke markeringer ved ulike ord og setninger i notatet, nok en indikasjon på at statsråden har sett igjennom dokumentet, hvor hun underveis kan ha markert interessante punkter. Dokumentet vil bli diskutert grundigere i den komparative analysen.

I tiden frem mot den endelige avgjørelsen, mobiliserte utbyggerinteressene kraftig. Et gjennomgående argument/spørsmål var om en ikke kunne bygge ut iallfall ett av de to vassdragene.¹⁷³ Dette kan karakteriseres som et kompromiss, hvor begge parter ville blitt ”skånet” for et nederlag. Buskerud Arbeiderpartiet, var blant de som kom med et slikt argument, hvor de fremmet forslag om å verne Veig, og bygge ut Dagali. Brundtland gjennomgikk argumentene sammen med Reiulf Steen, hvor han spurte om dette ville bli som å skjære av nesa i et ansikt? Brundtland bekreftet dette.¹⁷⁴ Det økende presset kan vitne om at det gikk mot et slikt kompromiss, og den siste ”spikeren i kista” så ut til å komme i form av et regjeringsnotat fra Bjartmar Gjerde.

Notatet ble behandlet i regjeringskonferanse 27. november 1978, hvor han foreslo en begrenset utbygging av begge vassdragene. Gjerde viste til tre alternativer i fremlegget sitt: Begrenset utbygging av begge vassdragene, vern av begge vassdragene, eller et kompromiss, hvor en foretok en begrenset utbygging av Veig. Deretter viste Gjerde til et vesentlig problem ved saken. Begge sakene var gjort til symbol for vern eller ikke vern i langt større grad enn det var saklig grunn til. Oppfatningen var her likevel realiteter som en måtte ta hensyn til, påpekte Gjerde.¹⁷⁵ Etter en samlet vurdering besluttet Gjerde dermed å ikke ta opp forslaget om utbygging av verken Veig eller Dagali. Avslutningsvis anbefalte han at en ventet med endelig avgjørelse til etter 1. desember, siden dette var datoen hvor endelig frist for kommentarer til saken løp ut. LO var blant de aktørene man ventet en uttalelse fra, hvor en

¹⁷² RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Avdelingen for naturvern og friluftsliv. *Sluttbehandlingen av Alta og Hardangervidda M.V.*, 17.10.1977, 5.

¹⁷³ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 207.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 207.

¹⁷⁵ RA, S-1005/A/Aa/L0040C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 16.10.1978 – 31.12.1978. *Regjeringskonferanse mandag 27.11.1978 – Sak. Nr. 92, Punkt 3.*

kunne vente at sysselsettingssituasjonen ville bli et sentralt tema. Men Gjerde sa at han ikke ville bruke dette som argument for å få gjennomslag for en utbygging.¹⁷⁶ Etter en gjennomgang av de resterende regjeringskonferansedeltakernes kommentarer til Gjerdens innlegg, er det tydelig at regjeringen var delt omtrent på midten. Nordli oppsummerte punktene, og uttalte:

Uten den forhistorie saken har, ville det vært lite problematisk å bygge ut for eksempel Veig. Ut fra den situasjonen som foreligger, er det i midlertid vanskelig å komme til noen annen konklusjon enn den Gjerde har kommet frem til, dette også som ledd i en total vurdering av utbyggingssakene (...) endelig beslutning tas på mandag, blant annet etter uttalelse fra LO-sekretariatet.¹⁷⁷

Som regjeringskonferansen tydelig viser, snudde Gjerde brått i saken. Han begrunnet dette med at både Veig og Dagali var gjort til symbol for vern eller ikke vern, og at dette var en realitet en ikke kunne komme utenom. Brundtland mislikte sterkt måten Gjerde omtalte dette på, hvor han i hennes øyne demonstrerte sin sårhet og ”tilsynelatende avmakt”.¹⁷⁸ Men hva var årsaken til at Gjerde snudde i saken? I selvbiografien spekulerer Brundtland om det kunne skyldes at Gjerde på dette tidspunktet visste hva partiets prosess ville føre til, og at det ville bli et klart flertall i Sentralstyret for vern av begge vassdragene. Samtidig påpekte hun at Gjerde kunne ha et håp om å nå frem med et annet syn ved hjelp av en sterk innsats fra LO og utbyggingstilhengerne i stortingsgruppa.¹⁷⁹ Han kan dermed ha forutsett den kommende debatten i gruppemøtet, hvor han kan ha øynet et håp om at utbyggertilhengerne skulle seire. Gjerde var trolig klar over at LO-sekretariatets uttalelse ville støtte en eller annen form for utbygging, noe som kunne bli vektgivende for stortingsgruppas avgjørelse.

Brundtland skriver i sin selvbiografi om det intense gruppemøtet som utspilte seg i nesten fire timer mandag 04. desember 1978. Jeg fant frem til referatet fra møtet, men funnet ga ingen ny innsikt i saken. Referatet gir kun en oversikt over hvem som hadde ordet, samt antall stemmer for og imot forslagene som ble stilt. LO-sekretariatets uttalelse ble viktig for utbyggerinteressene, hvor LO fremmet et kompromiss hvor de foreslo vern av Dagali og utbygging av Veig.¹⁸⁰ Uttalelsen fra LO kom fredag 01. desember. Dagen etter samlet Sentralstyret seg, hvor de vedtok følgende formulering:

¹⁷⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0040C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 16.10.1978 – 31.12.1978. *Regjeringskonferanse mandag 27.11.1978 – Sak. Nr. 92, Punkt 3.*

¹⁷⁷ Ibid.,

¹⁷⁸ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 209.

¹⁷⁹ Ibid.,

¹⁸⁰ Arbark, ARK2369, Brundtland, Gro Harlem, Da – Saksarkiv (1974-1986), Da – 0013, *Uttalelse fra Landsorganisasjonens sekretariat vedrørende spørsmålet om utbygging av Veig og Dagali 01.12.1978*, 1-2.

Sentralstyret har lagt vekt på å foreta en helhetlig vurdering av hensynene til vern på den ene siden og energiforsyning på den annen. Sett på bakgrunn av de utbyggingsprosjektene som har vært og vil komme til behandling, vil et flertall i Sentralstyret rå til at regjeringen og stortingsgruppa går inn for vern av Veig og Dagali.¹⁸¹

Brundtland har kommentert formuleringen i sin selvbiografi, hvor hun skriver at de var nødt til å ta hensyn til at en rekke vassdrag allerede var vedtatt utbygget, herunder blant annet Alta og Orkla. Derfor mente de fleste at det var nødvendig med vern av Veig og Dagali.¹⁸² LO-vedtaket ble følgelig et viktig argument for utbyggerinteressene. I gruppemøtet 04. desember hadde over 30 representanter ordet. Gruppeformann Trygve Bratteli fremla følgende forslag: ”Arbeiderpartiets stortingsgruppe tar til etterretning Statsministerens opplysning om at Regjeringen i den forestående stortingsmeldingen ikke vil foreslå utbygging av Veig og Dagali”.¹⁸³ Før forslaget ble votert, hadde stortingsrepresentant fra Buskerud, Olaf Øen fremmet følgende forslag: ”Arbeiderpartiets stortingsgruppe slutter seg til uttalelsen fra LO’s sekretariat, og forslaget om en moderat utbygging av Veig med den fordelingsnøkkel for kostnader og krafttilførsel som er antydnet”.¹⁸⁴ Den påfølgende debatten var ifølge Brundtland ladet med følelser, hun trekker særlig frem Guttorm Hansen sin uttalelse, hvor han påpekte at selv med vedtak om en redusert utbygging av Veig, ville det være umulig for AP å snakke om vern med krav om troverdighet i ettertid.¹⁸⁵ Voteringen over Øen sitt forslag ble forkastet med 31 mot 30 stemmer. Deretter ble formannens forslag vedtatt med 39 mot 15 stemmer, hvor 7 avholdt seg fra å stemme.¹⁸⁶

Samme kveld avholdt regjeringen en ekstraordinær regjeringskonferanse. Statsministeren viste til at dagens behandling måtte sees på som råd til regjeringen. Hans vurdering var at det nå var politisk vanskelig å foreslå utbygging. Han viste til at LO-sekretariatet og lokale interesser gikk inn for utbygging, at sentralstyret gikk mot, og at stortingsgruppen var omtrent delt i saken, med små marginer. Gruppens endelige vedtak, var imidlertid å ta regjeringens standpunkt til etterretning, noe som skjedde med et noe større flertall. På bakgrunn av dette, mente Nordli at det ikke var mulig for regjeringen å gå tilbake på den foreløpige

¹⁸¹ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 209. NB. I boken fremkommer det at møtet til sentralstyret ble holdt lørdag 2. september. Dette må være en skrivefeil, da foregående setning viser til fredag 01. desember, hvor følgende setning sier: ”Sentralstyret kommer samme lørdag”. Dermed må møtet ha funnet sted 02. desember, ikke 2. september, slik det står i selvbiografien til Brundtland.

¹⁸² H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 209.

¹⁸³ Arbark, ARK-1006/A/Møtebøker, L0008 – gruppa + gruppestyret 1978-1981, *Gruppemøte mandag 04.12.1978*.

¹⁸⁴ Ibid.,

¹⁸⁵ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 210.

¹⁸⁶ Arbark, ARK-1006/A/Møtebøker, L0008 – gruppa + gruppestyret 1978-1981, *Gruppemøte mandag 04.12.1978*.

konklusjonen om ikke å bygge ut Veig og Dagali. Han avsluttet med å vise til at en måtte avvente Stortingets behandling av stortingsmeldingen om Hardangervidda, hvor utbyggingssakene skulle omtales.¹⁸⁷

Dermed var saken avgjort fra regjeringens side. En grundigere analyse og drøfting av de foregående punktene, blir tema i oppgavens komparative analyse. Vi foretar derfor et hopp frem i tid, og ser på stortingsmeldingen om Hardangervidda, før vi avslutter delen om Hardangervidda og ser nærmere på Alta-saken.

3.5.4 Stortingsmeldingen om Hardangervidda

St.meld. nr. 43¹⁸⁸ ble avlevert Stortinget 22. desember 1978. Meldingen er på om lag 500 sider, og består av to deler. Første del er på 88 sider, og inneholder MVDs beretning, kommentarer og forslag til Hardangervidda-saken. Den andre delen inneholder diverse vedlegg, som i hovedsak består av sammendrag fra Hardangerviddautvalgets forskningsmateriale og deres kommentarer til dette, utdrag fra innkommende uttalelser angående utvalgets utredning, innstillingen fra Hovedstyret i NVE om erverv og regulering for utbyggingen av Veig og Dagali kraftverk, samt uttalelser i forbindelse med innstillingene. Stortingsmeldingen kom med anbefalinger om bruk og vern av Hardangervidda, hvor det ble fremmet forslag om opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark, to større landskapsvernområder, samt en samordnet styring med arealutnytting på resten av vidda.¹⁸⁹ I innledningen kan vi lese at regjeringen var kommet frem til at det langt på vei var mulig å forene landbruksinteressene med de øvrige verneinteressene på vidda, men at verneinteressene derimot ikke lot seg forene med videre kraftutbygging. Derfor hadde Olje- og energidepartementet avslått konsesjonssøknadene for Veig og Dagali.¹⁹⁰ Her skal det sies at Buskerud kraftverkets søknad allikevel ble tatt med i stortingsforhandlingene. Dette skyldes at søker ifølge Vassdragsreguleringsloven § 8 kunne kreve avslaget forelagt for Stortinget. Loven gjaldt forøvrig ikke søknaden om utbygging av Veigvassdraget, da det i denne saken var staten selv som sto som utbygger.¹⁹¹ Dermed ble St.meld. nr. 43 og St.meld. nr. 73¹⁹² behandlet under ett i Stortinget 30. oktober 1979.

¹⁸⁷ RA, S-1005/A/Aa/L0040C. Referat fra regjeringens konferanser. Regjeringen Nordli, 16.10.1978 – 31.12.1978. *Regjeringens konferanse mandag 04.12.1978 – Sak. Nr. 94, punkt 5.*

¹⁸⁸ Miljøverndepartementet, *Om Hardangervidda*, i St.meld. nr. 43 (1978-79).

¹⁸⁹ *Ibid.*, 1.

¹⁹⁰ *Ibid.*,

¹⁹¹ Ibsen, *Kampen om Hardangervidda*, 84.

¹⁹² Olje- og energidepartementet, *Om søknad om utbygging av Dagalifalla*, i St.meld. nr. 73 (1978-1979).

Når det gjelder debatten i Stortinget, vil jeg i det følgende forsøke å gi en rask oppsummering av denne, hvor jeg primært vil fokusere på uttalelser fra Arbeiderpartiets representanter. Uttalelser fra de andre partienes representanter er ikke av interesse med hensyn til oppgavens tema og problemstilling, og vil kun bli vist til dersom uttalelsene har en direkte tilknytning til AP.

Det var KrFs representant, Jørgen Sønstebø, som først tok ordet angående en utbygging av Dagali-fallene. Han argumenterte for en utbygging av Dagali-fallene, og viste til at både Buskerud fylke, samt de berørte kommunene tydelig hadde uttrykt et ønske om dette. Ifølge Sønstebø, hadde regjeringen med sitt vedtak her satt lokalsamfunnets interesser til side.¹⁹³ Deretter fulgte en lengre debatt om Dagali-fallene. Av APs representanter som uttalte seg, var det kun Olaf Øen, representant fra Buskerud, som eksplisitt gikk imot regjeringens vedtak angående Dagali-fallene. Øen begrunnet dette med Buskerud sitt behov for økt kraftforsyning i de kommende årene.¹⁹⁴ Deretter la Øen frem følgende forslag på vegne av samtlige Buskerud-representanter:

Ved ikke å bygge ut Dagalifallene som omsøkt, vil Buskerud fylke komme i en meget alvorlig situasjon når det gjelder dekning av sitt kraftbehov. Regjeringen anmodes om å bekrefte at det kan skaffes kraft fra annet hold, og da fortrinnsvis gjennom tilsagn om deltakelse i prosjekter som måtte være aktuelle.¹⁹⁵

Under debatten var det flere som delte Øen sitt syn, blant disse finner vi blant annet partifelle Thorbjørn Berntsen. Berntsen erkjente de fordeler en utbygging av Dagali-fallene ville gi lokalsamfunnet, både hva angikk krafttilførsel og nye arbeidsplasser, men mente allikevel at opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark måtte skje etter regjeringens anbefalinger.¹⁹⁶ Også partifelle Kirsti Grøndahl erkjente Buskerud sitt kraftbehov og Øen sin bekymring, men mente at grensen måtte settes ett sted, i dette tilfellet ved Veig og Dagali.¹⁹⁷ Lignende uttalelser og forståelse av saken var det også å finne blant andre representanter fra APs stortingsrepresentanter, uten at det er nødvendig å utdype disse noe nærmere.

¹⁹³ Stortingstidende, 124. *ordentlige Stortingsforhandlinger 1978-79, møte tirsdag den 30. oktober*, 332. Hentet 08.04.2015 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1979-80&paid=7&psid=DIVL575&s=True&wid=a>

¹⁹⁴ Ibid., 346-347.

¹⁹⁵ Ibid., 347.

¹⁹⁶ Ibid., 343.

¹⁹⁷ Ibid., 338.

Hva angår utbyggingen av Alta- Kautokeinovassdraget, fant jeg kun en uttalelse som under debatten trakk paralleller til denne. Uttalelsen kom fra KrFs representant Knut Haus, representant for Rogaland. Han viste til Stortingets vedtak i Alta-saken, hvor han uttalte:

Det var en tung dag for store deler av folket der nord da Alta-utbyggingen ble vedtatt. Men det var kanskje et enda tyngre slag da det straks etter ble gjort kjent at her sør skulle vernetanken seire. I dagliglivet er det noe som heter «god takt og tone», og dette bør også ha en viss gyldighet i det politiske liv. Men i dette tilfellet har Arbeiderpartiet sett bort fra denne leveregel. Det er forstemmende at landets største parti neglisjerer vernetanker og verneplaner der nord, og nesten samtidig går inn for å verne områder her sør.¹⁹⁸

Haus sitt utspill gir et godt bilde av hvordan mange i landets nordlige del må ha følt det under behandlingen av disse utbyggingssakene. Overraskende er det at Alta-utbyggingen ikke ble nevnte i større grad under debatten. Dette skyldes trolig at Stortinget på dette tidspunktet hadde lagt denne saken bak seg, da den allerede var blitt grundig behandlet og diskutert i foregående møter.

Eksemplene jeg her har trukket frem, oppsummerer i grove trekk debatten som omhandlet Dagali-fallene. Som vi ser, var det fremdeles uenigheter vedrørende regjeringens beslutning, men da primært fra representanter fra Buskerud, som mente at regjeringen hadde satt lokalsamfunnets interesser til side. At det var Øen som her tok avstand fra regjeringens vedtak, er ikke overraskende, da vi vet at både Buskerud fylke, samt de berørte kommunene ønsket en utbygging. Hva angår Øens forslag, foreslo Stortingets president at dette skulle oversendes regjeringen – noe som ble enstemmig bifalt. Deretter ble søknaden om utbygging av Dagali-fallene enstemmig avslått, og stortingsmeldingen om varig vern av Hardangervidda enstemmig bifalt.¹⁹⁹

Dermed var utbyggingsplanene for Veig og Dagali offisielt nedstemt, og Hardangervidda nasjonalpark ble en realitet. I kongelig resolusjon av 10. april 1981 ble Hardangervidda nasjonalpark, samt Skapusjøen/Hardangerjøkulen- og Møsvatn-Austafjell landskapsvernområde opprettet.²⁰⁰

¹⁹⁸ Stortingstidende, 124. ordentlige Stortings forhandlinger 1978-79, møte tirsdag den 30. oktober, 348.

¹⁹⁹ Ibid., 371.

²⁰⁰ Kongelig resolusjon 10. april 1981, *Om opprettelsen av Hardangervidda Nasjonalpark*.

Kapittel 4

Kampen om Alta

Kjell Køber ga i 1981 ut heftet *Alta-utbyggingen har mange sider*. Tittelen er ikke tilfeldig valgt. Utbyggingen av Alta – Kautokeinovassdraget, heretter kalt Alta-saken, har i ettertiden blitt stående som en av 1900-tallets store miljø saker i Norge, og har som tittelen til Køber indikerer, en rekke aspekter ved seg. Den dreide seg om naturvern og økofilosofi, demokratiske idealer, menneskerettigheter – særlig for etniske minoriteter, jordbruk, energispørsmål, reindrift og sivil ulydighet, for å nevne noe. De første offisielle planene for en utbygging av Alta – Kautokeinovassdraget ble lagt frem i 1968, med det var først med Høyesterett sin endelige dom i 1982 at arbeidet med kraftverket startet for fullt. Perioden forut for Høyesteretts dom var preget av konflikter og uenigheter mellom en rekke ulike samfunnsaktører og myndighetene, men også internt i regjeringen – hvor det var ulik oppfatning av hvordan en skulle håndtere de stadig eskalerende konfliktene.

I det følgende skal jeg foruten å redegjøre for sakens utvikling, belyse de sentrale konfliktene, de ulike aktørene og deres argumenter. Gitt oppgavens problemstilling og tema, vil konfliktene som diskuteres primært være rettet mot regjeringens arbeid med, og forhold til disse. Det er dermed, som i det foregående kapittelet, regjeringen som vil være i forsetet. De andre aktørenes politiske agenda og motiver vil bli behandlet deretter. Hensikten med arbeidet er å undersøke *hvorfor* regjeringen besluttet å bygge ut Alta – Kautokeinovassdraget. Hvilke faktorer var vektgivende i avgjørelsen? Var det en uenighet internt i regjeringen forut for beslutningen? I hvilken grad ble regjeringen påvirket av de ulike motstandsinteressene og deres aksjoner? Deretter vil jeg forsøke å sette mine funn inn i et større perspektiv, hvor vekst- og vernproblematikken internt i Arbeiderpartiet er ett av temaene, da sett sammen med funn i det foregående kapittelet. Dette vil utgjøre oppgavens komparative analyse.

På linje med Hardangervidda-saken, berørte Alta-utbyggingen et bredt spekter av befolkningen. På det lokale plan fikk man en interessekamp, hvor blant annet laksefiskere, jordbrukere og reindriftsamer med sine næringsinteresser ble stilt opp mot de som ønsket rimeligere energi og nye arbeidsplasser. På det nasjonale plan ble det en kamp mellom naturvernere og vitenskapsmenn, som ønsket å bevare naturen som uberørt objekt, og de økonomiske interessene, som ønsket tekniske fremskritt og å sikre sysselsettingen. Til tross

for at Alta-saken i første omgang var en ”lokalsak”, skulle saken til slutt avgjøres i Stortinget, da det er Stortinget selv som har satt opp konsesjonslover som skal følges i slike kraftutbyggingssaker. Den demokratiske ordningen medfører med andre ord en sentralisert avgjørelse, hvor en lokal vetorett ikke eksisterer.²⁰¹ Gitt den radikale bølgen og den gryende miljøbevegelsen, som stadig fikk et sterkere fotfeste i Norges politiske klima på 1970-tallet, hadde Alta-saken alle momenter som skulle til for å skape en tøff og langvarig maktkamp.

4.1 Innblikk i utbyggingsplanens utvikling

Allerede i 1922 forelå det skisser for en utbygging av Alta - Kautokeinovassdraget, regissert av NVE. Av planene, som innebar elvene Alta, Jokta, Gargia og Eibyelva, ble det regnet ut en samlet kapasitet på 97 650 hestekrefter – ca. 72 megawatt (MW). Grunnet manglende kapasitet og teknologi til å ”temme” disse kreftene i 1922, forble dette kun idéer. I 1968 fremla så NVE en ny plan over Alta og Jokta. Kalkuleringene tilsa en årlig middelproduksjon på 1159 millioner kilowattimer (GWh), hvor Alta skulle stå for 946 GWh, og Jokta 213 GWh. Vassdraget skulle da passere den samiske byen Masi, i Kautokeino kommune. Masi hadde på dette tidspunktet (1970), 413 registrerte innbyggere, hvor om lag 90% av disse var samer.²⁰² Avdelingen for vasskraftundersøkelser i Vassdragsdirektoratet slapp i denne fasen ikke til andre hensyn, og tillot seg derfor å se på neddemming av Masi som et alternativ. Til tross for at flyttingen av byen skulle betales, og alt erstattes, var dette fremdeles økonomisk lønnsomt.²⁰³

Da Statskraftverkene i 1970 kunngjorde at de skulle starte planlegging av vassdraget, ble det umiddelbart en diskusjon om Masi. Med diskusjonen om Masi fikk, saken en ny dimensjon, hvor spørsmålet om Norges urbefolknings rettigheter kom i fokus.²⁰⁴ Masi ble så tatt ut av planene i 1971, og varig vernet i Verneplan I i 1973. Til tross for varig vern av Masi, skulle samenes rettigheter bli et av hovedtemaene i denne saken.

Statskraftverkene fortsatte planleggingen frem til 1974, hvor de avleverte endelig plan til Vassdragsdirektoratet, som på sin side hadde i oppgave å ferdigstille søknaden. I 1976 mottok ID søknaden, som på sin side skulle behandle saken, samt innhentet nye uttalelser fra blant

²⁰¹ Kjell Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, (En oversikt av Kjell Køber – September 1981), 3.

²⁰² Statistisk sentralbyrå, *Statistiske kommunehefter: Folke- og bolig telling 1. november 1970 – 2011 Kautokeino*, (Oslo, Statistisk sentralbyrå, 1973), 22. Hentet 28.03.2015 fra

http://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1970/kh_1970_2011.pdf

²⁰³ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 8.

²⁰⁴ Ibid.,

annet MVD, Finnmark fylke og de berørte kommunene. Departementets arbeid, og de ulike uttalelsene ble fremlagt for Stortinget 10. mars 1978, i St.prp. 107.²⁰⁵ Den anslåtte årlige middelproduksjonen var på dette tidspunktet redusert til 625 GWh.²⁰⁶

Industrikomitéen undersøkte saken i 1978, og la frem sin innstilling,²⁰⁷ hvorpå saken ble behandlet og vedtatt med 90 mot 36 stemmer av Stortinget, 30. november 1978. Vedtaket skapte sterke reaksjoner hos en rekke motstandere og verneinteresser, som på ulike måter forsøkte å forhindre utbyggingsplanene frem til Høyesterett kom med sin dom i 1982.

4.2 Ressursutvalget for Finnmarksvidda

Det var i forbindelse med en tilleggs melding²⁰⁸ til Nord-Norgeplanen,²⁰⁹ at det ble gitt uttrykk for at en burde utarbeide en samlet plan for bruk og vern av naturressursene i de samiske områdene, spesielt i indre Finnmark.²¹⁰ I meldingen ble det bestemt at MVD skulle ta initiativet til å opprette et rådgivende ressursutvalg for Finnmarksvidda og tilgrensende områder. Utvalget skulle bestå av representanter fra de berørte kommunene, Finnmark fylke, de involverte departementene, samt representanter for de samiske interessene. Utvalgets mandat skulle omfatte disponeringen av naturressursene, herunder blant annet en vurdering av planer om større inngrep i naturen. Med mandatet fikk representantene også anledning til å vurdere saker utenfor det egentlige planområdet. Dette var ønskelig, da det betydde at en kunne få saker vurdert i sammenheng med hverandre.²¹¹ Det at mandatet omfattet en vurdering av planer om større inngrep, er for denne oppgaven interessant, da dette innebar en vurdering av Alta – Kautokeinovassdraget.

Daværende miljøvernminister, Tor Halvorsen, tok spørsmålet om opprettelsen av Ressursutvalget for Finnmarksvidda opp på et møte i Kautokeino 20. august 1974, hvor blant annet representanter fra kommunene i indre Finnmark og ulike interessegrupper var til stede.

²⁰⁵ Olje- og Energidepartementet, *Om statsregulering av Altavassdraget i Finnmark fylke*, i St.prp. 107 (1977-1978).

²⁰⁶ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 8.

²⁰⁷ Industrikomitéen, *Innstilling fra Industrikomitéen om statsregulering av Alta-vassdraget i Finnmark fylke*, i Innst. S. nr. 43 (1977-1978).

²⁰⁸ Landbruksdepartementet, *Om en aksjonsplan for de sentrale samiske bosettingsområder*, i St.meld. nr. 13 (1974-1975).

²⁰⁹ Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge. Programmet var i virksomhet i perioden 1952-1960, hvor hensikten var å stimulere den næringsøkonomiske utviklingen i landsdelen etter at gjenoppbyggingen etter 2. Verdenskrig var fullført. Hentet 16.04.2015 fra https://snl.no/Utbyggingsprogrammet_for_Nord-Norge

²¹⁰ NOU 1978: 18A, *Finnmarksvidda. Natur-kultur*, 1.

²¹¹ *Ibid.*,

Ressursutvalget for Finnmarksvidda, heretter kalt utvalget, ble deretter oppnevnt ved kongelig resolusjon av 30. mai 1975.²¹² Utvalget fikk følgende mandat:

Utvalget skal utarbeide et forslag om bruken av naturressursene på Finnmarksvidda og fremme forslag om gjennomføringstiltak, Utvalget skal herunder bl. a:

- gi en oversikt over naturressursene på Finnmarksvidda og utnyttelsen av disse frem til i dag
- klargjøre og vurdere de lokale-, distrikts- og nasjonale interesser som knytter seg til bruken av Finnmarksvidda i tiden fremover, herunder redegjøre for virkninger på bosetting, næringsutvikling, økonomi, kulturelle og sosiale forhold
- vurdere planer om større utbyggingstiltak eller inngrep i naturen og betydningen av å bevare store sammenhengende naturområder for å opprettholde lokalbefolkningens livsmønster og samekulturen
- utarbeide et forslag, eventuelt i flere alternativ, for den fremtidige disponeringen av ressursene og bruken ellers av Finnmarksvidda
- spesielt legge frem forslag om et effektivt oppsyn med bruken av vidda og tiltak mot uheldige virkninger av den økende turisttrafikk, særlig den fri camping.

Utvalget skal kunne gi uttalelse om enkeltsaker mens utredningsarbeidet pågår. I den grad den anses nødvendig, skal Utvalget ha kontakt med eventuelle felles nordisk arbeid for å verne om miljøet i de samiske kjerneområder.²¹³

Utvalgets mandat favnet bredt, men det inneholdt eksplisitte punkter hva angikk utbyggingssaker og inngrep i naturen, næringsutvikling, samt en klargjøring og vurdering av de lokale-, distrikts-, og nasjonale- interessene. Utvalget besto av 19 medlemmer, og representerte med det Norges reindriftssamers landsforening, Norske samers riksforbund, Nordreisa-, Tana-, Kautokeino-, Alta-, Lebesby-, Karasjok-, Porsanger- og Kvænangen kommune, Finnmark fylke, Bergmesteren i Finnmark, Kommunal- og arbeids-, Samferdsels-, Industri-, Landbruks-, Miljøvern-, og Kirke og undervisningsdepartementet.²¹⁴ Utvalgets arbeid ble presentert i NOU 1978: 18A-C – *Finnmarksvidda*, og avlevert MVD i juni 1978.

NOU-rapporten omhandler Finnmarksviddas kultur, natur og ressurser, og består av tre deler, hvor rapportens første og andre del er av interesse for denne oppgaven. Del én: *18A: Natur og kultur* tar for seg Finnmarksviddas natur, kultur og ressurser, med vekt på utvalgets undersøkelser. Rapportens andre del: *18B: Bruken av Finnmarksvidda*, omhandler utvalgets vurderinger og konklusjoner. Rapportens tredje og siste del, er den samiske utgaven, og vil derfor ikke bli benyttet. I rapporten fremkommer det en rekke interessante vurderinger, meninger og konklusjoner angående Alta – Kautokeinovassdraget, og gitt utvalgets mandat,

²¹² NOU 1978: 18A, 1.

²¹³ Ibid.,

²¹⁴ Ibid., 2.

er det nærliggende å anta at deres faglige uttalelser vektet tungt i regjeringens beslutninger vedrørende Alta-saken.

Som Hardangerviddautvalget fikk ikke utvalget for Finnmarksvidda anledning til å utføre alle registreringer og undersøkelser som var ønsket. De enkelte fagrapportene bygde derfor i stor grad på tidligere innsamlet data og kunnskap.²¹⁵ Rapporten omhandler langt mer enn kun uttalelser angående tekniske inngrep og utbyggingsplaner. Av naturlige årsaker vil derfor ikke alle de faglige rapportene og konklusjonene være av interesse for denne oppgaven. Av de faglige rapportene som det i det følgende vil bli referert til, finner vi: Fisk og fiske, planteliv, dyreliv, kulturhistorie, industri og servicenæringen, primærnæringer og kraftutbygging. Redegjørelsen av NOU-rapporten vil bli supplert med funn i St.prp. nr. 107 (1977-78), samt uttalelser og henvendelser til MVD i forbindelse med utvalgets arbeid.

4.2.1 Utvalgets hovedkonklusjoner

Av hensyn til Finnmarksviddas posisjon som et særegent og verdifullt natur- og kulturområde, både i nasjonal og internasjonal sammenheng, konkluderte utvalget med at langsiktige og allsidige vurderinger måtte legges til grunn for fremtidig bruk og forvaltning av vidda.²¹⁶ Av de mest sentrale ressursene løftet utvalget frem reindriften, laksefiske, viddas særegne kultur, samt de geologiske og biologiske kvalitetene og særegenhetene. I deres hovedkonklusjon ligger det et tydelig paradoks. Her kan man lese at det i mandatområdet hadde utviklet seg et relativt folkerikt samfunn, et samfunn som ikke lenger var bærekraftig kun ved hjelp av primærnæringene, da naturgrunnlaget begrenset ekspansjon i disse.²¹⁷ Annen næring måtte derfor utvikles i området, slik at et allsidig samfunn kunne opprettholdes. Utfordringen lå dermed i å tilpasse ny virksomhet til det allerede eksisterende og særpregede naturgrunnlaget Finnmarksvidda hadde. Utvalget konkluderte med at nye arbeidsplasser, som ikke hadde sin basis i primærnæringene, måtte skapes for å sikre samfunnet, kulturen og naturen en bærekraftig fremtid.²¹⁸

Situasjonen utvalget her påpekte kommer også frem i boken *Hva skjer i Nord-Norge?* av Ottar Brox. I boken tok han blant annet opp den politiske diskusjonen om mål og midler i

²¹⁵ NOU 1978: 18A, 2.

²¹⁶ NOU 1978: 18B, *Bruken av Finnmarksvidda*, 12.

²¹⁷ Med primærnæringene mente utvalget jordbruk, skogsbruk, reindrift og utmarksnæring som omfatter fiskestell, viltstell og utnyttelse av andre utmarksprodukter. NOU 1978: 18B, 12.

²¹⁸ Ibid.,

distriktsutbyggingen, hvor han fokuserte på utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, som ble lagt frem for Stortinget i St.meld. nr. 85 1951.²¹⁹ Ifølge Brox kunne mye av det han skriver om Nord-Norge og Nord-Norgeplanen like gjerne ha vært sagt om utviklingsland og utviklingshjelp, da det i begge tilfeller dreide seg om lite industrialiserte områder, hvor folk stort sett utnyttet landskapet gjennom en husholdningsøkonomi, ofte med et enkelt produkt i tillegg som de kunne selge på markeder.²²⁰ Dette er ikke et forsøk på å si at Finnmark og Nord-Norge for øvrig var et primitivt og underutviklet samfunn i forhold til resten av Norge, men lokalsamfunnene var, slik Brox forklarer, mer preget av en husholdningsøkonomi. En økonomi utvalget hevdet ikke lenger var bærekraftig for det stadig voksende samfunnet. En sentral problemstillingen for utvalget ble dermed: Hvordan kan en sikre nye arbeidsplasser og ny industri, og fortsatt ivareta og verne om natur- og kulturområdene?

4.2.2 Tekniske inngrep og større utbygginger

Hva angikk tekniske inngrep, påpekte utvalget at det rådde ulike syn på hva slike inngrep var, og hvilken betydning disse hadde. Av faktorer som var avgjørende for de ulike synspunktene, nevnes: 1). Hvilken nytte kan en selv ha av vedkommende inngrep. 2). Kunnskapen om inngrepet og konsekvensene av det. 3). Kunnskapen om naturen og holdningen til den. 4). Miljøet en lever i.²²¹ En slik kategorisering var et nyttig redskap i arbeidet med å kartlegge de ulike interessegruppene, da disse forholdene tilsa at mennesker tilknyttet primærnæringer som for eksempel reindrift, skogbruk, fiskestell og utmarksnærings hadde en mer negativ holdning til tekniske inngrep, enn de som for eksempel var tilknyttet industrien. I kampen om ressursene hadde primærnæringene masse å tape, noe også utvalget påpekte:

De som ønsker mer energi, ser på en kraftutbygging som et tiltak for å fremme sysselsettingen og øke veksten. Reineierne eller bonden som inngrepet går ut over, vil kanskje se på det som et tiltak som reduserer hans næringsgrunnlag.²²²

Grunnet de geografiske, klimatiske og økologiske forholdene i mandatområdet, var naturen svært følsom for tekniske inngrep og utbygginger. Av vassdrag i mandatområdet, viste utvalget til at fire var varig vernet, fem var vernet for ti år, mens fire vassdrag var i Verneplan II blitt foreslått vernet. Samtidig var Alta – Kautokeinovassdraget og en rekke andre vassdrag

²¹⁹ Ottar Brox, *Hva skjer i Nord-Norge? : En studie i norsk utkantspolitikk*, (Oslo, PAX forlag, 1966), 7.

²²⁰ Ibid., 192.

²²¹ NOU 1978: 18B, 26.

²²² Ibid.,

i mandatområdet under konsesjonsbehandling.²²³ Her nevnes også prognosene fra Finnmark Kraftforsyning av oktober 1975, hvor det ble slått fast at kraftforbruket i Finnmark ville øke med omlag 60% i perioden 1975-1985, hvor størsteparten av økningen ville skyldes det alminnelige forbruket.²²⁴ Basert på disse prognosene, kan en si at Finnmark hadde et kraftig behov for nye energikilder på dette tidspunktet. I og med at vannkraft i en årrekke nærmest alene hadde stått for Norges energiproduksjon, ble vassdragene i Finnmark et naturlig førstevalg.

Av ulemper ved kraftutbygging, viste utvalget, basert på tidligere erfaringer, til store naturinngrep i form av nye veier, demninger, steintipper, tørrlagte elver, utrasing/erosjon, neddemming av biologiske produktive områder og beiteland, sperring av trekk- og flytteleier for rein, med mer. Videre ble det vist til ulempene for reindriften, hvor økt trafikk og virksomhet i områdene, både før og etter anleggsarbeidet, samt forsøpling forårsaket av menneskelig aktivitet hadde ført til negative konsekvenser for dyrene.²²⁵ Hva angikk fiske, måtte en regne med en betydelig reduksjon i fiskeproduksjonen i de regulerte vannene og elvene.²²⁶ Nettopp dette ble et svært kontroversielt punkt i Alta-saken, da området var ansett som ett av verdens beste lakseelver, både i nasjonal og internasjonal sammenheng. Av de positive konsekvensene, ble det påpekt at bygging av nye veier inn i områdene hadde gitt flere mennesker muligheten til å utnytte disse områdene til friluftsliv og rekreasjon.

Den 13. februar 1976 ga utvalget en midlertidig uttalelse vedrørende Alta – Kautokeinovassdraget. Dette skyldtes at konsesjonsbehandlingen pågikk samtidig som utvalgets arbeid med rapporten. Av uttalelsen kan en lese at utvalget mente det var nødvendig å se på Finnmarksvidda som en helhet, og at de ut i fra dette måtte vurdere de enkelte inngrepene. Gitt at de på dette tidspunktet ikke var ferdig med sitt arbeid, fant de det vanskelig å foreta en slik helhetsvurdering. Utvalget ba derfor om at det ikke skulle foretas større inngrep som hadde innvirkning på naturgrunnlaget før de hadde avsluttet og avgitt sin innstilling. De så allikevel ikke bort ifra at en moderat utbygging i selve Altaelva kunne bli aktuelt, men ønsket da at dette skulle skje slik at de nevnte primærnæringene ikke ble påført

²²³ NOU 1978: 18A, 269.

²²⁴ Ibid.,

²²⁵ Ibid., 270.

²²⁶ Ibid.,

skader av betydning.²²⁷ Utvalget anførte følgende betingelser for en eventuell utbygging av Altaelva:

1. Bare selve Altaelva reguleres ved dam i elveløpet ca. 5 km nedenfor Vird'nejav'ri.
2. Iesjav'ri og Iesjåkka gis varig vern.
3. Joat'kajavrit og Joat'kajåkka gis 10 års vern.
4. Kraftstasjonen og avløpstunellen fra denne dimensjoneres på bakgrunn av foregående punkter.
5. Det må ikke behandles flere konsesjonssøknader om vassdragsregulering som berører utvalgets mandatområde, før dette har avsluttet sitt arbeid og gitt sin innstilling. Her vil utvalget spesielt peike på Skaidivassdraget og de vassdrag i Kvænangen hvor planarbeid er satt i gang. Eventuelle utbygginger i disse vassdrag vil berøre reindriften meget sterkt.
6. Bygging av laksetrapp i Altaelva bør overveies. For ytterligere å motvirke skade av en eventuell regulering bør følgende vurderes:
 - a. Ekstra tilløp til kraftstasjonen HRV i inntaksmagasinet for å unngå for store temperaturendringer i vassdraget.
 - b. Utvidet jakt- og fiskeoppsyn i anleggsperioden.
 - c. Oppretting av næringsfond for berørte næringer.
7. Manøvrering av vassføringen i vassdraget både sommer og vinter bør skje i samråd med is- og fiskerisakkyndig.
8. Trasé for anleggsveier må velges i samråd med næringsinteressene i området (reindriftsnæringen) og veiene må ikke bli åpne for almen ferdsel.²²⁸

Forslaget ble vedtatt med 15 mot 2 stemmer, hvorav de to som stemte imot gikk inn for en utsettelse av saken, og 10 års vern av hele vassdraget. De resterende medlemmene i utvalget gikk subsidiært inn for forslaget, etter først å ha støttet et forslag som ikke fikk stor nok oppslutning. Utvalgets endelige konklusjon angående kraftutbyggingen lød som følger:

De politiske vedtak som gjøres, forutsetter vekst. Kraftbehovet følger veksten. Energibehovet kan ikke ønskes bort. Forespeilingene om alternativ kraft er bare en måte å vike unna problemene på. Det som må skje, er at alle vassdrag som innen rimelighet kan bygges ut, bør konsesjonsbehandles. Vi vil da i Finnmark ha kraft nok til ut i 1990 årene. Etter den tid vil sannsynligvis kjernekraften overta.²²⁹

Med denne uttalelsen støttet dermed utvalget en utbygging av vassdraget, på bakgrunn av deres betingelser og vilkår. Uttalelsen og dens eventuelle betydning for regjeringens beslutning vil bli grundig diskutert i den komparative analysen.

4.3 Interessekonflikt

I kampen om Alta utspilte deg seg som nevnt en rekke interessekonflikter. Ressursutvalget for Finnmarksvidda viste for eksempel hvordan mennesker som var tilknyttet primærnæringene hadde et annet syn på kraftutbyggingen enn de som var tilknyttet industrien. I konflikten var det derfor mange som sto ovenfor en reell risiko for å miste næringsgrunnlaget sitt. På den

²²⁷ NOU 1978: 18B, 52.

²²⁸ Ibid.,

²²⁹ Ibid., 55.

ene siden av konflikten finner vi primærnæringene, ulike natur- og miljøorganisasjoner, samt Alta og Kautokeino kommune, som var i mot en utbygging. På den andre siden har vi i første rekke regjeringen, energimyndighetene og Finnmark fylkesting. Ved første øyekast er det her snakk om David mot Goliat. På lik linje som i redegjørelsen av interessekonflikten i kapittelet om Hardangervidda, vil jeg også i det følgende dele de ulike interessegruppene inn i *verneinteresser* og *næringsinteresser*.

4.3.1 Verneinteresser

Hovedargumentet til næringsinteressene var behovet for strøm i Finnmark, hvor forbruket var ventet å øke med omlag 60% i perioden 1975-1985. Og som vi så av utvalgets uttalelse, var disse ressursene primært å finne i vassdragene. Verneinteressenes hovedoppgave ble dermed å finne et alternativ til dette. I det følgende skal jeg gjøre rede for de viktigste verneinteressene, samt deres argumenter.

Lokale interesser

Alta kommune var, som allerede nevnt, imot en utbygging av Alta – Kautokeinovassdraget på bakgrunn av de foreliggende planene.²³⁰ 2. mars 1976 vedtok Alta kommunestyre, med 30 mot 15 stemmer, at de ikke ville anbefale at det ble gitt konsesjon for en utbygging av Altavassdraget på bakgrunn av de foreliggende planene, og at det heller burde utredes alternative forslag for å utbygge nødvendig kraft. De viste her til de mindre vassdragene i fylket.²³¹ Begrunnelsen for flertallets innstilling var basert på tre punkter, hvor det første tok for seg elvens beliggenhet, og det faktum at det var Altaelven som hadde skapt Alta og Altadalen. Elven var ifølge kommunestyret en sterkt medvirkende årsak til at Alta på daværende tidspunkt var ett av de mest attraktive bostedene i fylket. Elvens betydning som rekreasjonstilbud ble også fremhevet her, et tilbud en ikke kunne verdsette i kroner og øre.²³² Det andre punktet omhandlet elvens betydning som lakseelv, hvor forsikringene og de faglige uttalelsene som garanterte at elven ville beholde sine egenskaper som lakseelv etter en eventuell utbygging, var for svake. I det siste punktet påpekte de faren for økt isdannelse på fjorden, og de farer dette kunne forårsake for bukta som havna. Frykten for at den forandrede

²³⁰ Statskraftverkernes søknad fra 1974.

²³¹ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 41.

²³² Ibid.,

vannføringen ville medføre skade på vegetasjonen, og gjøre elva ufarbar for trafikk på vinterstid, ble også påpekt.²³³

I kommunens endelige uttalelse vedrørende NOU-rapporten til MVD 04. februar 1980, kan en lese at kommunen hadde reagert kraftig på at utvalget gikk inn for en utbygging av Alta – Kautokeinovassdraget på det tidspunktet de gjorde. Dette skyldtes at man på dette tidspunktet ikke hadde en fullstendig oversikt over konsekvensene og skadevirkningene en slik regulering kunne forårsake. Kommunen viste også til deres tidligere to tredjedelers flertallsvedtak mot utbyggingen, samt senere vedtak med henstilling til Stortinget om at saken burde tas opp til ny behandling.²³⁴

Kautokeino kommunestyre kom med sin uttalelse 19. januar 1976, hvor de på bakgrunn av følgende punkter gikk imot de foreliggende planene for Alta – Kautokeinovassdraget. Kommunestyret anerkjente fylkets behov for økt kraftproduksjon i de kommende årene, og sa seg enige i at denne primært burde produseres i fylket. Hva angikk prognosene for kraftbehovet i Finnmark, tvilte de på hvor korrekte disse var, og reagerte på at det ikke fantes alternative kraftkilder. I vurderingen kan en lese at kommunestyret la vekt på de mange ulempene og usikkerhetsmomentene som ville følge utbyggingen, hvor de eksplisitt skrev at de ikke kunne godta at en kommune med et så beskjedent kraftforbruk skulle være med å dele de største ulempene, som i hovedsak ville komme andre distrikter til gode.²³⁵ De skader som ville bli påført reindriften ble også vektlagt, skader som ville bli enda større dersom en tok i betraktning alle de andre vassdragene som også var foreslått utbygget i området. Avslutningsvis reiste kommunestyret sterk kritikk mot måten konsesjonsbehandlingen var fremmet på, samt hvordan søknaden med bilag ble presentert på, uten at dette ble presisert noe nærmere.

Kommunestyrets vedtak ble vedtatt med 12 mot 5 stemmer. De fem som stemte imot, støttet et forslag fremmet av Arbeiderpartiets gruppe. I forslaget sa en seg villig til å drøfte en mer moderat utbyggingsplan av Alta – Kautokeinovassdraget, dersom en kunne oppnå varig vern

²³³ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 41.

²³⁴ RA, MVD, Nat.vernavd. 012 Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1980-1983. Boks L0042. Alta kommune, vedr: *NOU 1978 – 18A-B. Bruken av Finnmarksvidda. Innsending av uttale til Miljøverndepartementet*, 04.02.1980, 4.

²³⁵ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 48-49.

av andre vassdrag som hadde avgjørende betydning for reindriften i Kautokeino.²³⁶

Arbeiderpartiets gruppe forsøkte med andre ord å fremme et kompromiss for og få igjennom en utbygging av vassdraget. Dette er en indikasjon på at Arbeiderpartiets gruppe ønsket en utbygging.

12. februar 1980 ga Kautokeino kommune sin uttalelse vedrørende NOU-rapporten til MVD. Etter å ha lest uttalelsen, kan det virke som om kommunen hadde innsett at kampen om Alta – Kautokeinovassdraget var tapt. Særlig om en sammenligner den med Alta kommune sin uttalelse, hvor en kunne lese at kommunen holdt fast ved sitt standpunkt, samtidig som de oppfordret Stortinget til å behandle saken på nytt. Innunder punktet *tekniske inngrep* anerkjente kommunen på lik linje som i 1976 behovet for større eller mindre tekniske inngrep i naturen, da disse var nødvendig for å opprettholde en rimelig utvikling i området. Dette kan være et klassisk eksempel på uttrykket ”pick your battles”, hvor kommunen trass sine meninger om utbyggingen hadde innsett at kampen om Alta var tapt.

Til tross for at kommunen hadde innsett at slaget trolig var tapt, benyttet de allikevel anledningen til å rette kritikk mot saksbehandlingen vedrørende vassdragsbyggingen i Norge. De hevdet at myndighetene fremmet enkeltprosjekter i hytt og gevær, hvor de enkelte prosjektene ble presentert med ”små” eller ”akseptable” skadevirkninger.²³⁷ Kommunen etterlyste derfor en mer samordnet behandlingsprosess i fremtiden, hvor en behandlet flere saker samtidig, da dette ville gi et mer korrekt bilde av ringvirkninger og konsekvenser. Kautokeino kommer her med et interessant og viktig poeng, nemlig at en presenterte ett og ett prosjekt om gangen. Ved å gjøre dette, kunne en fremstille skadevirkningene som små og uskyldige. Men dersom en i løpet av en tiårsperiode bygget ut samtlige vassdrag i et område, ville konsekvensene blitt langt større sett under ett. Nettopp dette ble det gjort et poeng ut av også fra en rekke miljøorganisasjoner og vitenskapspersoner. Kautokeino var dermed ikke alene om å etterlyse en samordnet plan for disponeringen av naturressursene på dette tidspunktet.

Reindriftsnæringen var spesielt utsatt ved en eventuell vassdragsregulering. Dette reagerte Norges Reindriftsamers Landsforening (NRL) kraftig på. I en henvendelse til

²³⁶ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 48-49.

²³⁷ RA, MVD, Nat.vernavd. 012 Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1980-1983. Boks L0042. Kautokeino kommune, *Utredningen til Ressursutvalget for Finnmarksvidda – NOU 1978:18. Innsending av uttale til Miljøverndepartementet*, 12.02.1980, 7-8.

Landbruksdepartementet så tidlig som 17. mars 1975, påpekte NRL de mange ulempene en slik regulering ville skape for næringen deres. NRL var sammen med Norske Samers Riksforbund (NSR) og Norges Naturvernforbund (NNV), tre av de mest ivrige aktørene på vernesiden i denne saken. NRL skrev i brevet at de protesterte mot enhver form for utbygging av vassdraget, og at de anså det som uansvarlig å behandle konsesjonssøknaden før alle undersøkelsene og resultatene var gjort til kjenne. Videre kan en lese at det for reindriftsnæringen var essensielt at store og viktige vassdragsreguleringssaker innen sammenhengende driftsområder ble vurdert i total sammenheng, ikke enkeltvis, slik det var blitt gjort hittil. Dette tatt i betraktning, mente de at det på dette tidspunktet var uforsvarlig å foreta en konsesjonsbehandling av vassdraget.²³⁸

Alta – Kautokeinovassdraget ligger i hjertet av reindriftsamenes område i Finnmark, hvor reguleringen ifølge dem selv ville berøre 157 familier, som alle hadde reindrift som hovednæring. Videre kan vi lese:

Disse familier har ca. 38 000 rein, og vil bli direkte skadelidende ved at boplasser blir ødelagt, beite for rein går tapt, flytteveger, raste- og skilleplasser blir ødelagt, jakt, fangst og fiske blir redusert, i tillegg kommer en hel del andre skader og ulemper som følge av utbygging av de ovennevnte vassdrag.²³⁹

I brevet vises det til en utredning utarbeidet av et sakkyndig tremannsutvalg høsten 1974. I deres konklusjon kom en frem til at inngrep i området ville føre til tap av beiteland, reduksjon av næringsgrunnlaget, samt økte driftskostnader for de bruksberettigede. De gjorde samtidig et poeng ut av at et enkelt inngrep alene ikke betydde så mye, men sammen med de mange andre kunne dette føre til en sammenbruddliknende innskrenking for reindriftsnæringen. Dette vil få store konsekvenser for næringslivet i Kautokeino og Karasjok kommuner og for den samiske befolkningen.²⁴⁰ Her ble det også vist til de mange klimatiske endringene som kunne forekomme ved en regulering, som igjen ville få konsekvenser for vegetasjonen og beiteområdene.

Også NSR motsatte seg utbyggingsplanene, som etter deres mening ville forringe bruksverdien av området, og i neste ledd næringsgrunnlaget. I deres uttalelse av 21. og 22. november 1976, anerkjente NSR de positive sidene en eventuell anleggsperioden kunne tilføre lokalsamfunnet, da i form av økt aktivitet og bedring av situasjonen i arbeidsmarkedet.

²³⁸ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 53.

²³⁹ Ibid., 54.

²⁴⁰ Ibid.,

Men dette mente de kun var midlertidig. De fryktet at så fort anleggsperioden var avsluttet, ville det igjen føre til en forverret situasjon for lokalsamfunnet, hvor de mente at de arbeidsplassene som ville bli skapt gjennom utbyggingen i liten grad ville komme lokalbefolkningen til gode.²⁴¹ En ønsket kvalifisert arbeidskraft ved slike arbeidsplasser, og lokalbefolkningen i Alta/Kautokeino var neppe godt nok kvalifisert til slikt arbeid, hevdet de.²⁴² Med dette som utgangspunkt poengterte NSR viktigheten av å bevare området slik det var, og ikke forringe det. Foringelsen de her snakket om gjaldt blant annet tap av beiteområder, jakt, fiske og bærplukking, samt økt turisme som følge av de nye veiene.²⁴³

Argumentene til NSR er slående like de en finner hos NRL på dette området, men en viktig forskjell er at NSR her omtaler samenes plass i et eventuelt nytt arbeidsmarked. I uttalelsen står det eksplisitt at det ville være de samiske arbeidssøkerne som ville tape dersom en skulle erstatte primærnæringene med nye industriplasser. Derfor anbefalte NSR at myndighetene vurderte andre aktuelle kraftkilder før en eventuell konsesjonssøknad ble behandlet, samt at en kartla for alternative arbeidsplasser for indre Finnmark. Her viste de til Ressursutvalget for Finnmarksvidda, hvor utvalget ble oppfordret til å stå for denne kartleggingen. Avslutningsvis rådet NSR til total vern av Alta – Kautokeinovassdraget i minst 10 år. Dette innebar også såkalt ”snikutbygging av veier, linjer og andre forberedende arbeider”.²⁴⁴

Hva angår primærnæringene, ble disse grundig redegjort for i NOU-rapporten. NOU 1978 : 18A har et eget kapittel om dette temaet, hvor det blir redegjort for reindrift, jordbruk, skogbruk og utkantsnæringer. Kapitlet er på om lag 60 sider, hvor konfliktene og konsekvensene vedrørende primærnæringene blir redegjort for. Også rapportens andre del tar opp dette temaet, hvor konklusjonen er tydelig. Der kan en blant annet lese følgende:

Dersom folketallet i området skal kunne opprettholdes i framtiden, må det altså skapes nye arbeidsplasser i mandatområdet. Skal disse områder være tilstrekkelige for bosetting, må de ha et sosialt og arbeidsmessig tilbud på lik linje med landet forøvrig. Det betyr at områdets befolkning trenger et mer allsidig næringsgrunnlag.²⁴⁵

Spørsmålet er da om befolkningen i området var kvalifiserte til de nye sysselsettingene? Også dette ble drøftet i utvalget, hvor de påpekte at skoletilbudene i området var gode, men at de

²⁴¹ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 73.

²⁴² Ibid.,

²⁴³ Ibid.,

²⁴⁴ Ibid.,

²⁴⁵ NOU 1978: 18B, 45.

som tok utdanning ofte flyttet grunnet manglende jobbmuligheter. Derfor påpekte utvalget viktigheten av at skoletilbudene ble tilpasset de spesielle forholdene i området.²⁴⁶ Basert på utvalgets uttalelse, kan en si at nye arbeidsplasser kunne bidra til en positiv utvikling i området.

Organisasjoner og foreninger

De ulike miljøorganisasjonene engasjerte seg sterkt i saken. Blant de største pådriverne finner vi NNV. Jeg vil primært fokusere på NNVs kommentarer vedrørende NOU-rapporten, men forbundets generelle syn på saken er ikke til å komme utenom. NNV engasjerte seg sterkt i saken fra første stund, noe forbundets privatarkiv vitner om. Arkivet består av i alt 8 tettpakke bokser med ulike dokumenter, hvor en kan finne alt ifra NNVs uttalelser, rettsnotater, møtereferater, til korrespondanse mellom forbundet og andre organisasjoner, partier, Stortinget og regjeringen.²⁴⁷

NNV avleverte sin uttalelse vedrørende NOU-rapporten til MVD 21. september 1979. I innledningen kan en lese at foreningen var godt fornøyd med utvalgets arbeid, og opplevde dette som et positivt bidrag til arbeidet med å virkeliggjøre intensjonene i naturvernlovens formålsparagraf.²⁴⁸ Hva angikk utvalgets mandat, rettet forbundet kritikk mot departementet, da formuleringen var så upresis at et flertall i utvalget ”fant å kunne vurdere planene om Alta-Kautokeinoreguleringen i et ad hoc-utvalg med sikte på å avgi en uttalelse – så å si før planarbeidet var kommet i gang.”²⁴⁹ I denne konteksten refererte de til St. meld. nr. 33 (1973-74) og St. meld. nr. 13 (1974-75), hvor det var lagt opp til at bruken av resterende ikke-utbygde vassdrag i samiske bosettingsområder skulle vurderes i sammenheng, og at det skulle utarbeides en samlet plan for forvaltningen av Finnmarksvidda. Videre påpekte de at det i perioden 1974-1979 var blitt forberedt eller behandlet om lag 20 konsesjonssøknader for vassdrag i samiske bosettingsområder, uten den forutsatte helhetsvurderingen. Dette var ifølge

²⁴⁶ NOU 1978: 18B, 45.

²⁴⁷ NNVs arbeid med Alta-saken er svært omfattende, og kan således være et spennende tema for kommende forskning innenfor historiefaget.

²⁴⁸ RA, MVD, Nat.vernavd. 012 Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1980-1983. Boks L0041. Norges Naturvernforbund – *Uttalelse til NOU 1978, nr. 18 "Bruken av Finnmarksvidda"*, til Miljøverndepartementet 21.09.1979, 1; I lovens formålsparagraf (§1) heter det «Naturen er en nasjonalverdi som må vernes» og at «Inngrep i naturen bør bare foretas ut fra en langsiktig og allsidig ressursdisponering, som tar hensyn til at naturen i fremtiden bevares som grunnlag for menneskenes virksomhet, helse og trivsel». Kilde: Tore J. Brænd, *Naturvernloven*, Hentet 25.03.2015 fra <https://snl.no/naturvernloven>

²⁴⁹ RA, MVD, Nat.vernavd. 012 Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1980-1983. Boks L0041. Norges Naturvernforbund – *Uttalelse til NOU 1978, nr. 18 "Bruken av Finnmarksvidda"*, til Miljøverndepartementet 21.09.1979, 2.

forbundet uakseptabelt.²⁵⁰ Deretter kom forbundet med en interessant observasjon/antydning angående opprettelsen av utvalget. De hevdet opprettelsen åpenbart var blitt fremskyndet grunnet vassdragskonflikten *Alta-Masi*. Dette var ifølge forbundet kritikkverdig, da behovet for en samordnet plan for Finnmarksvidda, ut fra planene om slike store tekniske inngrep var grundig beskrevet i forarbeidene. Allikevel ble Alta – Kautokeinovassdraget tatt ut til isolert behandling rett etter utvalgets utnevnelse våren 1975. NNV karakterisert dette som en ”parodi på praktisering av de intensjoner som var lagt til grunn for planarbeidet og en handling som tjener Utvalgets flertall til liten ære”.²⁵¹

Kort oppsummert stilte NNV seg kritisk til måten utvalget tillot seg å gå inn for en utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget på, en utbygging forbundet på ingen måte ville akseptere. I NNVs uttalelse, som er gjengitt i St. prp. nr. 107, kommer dette enda tydeligere frem. Også NNVs søsterforbund i Sverige, Miljöförbundet, rettet kritikk mot saksbehandlingen og Stortingets vedtak. I et brev adressert *Statsministerens kontor*, krevde Miljöförbundet på vegne av seg selv og en rekke andre svenske miljøgrupper en full stans i Alta-saken. Årsaken er tilnærmet lik den vi finner hos NNV, hvor kritikken i all hovedsak dreide seg om saksbehandlingen og de dårlige konsekvensutredningene.²⁵² Det at miljøorganisasjoner i Sverige også involverte seg, er et tydelig eksempel på at Alta-saken engasjerte også utenfor Norges grenser.

Altautvalget for bevaring av Alta/Kautokeinovassdraget og Folkeaksjonen mot utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget må også nevnes i denne konteksten. Dette var to svært aktive aktører på vernesiden. I en fellesuttalelse til regjeringen, Stortingets presidentskap og de politiske partiene på Stortinget, datert 16. januar 1979, krevde de at Stortinget tok saken opp til ny behandling. Kravet skyldtes at Alta- og Kautokeino kommune hadde gått imot en utbygging, og at en underskriftskampanje hvor om lag 20. 000 underskrifter *mot* en utbygging var blitt samlet inn.²⁵³ I uttalelsen viste de til fremlagte tall for kraftforbruket i Norge for

²⁵⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 012 Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1980-1983. Boks L0041. Norges Naturvernforbund – *Uttalelse til NOU 1978, nr. 18 "Bruken av Finnmarksvidda"*, til Miljøverndepartementet 21.09.1979, 3.

²⁵¹ Ibid., 1

²⁵² RA, MVD, Nat.vernavd. 471.74 Finnmark 1978-1983. Boks: L0495. Miljöförbundet – *Angående de planerade vattenkraftbyggena i Alta och Orkla älvar i Norge*. Til Odvar Nordli - Statsministerens kontor, 26.07.1979, 1-2.

²⁵³ hiram.no (Digitalarkiv), *Altautvalget for bevaring av Alta/Kautokeinovassdraget*, side 78-81 (PDF-fil), Til Den Norske Regjering, Stortingets presidentskap, De politiske partiene i Stortinget : *Krav om ny behandling av Alta/Kautokeinovassdraget*, 16.01.1979, 1. Hentet 03.03.2015 fra http://www.hiram.no/GRASSROOT/SerieA/Aa/Aaa/Aaa_lesetest/

1978, hvor tallene avvirket sterkt fra de prognosene som lå til grunn da Stortinget behandlet saken 30. november 1978. Dermed falt hele grunnlaget for Stortingsvedtaket bort, hevdet de.²⁵⁴ Også regjeringens argument om at folketallet i Finnmark var forventet å øke i de kommende årene, og at en dermed var nødt til å forvente en kraftøkning, ble avvist av organisasjonene, da nyere tall hadde vist at folketallet på dette tidspunktet gikk tilbake grunnet lave fødselstall.²⁵⁵ Videre i brevet ble ulempene en utbygging ville påføre naturressursene og næringsgrunnlaget i området, samt konflikten rundt samenes rettigheter påpekt. Det ble også rettet sterk kritikk mot de folkevalgte på Stortinget, som ifølge et folkemøte i Alta, fullstendig hadde ignorert meningene til dem som bodde, levde og arbeidet i det området kraftutbygginga skulle finne sted.²⁵⁶ Avslutningsvis kom noe som ligner en trussel:

Vi vil ta i bruk ulike former for sivil ulydighet. Med dette mener vi blant annet oppfordringer til de to utbyggerkommunestyrene om passivitet når det gjelder utbygginga. Vi vil oppfordre alle på lokalt plan til å vise sin motstand. I sin ytterste konsekvens vil dette omfatte generalstreik og sitt-ned aksjoner. Boikott av kommune- og fylkestingsvalg i høst kan komme på tale.²⁵⁷

Som vi ser, rettet Altautvalget og Folkeaksjonen en tydelig kritikk mot Stortinget, og den foreløpige behandlingen av saken. Et særlig fokus rettet de mot kraftprognosene, som de mente var feilaktige, og at utbyggingsvedtaket dermed var ugyldig. Det som skiller deres uttalelse ut ifra de som hittil er redegjort for, er det som kan tolkes som en trussel i slutten av uttalelsen, hvor de varslet om kommende aksjoner og sivil ulydighet. Bruken av slike midler vil bli diskutert grundigere i den komparative analysen.

4.3.2 Næringsinteresser

Den framtidige kraftsituasjonen for Finnmark ble hevdet å være prekær. Det økende behovet for energi var stort, og etterspørselen måtte tilfredsstilles på en eller annen måte. Behovet for nye arbeidsplasser i distriktene var heller ikke til å komme utenom. Slik kan en oppsummere næringsinteressenes hovedargumenter. I det følgende skal jeg gi en kort redegjørelse for noen av hovedaktørene i denne gruppen, samt deres argumenter og syn på Alta-saken. Deretter skal

²⁵⁴ hiram.no (Digitalarkiv), *Altautvalget for bevaring av Alta/Kautokeinovassdraget*, side 78-81 (PDF-fil), Til Den Norske Regjering, Stortingets presidentskap, De politiske partiene i Stortinget : *Krav om ny behandling av Alta/Kautokeinovassdraget*, 16.01.1979, 1. Hentet 03.03.2015 fra http://www.hiram.no/GRASSROOT/SerieA/Aa/Aaa/Aaa_lesetest/

²⁵⁵ Ibid.,

²⁵⁶ Ibid., 3, (S. 80 i PDF-filen).

²⁵⁷ Ibid., 4, (S. 81 i PDF-filen).

jeg forsøke å speile deres nøkterne vurdering av saken, slik den ble gjort til kjenne i St.prp. nr. 107 og Innst. S. nr. 43.

Bekymringen for den fremtidige energiforsyningen ble en gjenganger hos næringsinteressene. Et eksempel på dette finner vi i en uttalelse fra Finnmark Industriforenings årsmøte i november 1975. Her kan en lese at foreningen ønsket klarhet i hvordan den fremtidige kraftforsyningen i Finnmark skulle sikres. Dersom det ikke ble klarhet i dette, ville det skape en prekær situasjon innen få år, som videre ville gi uheldige konsekvenser for de enkelte bedrifter og for sysselsettingen i fylket som helhet.²⁵⁸ Av uttalelsen slik den er gjengitt i St.prp. nr. 107, fremgår det ikke hvorvidt foreningen var for eller imot en utbygging av vassdraget, men basert på deres uttalelse og tydelige bekymring for situasjonen, kan en med god sikkerhet anta at utbyggingen ble godt mottatt, da dette bød på en løsning på problemet.

Finnmark Arbeiderparti kom med sin uttalelse til konsesjonssøknaden etter et møte i Hammerfest den 27. mars 1976. I uttalelsen viste partiet til deres valgprogram for perioden 1976-79, hvor de påpekte nødvendigheten av å imøtekomme det økende kraftbehovet for å kunne ivareta fylkets næringsliv. Av næringene som ble trukket frem, finner vi fiske, jordbruk og bergverk, hvor målet ifølge valgprogrammet var å videreutvikle disse til trygge, sikre og trivelige arbeidsplasser, som igjen ville sikre bosettingen i fylket. Partiet viste også til behovet for å etablere nye og mer allsidige industrivirksomheter i fylket, da befolkningsutviklingen det siste året hadde vist en nettonedgang i folketallet. Dette var faktorer som ifølge dem ga en tydelig pekepinn om at det måtte skje noe konstruktivt i denne sektoren, dersom deres intensjoner i distriktspolitikken skulle innfris. Dersom dette skulle være mulig, forutsatte det nok elektrisk kraft. Med de kraftkilder som på dette tidspunktet var til rådighet for fylket, ville de allerede i 1981 ha et udekket kraftbehov. Det var derfor ingen tvil om at Alta – Kautokeinovassdraget burde bygges ut, ifølge partiet.²⁵⁹ Fylkestinget i Finnmark sluttet seg til arbeiderpartigruppens forslag med 24 mot 11 stemmer, etter at forslaget fra Høyres gruppe, samt et fellesforslag fra KrF, SP, Venstre, SV og Samefolkets liste ble forkastet.²⁶⁰ Av uttalelsen fra fylkestinget siteres det et interessant innlegg fra fylkets Hovedutvalg for kultur og miljø, som etter arbeid med blant annet et utkast av rapporten til Ressursutvalget for Finnmarksvidda kom med følgende standpunkt:

²⁵⁸ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 48.

²⁵⁹ Ibid., 62-63.

²⁶⁰ Ibid., 57-58.

Ut fra de utredninger og oversikter som foreligger, konstaterer Hovedutvalget for kultur og miljø at tilførselen av elektrisk kraft utenfra ikke kan påregnes i framtiden. Det foreligger heller ikke i dag andre brukbare alternativer for kraftutbygging enn vassdragsutbygging. Alle forhold tatt i betraktning – også naturvern – og miljømessige – synes forsiktig utbygging av Altavassdraget å være det eneste brukbare alternativet i dagens situasjon.²⁶¹

Hovedutvalget for kultur og miljø sluttet seg med dette til Ressursutvalget for Finnmarksviddas flertallsuttalelse, hvor utvalget anså en slik utbygging som forsvarlig.

Som jeg påpekte innledningsvis, var det primært energimyndighetene, Finnmark fylkesting og regjeringen som var de største pådriverne på nærings siden. De var alle for en utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget, da dette ville sikre fylket en intern kraftkilde, samt øke sysselsettingen. Dersom en på tross av dette allikevel skulle føye seg for verneinteressene, og dermed innføre varig vern av Alta, ville en bli nødt til å fremskynde andre prosjekter. I St. prp. nr. 107 ble det tatt inn et eget punkt, hvor det ble redegjort for alternativer til Alta-utbyggingen. Redegjørelsen var i regi av NVEs hovedstyre og OED, hvor følgende alternativer ble trukket frem: Varmekraft produsert med olje, varmekraft produsert med kull, utbygging av andre vannkraftkilder i Troms og Finnmark, eller utbygging av vannkraftkilder lenger syd kombinert med styrking av overføringslinjene. Her tilførte Industrikomitéen og Stortinget følgende alternativer: Opprusting av eksisterende kraftverk i Finnmark, utnyttelse av flomkraft i eksisterende kraftverk i hele landet kombinert med en samkjøring sør-nord gjennom Sverige, eller kraftoverføringer til og fra Sverige.²⁶²

På dette tidspunktet ble det altså drøftet alternativer til Alta-utbyggingen. Alternativer som viste seg å bli langt dyrere enn en utbygging av Altavassdraget. Merkostnadene ble beregnet til om lag 500 – 700 millioner kroner (1980-års kroneverdi).²⁶³ Etter å ha drøftet disse alternativene, kom regjeringen og Stortinget på bakgrunn av en helhetsvurdering frem til at en utbygging av Altavassdraget representerte den beste måten å skaffe særlig Finnmark tilleggskraft på i 1980-årene.²⁶⁴

²⁶¹ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 59.

²⁶² Olje- og energidepartementet, *Om regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget*, i St.meld. nr. 61 (1979-1980), 35.

²⁶³ *Ibid.*, 186.

²⁶⁴ St.meld. nr. 61 (1979-1980), 35.

4.3.3 Oppsummering

I det foregående har noen av de viktigste nærings- og verneinteressene i Alta-saken blitt redegjort for. Innledningsvis sammenlignet jeg disse med David og Goliat, hvor verneinteressene inntok rollen som David. Sammenligning står jeg fremdeles fast ved, til tross for at vernesiden var stor i Alta-saken, samt at det var en sak som engasjerte store deler av befolkningen. Engasjementet ble neppe mindre i forbindelse med folkeaksjonene i etterkant av Stortingets vedtak, hvor mediedekningen var enorm. Etter å ha arbeidet med gamle avisutklipp og nyhetsreportasjer som dekket folkeaksjonene, falt det meg naturlig å anta at aksjonistene og verneinteressene for øvrig må ha fått større støtte blant befolkningen i lys av mediedekningen. Der tok jeg feil. Markeds- og Media-instituttet foretok en undersøkelse for Dagbladet i begynnelsen av mars 1981, hvor 600 kvinner og 600 menn ble stilt følgende spørsmål: *”Er De for eller imot at Alta/Kautokeinovassdraget skal bygges ut for kraftproduksjon, eller har De ikke tatt noe standpunkt til dette spørsmålet?”*²⁶⁵ 57 prosent svarte at de var for en utbygging, 19 prosent var imot, mens 23 prosent hadde ikke tatt standpunkt til spørsmålet. Det interessante ved denne undersøkelsen, er at samme spørsmål ble stilt året før. Da svarte 35 prosent at de var for en utbygging, 27 prosent var imot, mens 38 prosent ikke hadde tatt noen standpunkt til spørsmålet.²⁶⁶ Dette tyder på at mediedekningen ikke hadde kommet verneinteressene til gode, men heller næringsinteressene. Hva dette skyldtes, hvordan aksjonene utspilte seg, samt hva salgs utfall disse ga, er spørsmål som vil bli drøftet grundigere i den komparative analysen.

4.4 Arbeiderpartiet

Det var Arbeiderpartiregjeringen som la utbyggingsspørsmålet om Alta – Kautokeinovassdraget frem for Stortinget i 1978. I det følgende skal jeg gjøre rede for APs arbeid med Alta-saken, hvor jeg som i kapittel 3 vil legge hovedvekten på den interne striden i partiet, som i all hovedsak var en strid mellom *vekst-* og *verneinteressene*. Behandlingen av Alta- og Hardangerviddasaken var to parallelle saker for AP, hvor sentrale aktører arbeidet aktivt med begge sakene innenfor det samme tidsrommet. Gitt den parallelle saksbehandlingen, vil jeg referere til mange av de samme kildene som i kapittel 3.

Under Odvar Nordlis tale på partiets ordinære landsmøte i mai 1977, viet han mye plass til spørsmål rundt Norges energiforsyning for de kommende årene. Mot slutten av 1970-tallet sto

²⁶⁵ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 7.

²⁶⁶ Ibid.,

Norge som tidligere nevnt overfor et epokeskille. Norge var på dette tidspunktet i ferd med å bevege seg vekk fra en periode preget av vannkraftutbygging, til fordel for nye energikilder – i første rekke olje og gass. Samtidig som dette epokeskillet skulle utspille seg, ville verden frem mot århundreskiftet stå overfor en tiltakende knapphet på energi, i første rekke hva angikk olje.²⁶⁷ Nordli trakk deretter inn det faktum at det fra slutten av 1960-årene og ved begynnelsen av 70-årene var blitt lagt større vekt på miljøvernpolitikk, en politikk som ofte frontet andre ønsker og hensyn enn de en fant i energipolitikken. Interessekonflikten ble ikke mindre kompleks av det faktum at energiforsyningen varierte sterkt fra distrikt til distrikt. Nettopp dette gjorde Nordli et poeng ut av. I spørsmålet om utbyggingspolitikken måtte en ifølge han være forberedt på at sterke distriktsinteresser kunne komme inn på banen, særlig hva angikk sikring av sysselsettingen og utviklingen av denne i de enkelte distriktene. En ville derfor i de kommende årene stå overfor viktige avveininger mellom sentrale beslutninger og desentraliserte distriktsinteresser.²⁶⁸ I dette ligger noe av stridens kjerne. Som vi allerede har sett, var det i Alta-saken sterke interesser fra fylket for å sikre sysselsettingen i distriktene, det samme så vi i Hardangervidda-saken. Dette var som kjent et av hovedargumentene til hvorfor Finnmark fylke ønsket en utbygging, samtidig som de ønsket at vannkraftressursene skulle brukes til å sikre det økonomiske grunnlaget i deres distrikt. Også dette påpekte Nordli i sin tale, da han mente at en kunne se en økende oppfatning om at vannkraftressursene tilhørte de distriktene hvor de lå.²⁶⁹

Under landsmøtet fikk man ikke en lignende debatt om Alta- Kautokeinovassdraget, som det man fikk om Veig og Dagali. Det kan være ulike årsaker til dette, men det er nærliggende å anta at en av årsakene skyldes at Finnmark arbeiderparti ønsket en utbygging. Dermed kan det ha vært vanskelig for de andre representantene å argumentere imot en slik utbygging. En annen årsak kan være at Veig og Dagali var mer nærliggende å diskutere, da denne saken i større grad satte vekst- og verneinteressene opp mot hverandre. Vern av Veig og Dagali ble sett på som nødvendig for å realisere Hardangervidda nasjonalpark. I Alta-saken var det ikke mulig å vinkle saken på samme måte.

²⁶⁷ Arbark, APs trykte landsmøteprotokoll 1977, 28.

²⁶⁸ Ibid., 29.

²⁶⁹ Ibid.,

4.4.1 Regjeringens arbeid med Alta-saken

Regjeringskonferansene til Regjeringen Nordli og Regjeringen Brundtland I, har vært viktige dokumenter i arbeidet med denne redegjørelsen. Alta-saken var en tidkrevende og vanskelig sak, hvor regjeringen møtte store politiske utfordringer underveis. Utfordringene har vært gode ledetråder i arbeidet med regjeringskonferansene, og det var nærliggende å anta at det ville være gode referater forut for at saken ble lagt frem for Stortinget i slutten av november 1978. Dette viste seg å være feil. I perioden mellom 26. januar 1978 og 20. september 1979 ble ikke Alta-saken drøftet en eneste gang i regjeringskonferanse. Dette til tross for at regjeringen i regi av OED 10. mars 1978 la frem proposisjon om statsregulering av Altavassdraget i Finnmark, for Stortinget, samt at Stortinget samme år vedtok utbyggingen. Heller ikke i forkant av proposisjonens fremleggelse for Stortinget ble den diskutert i regjeringskonferanse. Hva dette skyldes er uklart, men det kan vitne om at det innad i regjeringen var enighet vedrørende utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget. Hadde verneinteressene i AP gitt opp Alta alt før saken begynte? Om så er tilfelle, hva skyldtes dette?

I denne konteksten kan notatet fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv, datert 17. oktober 1977, vise seg relevant. Notatet er allerede vist til i kapittel 3, hvor alternativer angående sluttbehandlingen av Alta- og Hardangerviddasaken diskuteres. På første side kan man lese at det i den kommende energimeldingen ville være en samlet vurdering av en rekke større vasskraftprosjekter, hvor hensikten blant annet var å angi hvor mye en hadde råd til å verne. Fra et vernesynspunkt var det i denne konteksten viktig at den potten som skulle fordeles var størst mulig, og at den også inneholdt vassdrag hvor verneinteressene var mindre betydelige. Årsaken var at dette ville gi et bedre utgangspunkt i forhandlingene om et kompromiss, enn dersom kun de sterkt kontroversielle og verneverdige vassdragene var med.²⁷⁰ Videre kan en lese at avdelingen fant det beklagelig at ID arbeidet med å få sluttbehandlet fire, til dels lite kontroversielle vasskraftprosjekter i vårsesjonen: Lomen, Faslefoss, Orkla og Alta. På dette tidspunktet hadde MVD allerede gått med på en utbygging av Lomen, Faslefoss og Orkla. Dette ville gjøre det vanskelig å arbeide for en utsettelse av sluttbehandlingen.²⁷¹ Hva angikk Alta, hadde departementet fremdeles ikke tatt standpunkt i saken. Et manglende standpunkt talte for utsettelse, da dette ville gi departementet bedre mulighet til å eventuelt kjempe for

²⁷⁰ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Avdelingen for naturvern og friluftsliv. *Sluttbehandlingen av Alta og Hardangervidda M.V*, 17.10.1977, 1.

²⁷¹ Ibid.,

vern av Alta. Og dersom utbyggerinteressene i partiet ble for mektige, og Alta dermed ikke kunne berges, ville dette gi departementet et bedre utgangspunkt i kompromissforhandlingene.²⁷²

Særlig to faktorer ble vektlagt av avdelingen i diskusjonen om vern av Alta: Kraftsituasjonen i Finnmark og skadevirkningene fra alternative kraftkilder. Deres anbefaling var at departementet burde arbeide for vern dersom det ikke var mulig å få tilstrekkelig kraft fra andre kraftkilder i tide. Kraftkildene måtte da være fordelaktige sett ifra et vernesynspunkt. De alternative kraftkildene var ifølge avdelingen en utbygging av diverse småvassdrag i fylket, overføringer fra Troms/Nordland eller fra Sør-Norge via Sverige, eller utbygging av varmekraft basert på kull eller olje. Overføringer fra Troms/Nordland ville ifølge avdelingen føre til ytterligere press på vassdragene utenfor Finnmark, mens en utbygging av småvassdrag i fylket ville skape større problemer for reindriftsnæringen. Dermed var en utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget å foretrekke fremfor disse. Varmekraft ble ansett som det det beste alternativet, dersom dette kunne fremskaffes i tide. Hovedargumentet var at den forventede kraftproduksjonen til Altavassdraget kun ville dekke forbruksøkningen i Finnmark i noen få år. ”Det er m.a.o. et spørsmål om når varmekraft skal komme inn, før eller etter Alta”.²⁷³ Problemet ved dette alternativet var at varmekraft ville bli dyrere enn kraften fra vassdraget. Dette var noe en regnet med at utbyggerinteressene ville bruke for å fremme sin sak.

Med dette konkluderte avdelingen med at en utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget alene ikke kunne løse kraftproblemene i Finnmark. Varmekraft kunne fremskaffes i tide, hvis det var politisk vilje til det. Fra et vernesynspunkt var dette å foretrekke. Videre kan en i notatet lese at dersom de foreløpige drøftingene i regjeringen, til tross for de ovenstående punktene – viste at verken vern av Alta eller utsetting kunne nå frem, burde styrken i Alta-saken brukes til andre fordeler. I denne konteksten ble Veig og Dagali trukket inn, hvor en eventuell hestehandel mellom Hardangervidda og Alta nevnes. Her kan en blant annet lese følgende: ”Mest nærliggende er Hardangervidda. Styrken i Alta-saken samt verneviljesynspunktene burde kunne brukes til å presse frem denne saken til avgjørelse allerede våren -78.”²⁷⁴

²⁷² RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Avdelingen for naturvern og friluftsliv. *Sluttbehandlingen av Alta og Hardangervidda M.V*, 17.10.1977, 2.

²⁷³ Ibid., 3-4.

²⁷⁴ Ibid., 4.

Som vi ser av notatet, var det ifølge Avdelingen for naturvern og friluftsliv kun varmekraft som kunne erstatte den potensielle kraften fra Alta- Kautokeinovassdraget. Men var det politisk vilje til å stase på varmekraft? Bjartmar Gjerdes tale under APs ordinære landsmøte 6.-9. mai 1979 er interessant i denne konteksten. I talen snakket han blant annet om fordeler og ulemper ved varmekraft og vannkraft. Her slo han fast at energisparing alene ikke kunne dekke veksten i energiforbruket. Til det trengte man også ny krafttilgang. Her var den mest nærliggende muligheten en videre utnyttning av vannkraftressursene. Ifølge Gjerde ville man ved en skånsom utbygging av gjenværende vannkraftressurser dekke kraftbehovet ut gjennom 1980-årene og trolig langt ut i 1990-årene.²⁷⁵ Dersom ikke vannkraftressursene strakk til, måtte en benytte seg av varmekraft basert på olje og kull. Gjerde frarådet dette alternativet, da dette krevde energibærere som ikke kunne fornyes, samtidig som det ga betydelige miljøulemper.²⁷⁶ I det overstående notatet påpekes det for øvrig at skadene på naturverdiene ikke var regnet inn i kostnadene for Alta.²⁷⁷ En kan derfor si at når MVD løftet frem varmekraft som det beste alternativet til å redde Alta- Kautokeinovassdraget, hadde de ikke medregnet de miljømessige skadene.

Det er dermed mye som vitner om at det ikke var politisk vilje til å satse på varmekraft på dette tidspunktet. Gjerde, som i sin tale representerte OED, ønsket åpenbart å prioritere vannkraften til fordel for varmekraft. Debatten/diskusjonen som utspilte seg etter talen gir heller ingen tegn på store politiske uenigheter rundt dette, noe som styrker påstanden ytterligere.

I regjeringskonferanse datert 26. januar 1978, ble det enstemmig vedtatt at utbyggingen av Alta skulle foretas med elvekraftverk, og at kraftverket skulle ha magasin i Virdnejavri uten overføring av Jokta og Tverrelva. Samtidig foreslo Gjerde at Iesjavri, Jokta og Tverrelva ble gitt varig vern i forbindelse med verneplanen for vassdrag.²⁷⁸ Det faktum at utbyggingen skulle bekjentgjøres samtidig som utbyggingen av Orkla, vitner om at OED hadde lyktes i å samkjøre fremleggelsen av Orkla og Alta. En strategi Avdelingen for naturvern og friluftsliv fant beklagelig. At vedtaket ble enstemmig vedtatt, samtidig som OED lyktes i å samkjøre fremleggelsen av Orkla og Alta, er begge indikasjoner på at det innad i regjeringen var en

²⁷⁵ Arbark, APs trykte landsmøteprotokoll 1977, 76.

²⁷⁶ Ibid., 69.

²⁷⁷ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1976-1977. Boks L0235. Avdelingen for naturvern og friluftsliv. *Sluttbehandlingen av Alta og Hardangervidda M.V.*, 17.10.1977, 4.

²⁷⁸ RA, S-1005/A/Aa/L0040. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 01.01.1978 – 29.03.1978. *Regjeringskonferanse torsdag 26.01.1978 – Sak. Nr. 8.*

bred enighet om at Altavassdraget skulle bygges ut. Hvorvidt Alta her ble ofret til fordel for Veig og Dagali eller ikke, vil bli grundigere redegjort for i den komparative analysen. Det er i hvertfall nærliggende å anta at dette kan være en grunnleggende årsak til at man ikke finner noen opphetet debatt om Alta hos regjeringen i perioden januar 1978 - september 1979.

4.4.2 Stortingets behandling av regjeringens utbyggingsforslag

Regjeringens forslag om utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget ble behandlet i Stortinget 30. november 1978. I det følgende skal jeg gi en rask gjennomgang av noen av de viktigste bidragene fra debatten. Storingsdebatten startet med at høyrerepresentant og medlem i Industrikomiteen, Oddbjørn Langlo redegjorde for den foreliggende situasjonen. Her får vi blant annet vite at Industrikomiteens flertall, representantene fra Arbeiderpartiet og Høyre, hadde konkludert med at Altavassdraget burde utbygges etter de foreliggende planene. KrF sine representanter i komiteen hadde omsider sluttet seg til argumentene for en utbygging, men mente at en burde vente med en avgjørelse til etter at regjeringens energimelding var blitt fremlagt. Komiteens representanter fra SP og Venstre hadde på sin side gått imot en utbygging.²⁷⁹ Grunnet den sterke motstanden i saken, særlig fra Alta- og Kautokeino kommune, hadde komiteen i tillegg til Alta-utbyggingen, også vurdert andre alternativer. Disse alternativene innebar alternative kraftkilder, forsterkning av linjenettet sørover og forsyning av Finnmark med kraft utenfra, opprustning av eksisterende kraftverk, samt bygging av varmekraftverk. Til tross for disse alternativene hadde flertallet i komiteen kommet frem til at en forsiktig utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget fremdeles var det beste alternativet.²⁸⁰

Under Langlo sin innledning blir det også gitt en god orientering om Folkeaksjonens motstand mot forslaget, samt hvordan både Alta- og Kautokeino kommunestyre hadde gått imot en utbygging. Finnmark fylkesting hadde på sin side med 24 mot 11 stemmer gått inn for utbyggingen.²⁸¹ Dette var også noe Gjerde påpekte i sitt innlegg, hvor han fant det beklagelig at regjeringen fremmet forslaget i strid med kommunenes standpunkt. Hans forsvar til dette

²⁷⁹ Stortingstidende, 123. ordentlige Stortingsforhandlinger 1978-79, møte torsdag den 30. november, 1255. Hentet 09.04.2015 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1978-79&paid=7&wid=a&psid=DIVL500>

²⁸⁰ Ibid., 1256.

²⁸¹ Ibid., 1254.

var blant annet at både Finnmark fylkesting og Ressursutvalget for Finnmarksvidda på sin side ønsket en utbygging.²⁸²

Hva angår selve debatten, var det Senterpartiets representant Ola O. Røssum som var den første til å ta ordet. Han var sterkt imot en utbygging, og uttalte blant annet:

Etter å ha gått gjennom dokumenta som ligg føre i denne saka, sit eg att med eit uvanleg sterkt inntrykk av dei argumenta som talar for at Altavassdraget bør vernast. Eg trur det er fleire enn eg som må spørja om kva for vassdrag det er her i landet som er verneverdige nok til ikkje å bli bygde ut dersom ikkje Alta skulle vera det. Det skal godt gjerast å finne eit vassdrag som det knyter seg så mange og så sterke verneverdige miljø- og næringsinteresser til.²⁸³

Slik retorikk var gjennomgående fra representantene til Venstre og SP igjennom hele debatten, og illustrerer tydelig deres sterke motstand mot regjeringens forslag i denne saken.

Når det gjelder uttalelsene til Arbeiderpartiets representanter, er det ingen uenighet eller motstand å spore. Dette vitner om at det var et samlet AP som her støttet regjeringens forslag. Blant partiets representanter fra Finnmark, uttalte både Valter Gabrielsen og Per A. Utsi seg. Gabrielsen vektla i sitt innlegg hvordan Finnmark på dette tidspunktet fremdeles var et ”uferdig fylke”, og dersom fylket skulle kunne bedre denne situasjonen, var de avhengig av nye arbeidsplasser og ny industri. Disse ville igjen trenge tilgang til mer energi. Han trakk også inn hvordan Finnmark, som er landets nordligste fylke, trengte mer energi grunnet det kalde klimaet. Avslutningsvis påpekte han hvordan både MVD og Ressursutvalget for Finnmarksvidda mente at en forsiktig utbygging var forsvarlig, og at alle som var tildelt myndighet og ansvar på vernesiden hadde godtatt det utbyggingsalternativet som nå ble diskutert.²⁸⁴ Utsi som tidligere hadde vært skeptisk til en utbygging, stilte seg nå bak regjeringens forslag.²⁸⁵ Han, som Gabrielsen, vektla at MVD og Ressursutvalget for Finnmarksvidda her hadde anbefalt en forsiktig utbygging.

Debatten bar som sagt tydelig preg av Venstre og KrFs motstand til regjeringens forslag. Store deler av debatten gikk derfor med på motargumenter til deres kritikk. Utbyggerinteressene argumenterte i hovedsak med Finnmarks behov for en økt krafttilgang, samt at andre alternativer i saken var blitt grundig vurdert. Blant annet APs representant, Gudmund

²⁸² Stortingstidende, 123. ordentlige Stortingsforhandlinger 1978-79, møte torsdag den 30. november, 1281.

²⁸³ Ibid., 1258.

²⁸⁴ Ibid., 1267.

²⁸⁵ Ibid., 1286.

Grytøyr, viste til hvordan energimyndighetene og de involverte partene i denne saken hadde redusert utbyggingsplanene en rekke ganger for å imøtekomme verneinteressenes merknader. Ifølge Grytøyr, var forsøket som nå var oppe til behandling etter alt å dømme nærmest blitt en ren elveutbygging.²⁸⁶ Til tross for APs tydelige standpunkt, uttrykte samtlige som sto på talerstolen at dette hadde vært en vanskelig sak, hvor avvenningen mellom utbygger- og verneinteresser hadde vært særdeles tung og ubehagelig. Noe av årsaken til dette skyldtes som Sigbjørn Johansen påpekte, "(...) at en er representant for et fra Finnmark fjerntliggende fylke rent avstandsmessig, gjør ikke saken enklere. En føler seg klemt mellom en rekke motstridende interesser og oppfatninger i denne saken."²⁸⁷

Behandlingen i Stortinget endte med en klar seier til utbyggerinteressene, hvor regjeringens forslag ble vedtatt med 90 mot 36 stemmer.²⁸⁸

4.4.3 Regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget

Gjennomføringen av Stortingets vedtak ble en kraftig prøvelse for regjeringen. Frem til nå hadde saken vært preget av normal prosedyre, hvor ulike interesser hadde fått anledning til å uttale seg om forslaget. Dette endret seg drastisk da Stortingets vedtok utbyggingen i november 1978.

Stortingets vedtaket skapte sterke reaksjoner både blant deler av stortingets representanter og hos verneinteressene. Siden de økonomiske bevilgningene til utbyggingen på dette tidspunktet ikke var utdelt, ønsket noen representanter på Stortinget å ta saken opp på nytt. Deres forslag ble nedstemt med 108 mot 34 stemmer 06. juni 1979. Vedtaket ble dermed stående, og saken ble ikke gjenopptatt. Like etter ble bevilgningene gitt.²⁸⁹ Dette illustrerer godt hvordan Alta-saken allerede fra første stund skapte et voldsomt engasjement, et engasjement som ville fortsette å vokse i de kommende årene, hvor det skulle utvikle seg en bitter konfrontasjon mellom «elveredderne» og myndigheter, slik Benum beskriver det.²⁹⁰

²⁸⁶ Stortingstidende, 123. ordentlige Stortingsforhandlinger 1978-79, møte torsdag den 30. november, 1274.

²⁸⁷ Ibid., 1288.

²⁸⁸ Ibid., 1308.

²⁸⁹ Ibid.,

²⁹⁰ Benum, *Overflod og fremtidsfrykt 1970-*, 40.

Arbeidet med anleggsveien startet 17. September 1979, men ble samme dag stanset av demonstranter som hadde slått seg ned på anleggsveien ved Stilla.²⁹¹ Lokale politistyrker ble satt inn for å fjerne demonstrantene, men politiaksjon var nytteløs, da nye demonstranter allerede dagen etter hadde lyktes i å ta seg inn til området på nytt, denne gangen lenket sammen med anleggskjettinger. Demonstrantenes aksjon bekymret justisministeren, som i regjeringsskonferanse få dager senere omtalte hendelsen som alvorlig.²⁹² Både fordi demonstrantene hadde tatt seg inn på anlegget, men også fordi at regjeringsadvokatene tidligere på dagen hadde kommet frem til at det forelå et visst grunnlag for rettslig tvil når det gjaldt spørsmålet om å sette i verk arbeidet før skjønn hadde vært holdt. NVE hadde på grunnlag av den kongelige resolusjon av 15. juni. 1979,²⁹³ begjært skjønn ved Alta herredsrett, hvor skjønnets oppgave var å fastsette erstatning og/eller pålegg om tiltak.²⁹⁴ En rekke av de saksøkte hevdet på sin side at skjønnet ikke skulle fremmes, da de blant annet mente at den kongelige resolusjonen var ugyldig grunnet en rekke feil og mangler i NVEs utredning om Alta-vassdraget. På grunn av disse omstendighetene måtte retten først ta stilling til resolusjonens gyldighet. Først når dette var gjort, kunne retten fastsette eventuelle erstatninger eller pålegg.²⁹⁵ Det ble dermed et spørsmål om skjønnet skulle fremmes eller ikke. Videre i konferansen kan en lese at hva angikk spørsmålet om å sette i verk arbeidet før skjønn hadde blitt holdt, sa loven at grunneierne og rettighetshaverne i slike tilfeller skulle gi sitt samtykke. I dette tilfelle kunne det reises tvil om det forelå tilstrekkelig samtykke fra 10 samer som hadde reinbeiteinteresser i området.²⁹⁶ I denne konteksten påpekte Nordli at det var NVE som hadde det fulle ansvaret for arbeidet, og at regjeringen således ikke skulle bli involvert i saken. Gitt at en ikke hadde anledning til å avklare de juridiske spørsmålene i løpet av dagen, ble det besluttet å ikke gå til noen aksjon for å få fjernet demonstrantene på dette tidspunktet, og heller avvente situasjonen.

²⁹¹ Stilla ligger i Alta kommune, og ble det viktigste samlingspunktet for demonstrantene i deres aksjoner mot utbyggingen av Altavassdraget. Området hvor demonstrantene slo seg ned ble omtalt som ”nullpunktet”, da deres hensikt var å hindre anleggsarbeiderne i å ta seg forbi dette punktet. Det var på dette området de største protestene utspilte seg i perioden 1979-1981.

²⁹² RA, S-1005/A/Aa/L0041B. Referat fra regjeringsskonferanser. Regjeringen Nordli, 21.06.1979 – 29.09.1979. *Regjeringsskonferanse torsdag 20.09.1979 – Sak. Nr. 64.*

²⁹³ Om samtykke til statsregulering av Altavassdraget.

²⁹⁴ Johs. Andenæs og Arne Fliflet, *Statsforfatningen i Norge / Høyesterettspraksis / Rt. 1982 s. 241 (Alta)*, Hentet 09.03.2015 fra <http://www.nettressurser.no/statsforfatningen/Hoeyesterettspraksis/Rt.-1982-s.-241-Alta>

²⁹⁵ Ibid.,

²⁹⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0041B. Referat fra regjeringsskonferanser. Regjeringen Nordli, 21.06.1979 – 29.09.1979. *Regjeringsskonferanse torsdag 20.09.1979 – Sak. Nr. 64.*

I ny regjeringskonferanse torsdag 27. september redegjorde justisminister Valle om den faktiske situasjonen i Alta. På dette tidspunktet kunne Valle fortelle at det befant seg omlag 50 demonstranter på anlegget, med en mulighet for at ytterligere 200 personer kunne tiltre. Hva angikk de rettslige spørsmålene, hadde reindriftseierne fått en frist på 14 dager til å uttale seg. Justisministeren foreslo derfor at en ba NVE stoppe arbeidet inntil rettslig avklaring forelå. Gjerde var ikke enig i dette, og argumenterte sterkt for at NVE skulle få fortsette arbeidet. Årsaken var at arbeiderene på anlegget ville bli oppsagt dersom en skulle følge justisministerens forslag, og innstille arbeidet. I denne konteksten diskuterte man også hvorvidt NVE hadde gjort faktiske feil i saken, eller om det kun var tale om uklarheter. På nytt påpekte Nordli at dette primært var en sak for NVE, hvor det var viktig at regjeringen ble holdt utenfor. Gjerde og Valle forlot deretter konferansen for å drøfte situasjonen med NVE, hvor de kom frem til at NVE skulle søke om tillatelse til å fortsette arbeidet med anleggsveien før det ble holdt skjønn i saken, men at de ikke ville passere det såkalte ”nullpunktet”²⁹⁷ før formell avklaring forelå.²⁹⁸

I de foregående konferansene er det tydelig at Nordli forsøkte å holde NVE ansvarlig for problemene som var oppstått, og at regjeringen således skulle holdes utenfor. Dette skyldes trolig at Nordli så hvilken potensiell krise dette var i ferd med å bli, og at han ikke ønsket at regjeringen skulle påta seg ansvaret. Ved å holde NVE ansvarlig, ville det være NVE og ikke regjeringens skyld om konflikten eskalerte.

Hva angikk problemene vedrørende reindriftsinteressenes rettigheter i forbindelse med anleggsstart, ble det i regjeringskonferanse 11. oktober fremmet en løsning. Gjerde foreslo at OED ga tillatelse til å sette i gang arbeidet med anleggsveien etter oreigningsloven § 25.²⁹⁹ I dette lå det også en erkjennelse av reindriftseiernes rett til å bli behandlet etter samme lov og paragraf.³⁰⁰ Nordli hadde på dette tidspunktet mottatt en rekke henvendelser fra blant annet Venstres stortingsgruppe, som ønsket utsettelse av arbeidet til alle rettslige spørsmål var besvart. Også den Internasjonale organisasjonen til vern om minoritetsrettigheter, samt Norges bonde- og småbrukerlag hadde bedt om dette. Også Alta Arbeiderparti hadde kommet

²⁹⁷ Se fotnote 291.

²⁹⁸ RA, S-1005/A/Aa/L0041B. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 21.06.1979 – 29.09.1979. *Regjeringskonferanse torsdag 27.09.1979 – Sak. Nr. 66.*

²⁹⁹ Oreigningsinngrep kan bli iverksatt før det foreligger rettskraftig skjønn i saken. Hentet 30.03.2015 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1959-10-23-3#KAPITTEL_5

³⁰⁰ RA, S-1005/A/Aa/L0041C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 27.09.1979 – 03.01.1980. *Regjeringskonferanse torsdag 11.10.1979 – Sak. Nr. 69.*

med en forespørsel, de med et ønske om en stopper for de utidige demonstrasjonene. I det følgende ble det en lang diskusjon om hvorvidt en skulle stoppe demonstrantene nå, eller avvente. Hjelp fra militæret ble foreslått, da en fryktet at dersom en ikke gjorde noe drastisk nå, ville man risikere slike aksjoner om og om igjen. Nordli tok siste ord i diskusjonen, og slo fast at det her ikke var snakk om grunnlag for veiarbeid eller ikke, men om regjeringens vilje til å gjennomføre Stortingets vedtak. Etter Nordlis syn, hadde regjeringen to muligheter. Enten å fjerne demonstrantene nå, eller utsette arbeidet til reindrifteierne hadde uttalt seg. Dersom en valgte det siste alternativet, måtte en belage seg på at demonstrantene ville dukke opp på ny, så fort tillatelse til anleggsstart ble gitt.³⁰¹

Diskusjonen som så fulgte omhandlet i grove trekk hvorvidt en skulle stoppe demonstrantene nå, eller ikke. Det mest vektgivende argumentet for en aksjon mot demonstrantene på dette tidspunktet, var at regjeringen risikerte å fremstå som vaklende og handlingslammet om en ikke tok affære. Nordli påpekte også et visst ansvar ovenfor partikollegene i Finnmark, som ønsket en stopper for urolighetene, samt regjeringens ansvar ovenfor Stortinget vedtak. Konferansen endte med at regjeringen besluttet å drøfte sakskomplekset grundigere, og møtes på nytt etter noen dager.³⁰²

I regjeringskonferanse mandag 15. oktober kom regjeringen til enighet angående den fremtidige håndteringen av det sakskomplekset som hadde utviklet seg. Etter konsultasjoner med berørte statsråder, stortingets president, gruppeformannen og partiformannen, hadde en besluttet å legge frem en ny stortingsmelding vedrørende Alta-saken. Hva angikk demonstrasjonene, skulle disse opphøre, enten ved maktmidler, eller ved et politisk utspill fra regjeringen. Det sistnevnte var ønskelig, men det innebar at en måtte være forberedt på forhandlingsløsninger. Betingelsene for en slik løsning var baserte på at demonstrasjonene skulle opphøre, i bytte mot at regjeringen da utarbeidet ny stortingsmelding om saken. Dette innebar at regjeringen var beredt til å ta opp igjen drøftinger med reinbeitedistriktenes representanter og andre berørte rettighetshavere. Anleggsarbeidet med veien skulle således ikke videreføres før Stortinget hadde behandlet den kommende meldingen.³⁰³ Hva angikk innholdet i den kommende stortingsmeldingen, ble det besluttet at omstendighetene rundt

³⁰¹ RA, S-1005/A/Aa/L0041C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 27.09.1979 – 03.01.1980. *Regjeringskonferanse torsdag 11.10.1979 – Sak. Nr. 69.*

³⁰² Ibid.,

³⁰³ RA, S-1005/A/Aa/L0041C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 27.09.1979 – 03.01.1980. *Regjeringskonferanse mandag 15.10.1979 – Sak. Nr. 70.*

traseen for anleggsveien og igangsettelsen av anleggsarbeidet før skjønn i saken var holdt, skulle få en bred fremstilling. Hva angikk samenes rettigheter, ble det besluttet at disse kun skulle nevnes i forbindelse med deres rettigheter i henhold til utbyggingen.³⁰⁴

I forbindelse med ferdigstillingen av stortingsmeldingen vinteren 1980, ble det igjen en diskusjon om alternative energikilder til fordel for Alta- Kautokeinovassdraget, hvor fredning av Altavassdraget på nytt ble diskutert. Diskusjonen blusset opp i etterkant av sentralstyrets møte i Tønsberg 18. og 19. februar. På regjeringskonferanse 21. februar holdt Gjerde fast ved at Alta-prosjektet fremdeles representerte det beste alternativet med tanke på økonomiske og tekniske faktorer. I stortingsmeldingen, som nå var ferdig, var det ajourført en liste over alternativer til Alta-prosjektet, uten at det var fremkommet noe ny vesentlig informasjon, enn hva en kjente til fra før. Gitt at det ikke var noen hindringer for å gi tillatelse til anleggsstart etter oreigningsloven § 25, som en også foreslo i stortingsmeldingen, ville Gjerde gå videre med prosjektet. Årsaken til uenighetene, og spørsmålet om alternativer til Alta-prosjektet skyldtes i all hovedsak at miljøvernminister Hansen hadde reagert på noen av prognosene i det foreløpige utkastet til meldingen. Hansen påpekte viktigheten av at meldingen måtte holde 100% i fakta og forutsetninger, hva angikk prognoser og lignende, noe MVD og OED måtte sørge for. Gjerde var overrasket over Hansen sitt utspill, da det nettopp var MVD og OED som hadde utarbeidet utkastet til meldingen. Han kunne derfor ikke begripe at MVD nå var kommet til frem til andre synspunkter, som ville skape ytterligere problemer i saken. Gjerde påpekte så at det var en bred enighet mellom partene før sentralstyremøtet i Tønsberg. Sentralstyremøtet i Tønsberg vedtok for øvrig å gi sin tilslutning til at regjeringen sto fast ved sitt standpunkt om en moderat utbygging av Alta-vassdraget, og at de skulle arbeide videre med spørsmål om en gjennomføring av utbyggingen. Vedtaket ble vedtatt mot 5 stemmer.³⁰⁵ Hansen holdt allikevel fast ved at han ønsket å etterprøve konklusjonene i notatet, da han mente at det på dette tidspunktet, i større grad enn tidligere, var mulig å føre frem alternative prosjekter til fordel for Alta. Hansen påpekte dog at det å gå på tvers av sentralstyremøtet og møtet med de nord-norske representantene ville være meget vanskelig. Diskusjonen endte med at MVD og OED ble enige om å arbeide videre med saken, og finne svar på de spørsmål som nå hadde kommet frem.³⁰⁶

³⁰⁴ RA, S-1005/A/Aa/L0041C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 27.09.1979 – 03.01.1980. *Regjeringskonferanse torsdag 19.11.1979 – Sak. Nr. 80.*

³⁰⁵ Arbark, APs Beretning 1979-1980, 24-25. NB. Det står ikke hvor mange som *for* vedtaket.

³⁰⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0041D. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 07.01.1980 – 13.03.1980. *Regjeringskonferanse torsdag 21.02.1980 – Sak. Nr. 15.*

Uken etter var det blitt enighet mellom MVD og OED om å beskrive enkelte punkter i meldingen nærmere, særlig spørsmål vedrørende energioverføringen og varmekraftverk, samt om de økonomiske beregningene. Hva angikk de rettslige spørsmålene knyttet til skjønnet i saken, kunne ikke Herredsretten ta standpunkt til dette før høsten 1980. Dersom det så skulle bli en ankebehandling til Lagmannsretten og Høyesterett, ville ikke denne kunne bli gjennomført før vinteren 1981/82. Også NNV hadde reist sak mot staten, de med påstand om at den kongelige resolusjon av 15. juni 1979 var ugyldig. Saken ble reist så tidlig som 20. juni 1979, hvor NNV hevdet at resolusjonen var ugyldig grunnet feil i saksbehandlingen og uriktige faktiske forutsetninger.³⁰⁷ Den kommende meldingen skulle derfor også inneholde en grundig gjennomgang av de pågående rettssakene som angikk Alta-saken.

St.meld. nr. 61, ble avlevert Stortinget 21. mars 1980. På bakgrunn av meldingen la så Industrikomiteen frem en ny innstilling,³⁰⁸ hvorpå Stortinget fattet endelig vedtak i saken 30. mai 1980. Stortinget bekreftet her sitt tidligere utbyggingsvedtak, ved at de forkastet et forslag om å verne Altavassdraget mot utbygging med 95 mot 32 stemmer.³⁰⁹ Hva angår debatten som utspilte seg i Stortinget vedrørende vedtaket, vil jeg ikke gjennomgå denne, da tidligere redegjørelse av debatten fra 30. november 1978 tydelig viste at AP sto samlet ved beslutningen. Dette var også tilfelle under Stortingets behandling 30. mai. Den 1. juli ble forhåndstillatelse til anleggsstart gitt, men regjeringen hadde på sin side bestemt at anleggsstart skulle utsettes til resultatet i skjønnsretten forelå.

I ny regjeringskonferanse 8. desember 1980, gjennomgikk Arvid Johanson, som hadde overtatt ministerposten til Bjartmar Gjerde, kjennelsen til Alta Herredsrett, og mente at konklusjonen var klar. Til tross for at det var fremkommet en del kritikk, hadde skjønnsretten bestemt at det var rettslig adgang til å gjennomføre utbyggingen. Ifølge Johanson var det derfor regjeringens plikt å sette Stortingets vedtak ut i livet. Å skulle avvente en dom i Lagmannsretten og Høyesterett ville ikke være mulig dersom denne utbyggingsaken skulle kunne gjennomføres.³¹⁰ Gitt Nordlis fravær fra konferansen, ble saken utsatt til førstkommande torsdag.

³⁰⁷ St.meld. nr. 61 (1979-1980), 26.

³⁰⁸ Industrikomiteén, *Innstilling fra industrikomiteén om Regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget*, i Innst. S. nr. 250 1979-1980.

³⁰⁹ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 9.

³¹⁰ RA, S-1005/A/Aa/L0042B. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 13.10.1980 – 02.02.1981. *Regjeringskonferanse mandag 08.12.1980 – Sak. Nr. 93.*

Et problem som regjeringen nå var tvunget å ta stilling til, var demonstrantene. En visste på bakgrunn av tidligere hendelser at anleggsstart på nytt ville resultere i store demonstrasjoner. Spørsmålet var således hvordan en skulle håndtere dette? Den kommende håndteringen av demonstrantene ble ett av temaene i regjeringskonferanse torsdag 11. desember, hvor Johanson blant annet uttalte at det nå var et spørsmål om hvem som skulle bestemme i dette landet, Stortinget eller demonstrantene?³¹¹ Deretter fulgte en lang diskusjon om hvorvidt en skulle beordre anleggsstart før eller etter en endelig avgjørelse forelå. Nordli hadde samme dag mottatt brev fra de parlamentariske lederne i KrF, SP og Venstre, som hadde konkludert med å be regjeringen vente med anleggsstart til endelig avgjørelse forelå. Kleppe påpekte at dersom ikke regjeringen nå iverksatte anleggsarbeidet, ville regjeringens autoritet stå på spill, noe Høyre ville kunne benytte seg av. I Nordlis oppsummering av diskusjonen, påpekte han at en ankebehandling kunne ta flere år, noe som ville gi store økonomiske konsekvenser for prosjektet. En utsettelse ville også gi uttrykk for en manglende handlingsevne hos regjeringen. Det avgjørende måtte i denne saken være hva Stortinget hadde besluttet. Gitt at man ikke kunne se at det var bragt frem nye argumenter og synspunkter etter Stortingets behandling av dette spørsmålet, kunne regjeringen kun trekke en konklusjon: Utbyggingen skulle skje – med anleggsstart i januar.³¹²

Hva angikk spørsmålet om samene, hadde regjeringen i januar 1980 besluttet å nedsette et samordningsutvalg, som skulle arbeide med spørsmål angående samenes rettigheter, ledet av Kommunaldepartementet. Utvalget fikk således ansvar for regjeringens samordning av samespørsmål.³¹³

4.4.4 Ny regjering – nye problemer

Regjeringen igangsatte anleggsarbeidet som planlagt i begynnelsen av januar 1981. Folkeaksjonen tok til motmæle og opprettet ny leir ved ”nullpunktet” den 3. januar.³¹⁴ Dermed var det duket for nye opptøyer og aksjoner i forbindelse med utbyggingen. Regjeringen var ikke nådige i sin dom, og som et resultat ble en av landets største politiaksjoner i nyere historie iverksatt. Omlag 600 politifolk deltok i aksjonen mot

³¹¹ RA, S-1005/A/Aa/L0042B. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 13.10.1980 – 02.02.1981. *Regjeringskonferanse torsdag 11.12.1980 – Sak. Nr. 94.*

³¹² Ibid.

³¹³ Kommunaldepartementets arbeid med samespørsmålene faller utenfor hva som anses som relevant for oppgavens tema og problemstilling, og vil dermed ikke bli redegjort for i det følgende.

³¹⁴ Folkeaksjonen mot utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget – opprettet 1978.

demonstrantene den 14. januar, dagen som gjerne blir omtalt som D-dagen.³¹⁵ Både nasjonal og internasjonal presse var til stede. Bildene av uniformerte politifolk, som kutte løs de tettpakkede og sammenlenkede demonstrantene med vinkelslipere, hvor de var nødt til å presse politiskjold imellom demonstrantene i et forsøkt på å beskytte de imot metallsplinter og gnister, vakte internasjonal oppmerksomhet.

Viljen og lysten til å slå hardt ned mot aksjonistene hadde vært delt i regjeringen over lang tid. Politiaksjoner mot aksjonistene hadde blitt hyppig diskutert i regjeringskonferanser helt siden opptøyene startet sommeren 1979, hvor blant annet spørsmål om å innsette militære styrker ble foreslått. En av de som gikk hardest ut mot aksjonistene var justisminister Andreas Cappelen, som på et tidspunkt i forbindelse med et TV-intervju med NRK sammenlignet sivil ulydighet med terrorisme.³¹⁶ Cappelen påpekte at det selvsagt var en vesentlig forskjell, men det de hadde til felles var, etter hans nøyaktige ord:

(...) både de som utøver såkalt sivil ulydighet og terrorister mener at de sitter inne med noen mere høyverdige normer, som gjør at de har rett til å hindre eller motvirke (på forskjellig vis), men motvirke lovlige vedtatte beslutninger i vårt demokratiske samfunn.³¹⁷

Utsagnet vitner om at sterke personer innad i regjeringen på dette tidspunktet hadde fått nok av urolighetene, noe funn i regjeringskonferansene også har vist. Politiets aksjon satte en stopper for demonstrasjonene ved Stilla, hvor om lag 1000 personer ble fjernet og bøtelagt. Dagen etter, 15. januar, tok anleggsmaskinene seg for første gang forbi ”nullpunktet”.³¹⁸

Da Brundtland den 4. februar overtok som ny statsminister, ble Alta-saken noe av det første som møtte henne. Hun hadde ikke en gang rukket å forlate Slottsplassen, hvor hennes nye regjering ble presentert, før hun ble stoppet av en gruppe samekvinner som hadde møtt opp med ønske om å diskutere Alta-saken. I Brundtland sin selvbiografi omtaler hun hendelsen, hvor hun forteller at hun noe overrasket besluttet å ta et møte med samekvinnene førstkommande fredag. Kvinnene ønsket å diskutere sin uro for konsekvensene av Alta-utbyggingen. Brundtland forsøkte etter beste evne å forklare saksbehandlingen og den mangeårige prosessen, uten at samekvinnene lot seg overbevise. Møtet endte med at kvinnene

³¹⁵ NRK1, *Tidsvitne: Alta-kampen 6:6*, 2015, Tidspunkt i filmen: 21:24. Hentet 02.02.2015 fra <http://tv.nrk.no/serie/tidsvitne/DKOS60000414/sesong-2/episode-6>

³¹⁶ Justisminister Andreas Cappelen, uttalelse i *Tidsvitne: Alta-kampen 6:6*, 2015, NRK1, Tidspunkt i filmen: 16:33-17:16. Hentet 02.02.2015 fra <http://tv.nrk.no/serie/tidsvitne/DKOS60000414/sesong-2/episode-6>

³¹⁷ Ibid.,

³¹⁸ NRK1, *Tidsvitne: Alta-kampen 6:6*, 2015, Tidspunkt i filmen: 25:24.

nektet å forlate kontoret hennes. Resultatet ble at samekvinnene okkuperte statsministerens kontor til dagen etter.³¹⁹ Om hendelsen forteller Brundtland blant annet: ”Vi ønsket ikke å bruke noen form for makt. Men dramatisk virket jo det hele, særlig sett fra utsiden. Radio og TV fulgte hendelsene med argusøyne. Det ble litt av en start!”³²⁰ Videre kan vi lese at av alle de vanskelige sakene som nå møtte henne, ble Alta-saken den mest krevende. Noe en gjennomgang av regjeringskonferansene for perioden februar-desember 1981 bekrefter.

I februar ble det på nytt problemer med anleggsveien, denne gangen grunnet spørsmål om veitraseens forhold til *lov om kulturminne av 9. juni 1978*. Etter lovens §4 er samiske faste fornminner fra mer enn 100 år tilbake fredet. Tromsø Museum, som i dette tilfellet var rette myndighet, hadde gitt uttrykk for at forholdene ikke var tilfredsstillende, og at NVE på ny måtte stanse arbeidet i 3 uker, slik at en kunne utrede forholdene nærmere.³²¹ De siste dagene i februar ble således hektiske for regjeringen, noe Brundtland selv påpeker i sin biografi.³²² Etter fire hektiske dager i perioden 22.-25. februar, hadde regjeringen kommet frem til at arbeidet på de parseller som allerede var startet skulle stanses umiddelbart. Deretter skulle en kontakte Tromsø Museum og NVE, hvor en skulle kartlegge hvilke strekninger av veitraseen som skulle omfattes av undersøkelser førstkommende sommer, og hvilke strekninger som ut fra rimelige hensyn til mulige fortidsminner kunne tillates utbygd uten registrering.³²³ Dermed ble arbeidet stanset på urørte strekninger. Sommeren 1981 registrerte Tromsø Museum en del kulturminner i området, men kom frem til at så lenge en la om veien på to-tre steder, kunne anleggsarbeidet fortsette. Gitt Tromsø Museums konklusjon, vedtok regjeringen 14. september (på valgdagen), at arbeidet kunne fortsette på museets betingelser.³²⁴ Hva angikk forholdet til den nye regjeringen, ville statsministeren ta opp spørsmålet om å starte opp arbeidet i slutten av måneden med de parlamentariske lederne for de tre samarbeidspartiene³²⁵ på borgerlig side.³²⁶

³¹⁹ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 284.

³²⁰ Ibid.,

³²¹ RA, S-1005/A/Aa/L0043. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Brundtland, 05.02.1981 – 23.04.1981. *Regjeringskonferanse torsdag 19.02.1981 – Sak. Nr. 17*.

³²² H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 287-290.

³²³ RA, S-1005/A/Aa/L0043. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Brundtland, 05.02.1981 – 23.04.1981. *Regjeringskonferanse mandag 23.02.1981 – Sak. Nr. 19*.

³²⁴ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 10.

³²⁵ Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

³²⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0043B. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Brundtland, 30.07.1981 – 08.10.1981. *Regjeringskonferanse torsdag 17.09.1981 – Sak. Nr. 76*.

Anleggsstart ble så gitt, nye demonstrasjoner fra Folkeaksjonen ble holdt, og på nytt ble 300-400 politifolk satt inn for å stagge gemyttene. Deretter gikk utbyggingen sin gang, og selv om Folkeaksjonen i perioden oktober-desember arrangerte hele 17 større og mindre aksjoner, måtte demonstrantene til slutt innse at slaget var tapt. Under et ekstraordinært årsmøte den 24. januar 1982 besluttet Folkeaksjonen å legge ned kampanjeorganisasjonen.³²⁷ Ved starten av 1982 erklærte Høyesterett seg enige med Herredsretten om at utbyggingen var lovlig.³²⁸ Dermed var alle hindringene for en utbygging overvunnet, og i mai 1987 ble kraftverket satt i drift, hvor den offisielle starten ble markert 3. september samme år.³²⁹

³²⁷ Arkivverket, *Alta-saken : Tidslinje 1981-1987*, Hentet 09.02.2015 fra <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-av-arkiver/Nettutstillinger/Alta-saken/Tidslinje-aarene-1981-1987>

³²⁸ Mikkel Berg-Nordlie og Knut Are Tvedt, *Alta-saken*, Hentet 09.02.2015 fra <https://snl.no/Alta-saken>

³²⁹ Knut Ove Hillstad, *Alta kraftverk i landskapet*, i *Kraft og Miljø* NR.20, (OSLO – NVE 1993), 10.

Kapittel 5

Spørsmålet om utbygging av henholdsvis Veigvassdraget, Dagali-fallene og Altavassdraget i et komparativt perspektiv

I det foregående har jeg redegjort for Hardangervidda- og Alta-sakene enkeltvis, i to separate kapitler. Selv om sakene har en rekke likhetstrekk, både hva angår tematikk og aktører, samt et til dels parallelt hendelsesforløp, fikk de et svært ulikt utfall. I oppgavens innledning stilte jeg spørsmålet: *Hvorfor ble det varig vern av Hardangervidda – og dermed ingen utbygging på Veig og Dagali, mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget?* I et forsøk på å besvare dette, vil jeg i det følgende plassere mine funn i en bredere kontekst, hvor jeg skal belyse Hardangervidda- og Alta-sakens likheter og ulikheter. I den komparative analysen vil jeg fokusere på følgende fire punkter: *utgangssituasjonen, interessekonflikt, faglige uttalelser og Arbeiderpartiets politiske linje*. Disse punktene la, som vi har sett, sterke føringer på regjeringens beslutningsgrunnlag i de to utbyggingssakene.

Da slagordet *vekst og vern* ble lansert i Arbeiderpartiets arbeidsprogram for perioden 1974-1977, var det trolig ingen som forutså de mange politiske problemene som skulle oppstå i arbeidet med å innfri en slik balansepolitikk. *Vekst og vern* skulle som tidligere nevnt være en rettesnor for partiets økonomiske politikk, hvor den økonomiske veksten skulle gis et nytt innhold, slik at den kunne bidra til en fornuftig bruk av ressursene og ikke ødelegge den grunnleggende balansen i naturen.³³⁰ Men var det mulig å forene disse? Til dette uttalte Egil Helle, tidligere informasjonssekretær for OED, at det ikke kunne bli enten-eller, men måtte bli både-og.³³¹ Selv Gro Harlem Brundtland stilte spørsmålstegn ved hva ”vekst og vern” skulle bety i praksis, da hun overtok som miljøvernminister i 1974.³³² Problemstillingen ”vekst kontra vern” var blitt et stadig mer sentralt debatt-tema i politikken fra slutten av 1960-årene. En av årsakene, var at kraftutbyggerne hadde seiret over verneinteressene i både Mardøla- og Aurlandsdalen-saken, hvor representanter fra AP hadde vært blant dem som gikk sterkest inn for utbygging.³³³ Med opprettelsen av MVD i 1972, og innføringen av slagordet *vekst og vern* to år senere, skulle de *myke verdiers plass* markeres. Dermed var ikke utfallet av

³³⁰ Arbark, APs arbeidsprogram, *Trygghet for folket 1974-1977*, 7-8.

³³¹ Egil Helle, red. *Olje og energi i ti år 1978-88*, 19-20.

³³² H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 202.

³³³ Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, 321.

utbyggingssaker lenger noen selvfølge.³³⁴ Brundtland ble spydspissen i kampen for å flytte tyngdepunktet nærmere vern, hvor hennes sentrale motpol var Gjerde og ID, senere OED.

5.1 Utgangssituasjonen

I det følgende skal jeg diskutere hva som var utgangssituasjonen i henholdsvis Hardangervidda- og Alta-sakene. Å undersøke utgangssituasjonen er et godt verktøy for å forstå de påfølgende årsaksprosessene og utviklingen av hendelsesforløpet i de to utbyggingssakene. Her vil jeg blant annet undersøke om det var det noen forhåndsbetingelser som var ulike i de to sakene, og om så var tilfelle: Hvilken betydning fikk dette for den videre utviklingen? Hva var utgangspunktet/startpunktet i de to sakene, og på hvilken måte påvirket dette det som senere hendte?

5.1.1 Veig og Dagali – en miljøpolitisk symbolsak

I Brundtland sin selvbiografi kan en lese at Hardangervidda- og Alta-sakene ble to av de mest krevende vernesakene for MVD fra midten av 1970-tallet.³³⁵ Den foregående redegjørelsen av Hardangervidda-saken viser tydelig hvordan opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark, og dermed også vern av Veig og Dagali, ble en miljøpolitisk symbolsak for verneinteressene og MVD. En slik forståelse av saken så vi også hos Gjerde i regjeringskonferansen 27. november 1978, hvor han blant annet sa at begge sakene var gjort til symbol for vern eller ikke vern i langt større grad enn det var saklig grunn til.³³⁶ Hvorfor fikk Veigvassdraget og Dagali-fallene en slik status, men ikke Altavassdraget? En mulig forklaring kan ligge i rekkefølgen på behandlingen av de to sakene. Hardangerviddautvalgets rapport ble avlevert MVD i 1974, fire år før Ressursutvalget for Finnmarksvidda avleverte sin rapport om Finnmarksvidda. Og mens MVD og regjeringen diskuterte Hardangervidda nasjonalpark og vern av Veig og Dagali, var Alta-utbyggingen fremdeles under utredning og behandling i regi av NVE. Det var således enklere å løfte frem Veig og Dagali som symbolsak for verneinteressene, da denne saken hadde en større tyngde hva angikk faglige uttalelser og utredninger, enn hva Alta-saken hadde på dette tidspunktet. Hardangerviddas nasjonale betydning kan også ha vært vektgivende i denne sammenhengen. Hardangervidda er Norges største sammenhengende høyfjellsområde, og var med det en viktig naturressurs i både nasjonal og internasjonal sammenheng.

³³⁴ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 202.

³³⁵ *Ibid.*, 203.

³³⁶ RA, S-1005/A/Aa/L0040C. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 16.10.1978 – 31.12.1978. *Regjeringskonferanse mandag 27.11.1978 – Sak. Nr. 92, Punkt 3.*

Brundtland poengterte selv dette i sin tale på Rjukan få måneder før landsmøtet i 1977, da hun uttalte:

Hardangervidda står høyt på prioritetslisten over verneverdige områder. Hardangervidda er også det mest brukte fjellområde i landet. Vi kan ikke unnlate å se i øynene at som naturområde og kulturdokument representerer Hardangervidda verdier som er enestående i både nasjonal og internasjonal sammenheng.³³⁷

Dermed kan en si at Hardangervidda også på bakgrunn av sin beliggenhet og status pekte seg ut som en sak det var verdt å kjempe for. Og om ikke Veig og Dagali var en symbolsak for verneinteressene fra første stund, ble den i hvertfall det etter Arbeiderpartiets landsmøte i 1977.

5.1.2 Alta-saken

Forslaget om en utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget kan spores tilbake til 1922, hvor NVE hadde skissert en utbyggingsplan for vassdraget, men det var først mot slutten av 1960-tallet at en utbygging ble aktuell. Ved første øyekast var ikke Alta-utbyggingen en utbyggingssak som skilte seg ut i mengden av de mange konsesjonssøknadene som ble behandlet i denne perioden. Dette endret seg betraktelig da NVE foreslo neddemming av den samiske byen Masi. Diskusjonen om Masi tilførte saken en ny dimensjon, hvor spørsmålet om Norges urbefolknings rettigheter kom i fokus. Som vi har sett, ble Masi tatt ut av planene i 1971, og varig vernet i 1973. Til tross for dette ble samenes rettigheter et hovedtema i denne saken, og dermed en tilleggsfaktor andre utbyggingssaker ikke hadde.

Hans Ludvig Dehli, sjef for vassdrags- og energiforsyningsavdelingen i OED i perioden Alta-saken pågikk, har i ettertid sagt at den første utbyggingsplanen, hvor neddemmingen av Masi var foreslått, må karakteriseres som en grov psykologisk feilvurdering.³³⁸ Dette fordi problemet med Masi og Iesjav'ri³³⁹ ble hengende igjen i debatten selv etter at Masi var tatt ut av planene. Uroen var dermed skapt.³⁴⁰ Jeg vil si meg enig med Dehli på dette punkt, da min gjennomgang av diverse arkivmateriale tyder på at Masi-problematikken ble hengende igjen i lang tid, og ofte brukt som argument mot energimyndighetene og deres utbyggingsforslag.

³³⁷ Arbark, ARK2369, Brundtland, Gro Harlem, Da – Saksarkiv (1974-1986), Da – 0010, *Gro Harlem Brundtlands foredrag på Rjukan 29.3.77 – Hardangervidda*, 2.

³³⁸ Hans Ludvig Dehli, i *Olje og energi i ti år 1978-88*, 67.

³³⁹ Sideelv til Tana.

³⁴⁰ Hans Ludvig Dehli, i *Olje og energi i ti år 1978-88*, 67.

For verneinteressene ble dermed NVEs feilvurdering vedrørende Masi et kraftfullt virkemiddel i forsøket på å svekke utbyggerinteressene.

For å forstå utgangssituasjonen i de to sakene, er det nødvendig å se de i lys av en viktig, men ofte oversett problemstilling: Hva dreide vassdragsutbyggingen på 1970-80-tallet seg om? Helt elementært var det snakk om kraftforsyning og et forsøk på å imøtekomme et antatt økende behov for energi. Kunne dette behovet dekkes ved hjelp av andre kraftkilder, ville hensikten med å bygge ut vassdragene falle bort. Således ble behovet for krafttilførsel en felles utgangssituasjon for de to utbyggingssakene. Men var behovet for krafttilførsel det samme i de to sakene? Eller finnes det her en ulikhet, hvor det for eksempel var slik at krafttilførsel fra Altavassdraget kunne bidra mer til kraftforsyningen i Finnmark, enn hva Veig og Dagali kunne bidra med i Sør-Norge? Og om det så var en slik forskjell, fikk den noen betydning for resultatet i utbyggingssakene? Av St.prp. nr. 107 kan en lese at begrunnelsen til søknaden om utbygging av Altavassdraget var den vanskelige kraftforsyningssituasjonen i Finnmark fylke, hvor fylket på dette tidspunktet hadde et underskudd på 311 GWh. Underskuddet ble dekket ved import fra Troms fylke og Sovjetunionen.³⁴¹ Videre får en vite at Finnmark fylke, ifølge NVE, ville trenge en kraftmengde på en størrelsesorden tilsvarende den Alta-prosjektet representerte fra 1982-83. Behovet skulle frem til den tid møtes med import av strøm fra Ritsem-Skjomen i Nord-Sverige, i bytte mot at Sverige fikk kjøpe kraft fra Syd-Norge.³⁴²

Dette forteller oss to ting: For det første at Finnmark fylke hadde et stort behov for økt krafttilførsel, et behov som foreløpig ble møtt med import fra Sverige og Sovjetunionen. For det andre, at Sverige importerte elektrisitet fra Syd-Norge. Ser en denne informasjonen opp mot tidligere redegjørelser i denne oppgaven, hvor blant annet overføring av elektrisitet fra Sør-Norge til Nord-Norge blir diskutert, vitner dette om at kraftbehovet i Finnmark fylke var større enn kraftbehovet i Sør-Norge. Dersom situasjonen hadde vært annerledes, ville ikke dette blitt diskutert, og en ville trolig ikke overført kraft til Sverige fra denne landsdelen. Her skal det også nevnes at årsaken til at kraften ikke ble overført internt i Norge, var de lange distansene og utdaterte overføringslinjer, hvor en betydelig del av kraften ville gå tapt, slik tidligere redegjørelser har vist. Hadde situasjonen her vært annerledes, er det naturlig å anta at Norge hadde overført kraft internt.

³⁴¹ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 154.

³⁴² Ibid., 154-155.

Denne informasjonen tatt i betraktning, kan en fastslå at Norge på dette tidspunktet hadde en skjevhet i kraftbalansen mellom de ulike landsdelene, hvor Sør-Norge hadde bedre tilgang til kraft enn hva de nordlige landsdelene hadde.

5.1.3 Oppsummering

Som vist ovenfor, finnes det både likheter og ulikheter ved utgangssituasjonen i de to sakene. Begge var knyttet opp mot vekst- og vern-problematikken innad i AP, hvor det således ble en konflikt mellom disse interessegruppene. Motivasjonen bak utbyggingsplanene var også grunnleggende lik: behovet for elektrisitet. Men selv om motivet var det samme, betydde Altavassdraget mer for kraftbehovet i Finnmark enn hva Veig og Dagali betydde for behovet i Sør-Norge. Dermed ble det en skjevhet her, hvor det ble et større press for å få gjennomslag for en utbygging av Altavassdraget. Hardangervidda nasjonalpark ble for verneinteressene en miljøpolitisk symbolsak, noe som blant annet skyldtes Hardangerviddas beliggenhet, og dets nasjonale- og internasjonale betydning. At Veig og Dagali ble diskutert i sammenheng med opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark, ble også utslagsgivende, da de to vassdragene på et tidlig tidspunkt ble bragt inn i en større miljøpolitisk kontekst. Dersom spørsmålet om opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark ikke hadde eksistert, slik at Veig og Dagali kunne ha blitt behandlet utelukkende som en utbygger sak, kan en tenke seg at resultatet ville ha blitt annerledes. Dermed peker Hardangervidda nasjonalpark seg ut som en ”reddende engel” for Veig og Dagali. Det nærmeste man kommer noe som kunne hatt en lignende funksjon i forhold til Altasaken, var samespørsmålet, uten at dette førte til vern av vassdraget. Hvorfor spørsmålet om samenes rettigheter ikke fikk en tilsvarende funksjon i Alta-saken, vil jeg vende tilbake til senere i analysen.

5.2 Interessekonflikt

At det oppstår interessekonflikter i forbindelse med politiske spørsmål, er ikke uvanlig. Og en slik konflikt kan fungere i positiv forstand ved at en får belyst nye synspunkter, samt at det bidrar med en økt innsikt ved saken. Kraftutbyggingen skapte interessekonflikter på ulike plan i det politiske bilde, da man fikk en konflikt mellom verne- og næringsinteresser, lokale- og nasjonale interesser, mellom industri og miljøvernere, samt innad i de politiske partiene og på Stortinget. Som tidligere nevnt, dreide spørsmålet om vassdragsutbygging seg om krafttilførsel. Egil Helle uttrykte det på en fin måte, da han uttalte: ”Utbyggingen av vannkraft har selvfølgelig aldri vært noe mål i seg selv. Den har vært et middel i utviklingen av et

velstands- og velferdssamfunn”.³⁴³ Uttalelsen ble gitt i forbindelse med Mardøla-aksjonen, hvor konflikten mellom vannkraftutbygging og naturvern strammet seg til. Uttalelsen peker, trass sin enkelhet, på noe vesentlig: Vannkraft har vært et middel i utviklingen av det samfunnet vi høster godene av i dag. Helle viste i denne konteksten til at Norge langt inn i det 20. århundre hadde torv, ved, koks og kull som sin viktigste energikilde. Norge, eller ”fattig-Norge”, for å sitere Helle, var således et lavenergiamfunn.³⁴⁴ Som tidligere redegjørelser i oppgaven har vist, utviklet Norge seg på 1900-tallet til å nærmest utelukkende benytte seg av vannkraft, ofte omtalt som «det hvite kull».³⁴⁵ Vannkraften var i etterkrigstiden og langt ut på 1970-tallet en relativt rimelig kraft å produsere, noe som ga industrien anledning til å utvikle seg. Det faktum at Norge mer eller mindre var selvforsynt med denne relativt billige kraftkilden, ga Norge komparative fordeler vis-à-vis utlandet, da kraftkrevende industri kunne produsere varer for verdensmarkedet basert på den billige kraften. Av denne grunn må også den kraftkrevende industrien betraktes som en interessant i utbyggerens sakene.

5.2.1 Veig og Dagali

Hardangervidda- og Alta-sakene har en rekke fellestrekk med hensyn til interessekonfliktene. Dette har vi sett både hva angikk uttalelser fra verne- og næringsinteresser, lokale- og nasjonale interesser, samt innad i AP. I Hardangervidda-saken så vi at det blant næringsinteressene befant seg en rekke jordbruks- og grunneierskipnadsinteresser. Deres agenda var i første omgang å verne om egeninteresser. Ordet *egeninteresser* skal i denne konteksten ikke forstås som *egoisme*, og er ikke ment i negativ forstand, ordet viser simpelthen til forsøket på å fremme interesser knyttet til egen næringsvirksomhet. Hardangerviddautvalget fremmet forslag om opprettelse av en nasjonalpark på Hardangervidda, som skulle omfatte både sats- og privateiendom. Dermed sto de nevnte næringsinteressene i fare for å miste deler av sin eiendom, og dermed deler av sitt næringsgrunnlag. Denne gruppen interesserte seg, etter sine høringsuttalelser å dømme, minimalt for spørsmålet om vern eller ikke vern av Veig og Dagali. Med dette mener jeg at de ikke interesserte seg for vern, sett ut ifra et vernesynspunkt, hvor miljø og naturressurser spilte en sentral rolle. For disse var det egeninteressene som var i forgrunnen. Et godt eksempel på dette er fellesuttalelsen fra Dagalifallene- og Dagali grunneierlag, hvor tittelen ”Slik det fortøner seg for dem som blir berørt” taler for seg selv. I uttalelsen kan vi lese at

³⁴³ Egil Helle, i *Olje og energi i ti år 1978-88*, 17.

³⁴⁴ *Ibid.*,

³⁴⁵ *Ibid.*, 19.

disse ønsket en utbygging av Dagalifallene, da dette ville sikre nye arbeidsplasser og gi økte inntekter for bygda. Dette bringer for øvrig frem to nye aspekter i interessekonflikten: økte inntekter (økonomi) og sysselsetting. Dette vil jeg vende tilbake til senere i analysen.

Gjennomgangen av kildematerialet avdekket at av de kommunene som befant seg på vernesiden, ble ingen direkte berørt av kraftutbyggingen. Hva dette skyldtes er usikkert, men det kan vitne om at det var enklere å tale om vern av Veig og Dagali når det ikke berørte en selv. For disse kommunene ville det ikke spille noen rolle om resultatet gikk den ene eller den andre veien, da det ikke ville få noen direkte konsekvenser for dem selv. Her ser vi altså den motsatte sammenheng av den vi omtalte ovenfor, hvor næringsinteressene i første omgang forsøkte å verne om egeninteresser. Av de kommuneuttalelsene jeg fant, som talte på vegne av næringsinteressene – ble samtlige direkte- eller indirekte påvirket av utbyggingen. Her finner vi for eksempel Hol kommune, som ville blitt direkte berørt av en vassdragsregulering på Dagali. Deres uttalelse til utvalgets arbeid kom på bakgrunn av en rekke uttalelser fra ulike grunneierlag, kommunale nemnder og styrer, hvor hovedvekten av uttalelsene gikk i mot en opprettelse av den store nasjonalparken. Også her var motstanden begrunnet i egeninteresser og risikoen for et svekket næringsgrunnlag.

Næringsinteressene var som vist dominert av jordbruks- og grunneierskipnadsinteresser. Verneinteressene var på sin side dominert av miljøverninteresser, hvor Naturvernforbundet var tungvekten. Av uttalelsene jeg har redegjort for, finner vi NNV, SFR, SNR, DNT og LO. Samtlige, med unntak av LO, har på bakgrunn av sin opprinnelse interesser for en opprettelse av Hardangervidda nasjonalpark og vern av Veig og Dagali. Det er derfor ikke overraskende at de engasjerte seg sterkt i denne saken, og jeg vil derfor ikke bruke tid og plass på å utdype hvorfor de argumenterte som de gjorde. Mer interessant er å spørre hva slags innflytelse deres uttalelser fikk for beslutningene i denne saken. NNV engasjerte seg kraftig i utbyggingsspørsmålene, hvor de blant annet oppfordret til å behandle spørsmålet om opprettelse av nasjonalparken og de to konsesjonssakene under ett. Dette begrunnet de med å vise til sakenes sterke samhörighet. Som vi så av regjeringens videre arbeid med saken, fikk man en slik behandling, selv om en ventet på hovedstyrets innstilling vedrørende Veig og Dagali. NNVs påvirkningskraft i saken kan diskuteres, én aktør alene har sjeldent avgjørende innflytelse. Allikevel kan deres kritiske merknader rundt miljøskader og NVEs, for å sitere

NNV: ”ufullstendige og ensidige sammendrag i konsesjonssøknadene”³⁴⁶ ha bidratt til å styre saken i retning vern og opprettelse av nasjonalparken etter det største alternativet. Lignende merknader kunne en også lese av de andre verneinteressenes uttalelser. Verneinteressene hadde også et fokus på alternative energikilder til vannkraft, samt forslag til hvordan en kunne møte de utfordringene som det ble vist til i energimeldingen.³⁴⁷

Som vi ser av uttalelsene til de ulike interessegruppene, var det en tydelig interessekonflikt som retter seg direkte mot vekst og vern. Den ene siden ønsket å bevare naturen, og dets miljø, mens den andre siden forsøkte å verne om sitt eget næringsgrunnlag. LO sin uttalelse bør her trekkes inn, da deres uttalelse ble av stort betydning for utbyggerinteressene i regjeringen. LO har tradisjonelt hatt sterke bånd til AP, samtidig som LO på en rekke områder blir styrt av sin egen politiske agenda og målsetting. Det var derfor ingen overraskelse at LO blant annet rettet fokuset mot sysselsettingsspørsmål i denne saken, hvor de holdt fast ved at sysselsettingen måtte sikres til en hver tid. Hva angikk problemstillingen om en eventuell utbygging av Veig og Dagali, anså LO dette som en av de vanskeligste avveiningene mellom naturvern, energitilgang og sysselsettingsutvikling som hadde blitt behandlet i Norge. Etter en redegjørelse av de ulike fordelene og ulempene i saken, anbefalte LO-sekretariatet utbygging av Veigvassdraget etter de planene som forelå, samt vern av Dagali-fallene. Denne tilrådingen, gitt LOs innflytelse hos AP, ble sentral. Som vi har sett, avvartet regjeringen endelig avgjørelse i saken til LO hadde kommet med sin uttalelse. LO-vedtaket, som på mange måter kan ses som et kompromiss, ble et viktig argument for utbyggerinteressene da saken ble diskutert i Arbeiderpartiets stortingsgruppe i begynnelsen av desember 1978.

Med et overordnet perspektiv på interessekonflikten og de ulike uttalelsene, kan en se en tydelig tendens hva angikk de lokale- og sentrale interessene. Næringsinteressene besto nærmest utelukkende av lokale interesser, dersom en ser bort ifra de politiske partiene, regjeringen og Stortinget, mens verneinteressene i første rekke var preget av nasjonale organisasjoner. Dette er paradoksalt, da det i slike utbyggingssaker i første rekke angår et begrenset område. Som vi kan se av argumentene, ville en utbygging av henholdsvis Veig og Dagali bidra til nye arbeidsplasser og økte inntekter for bygdene. Hva angikk spørsmålet om opprettelse av nasjonalpark på Hardangervidda, var dette for mange et spørsmål om tap av

³⁴⁶ RA, MVD, Nat.vernavd. 471.11 Hordaland 1975. Boks L0234. Norges Naturvernforbund uttalelse om ”*Bruk og vern av Hardangervidda*”, inkludert konsesjonssak Veig og konsesjonssak Dagali-fallene, 17.03.1975, 28-30.

³⁴⁷ St.meld. nr. 100 (1973-74), *Energiforsyningen i Norge i fremtiden*.

privat eiendom og eget næringsgrunnlag. Dermed kan det for disse ha blitt opplevd både problematisk og provoserende når verneinteresser på det nasjonale plan påvirket saken i motsatt retning. En slik problemstilling skal ikke jeg forsøke å besvare i denne oppgaven, men den er verdt å merke seg, samtidig bidrar den til en økt forståelse for de lokale interessene, som i langt større grad ble berørt av saken, sammenlignet med miljøvernere med bosted i for eksempel Oslo. På den annen side ville det trolig blitt vanskelig å få til vern noe sted dersom politikerne overlot til lokalbefolkningen å bestemme.

5.2.2 Alta-saken

De voldsomme aksjonene ved Stilla i perioden 1979-1981, samt spørsmålet om samenes rettigheter, var to sentrale faktorer som gjorde at Alta-saken skilte seg ut ifra lignende utbyggingssaker. Men også i denne saken var det tydelige interesser for natur, ressursgrunnlag, næringsgrunnlag og for miljø. Hovedargumentet hos næringsinteressene var behovet for en økt krafttilførsel i Finnmark fylke, slik energimeldingen og de ulike kraftprognosene påpekte. Behovet for nye arbeidsplasser ble også vektlagt.³⁴⁸ Jeg har tidligere påpekt hvordan slike utbyggingssaker primært påvirket et begrenset område. I dette tilfellet Alta- og Kautokeino kommune, som begge var å finne på vernesiden. Underskriftskampanjen til Altautvalget og Folkeaksjonen, hvor om lag 20. 000 av kommunenes innbyggere hadde skrevet under på, tyder på at en stor andel av lokalbefolkningen også var imot en utbygging. NRL, som hadde store egeninteresser med tanke på reindriften i området, fryktet på sin side for et svekket næringsgrunnlag ved en eventuell utbygging. Lignende argumenter var også å finne hos NSR, da mer rettet mot samenes rettigheter.

Samene ble som vi her sett en viktig og sentral aktør på vernesiden. I regjeringskonferansene så vi at regjeringen diskutert alternativer til hvordan de skulle håndtere samespørsmålet, hvor løsningen ble å opprette et samordningsutvalg om samenes rettigheter – ledet av Kommunaldepartementet. Hva angikk samenes rettigheter som direkte berørte utbyggingen, var dette noe regjeringen selv skulle håndtere, blant annet i St.meld. nr. 61. Ved å håndtere spørsmålet på en slik måte, kan en si at regjeringen maktet å løsrive samespørsmålet fra Alta-saken. Dette påpekte statsministeren selv i regjeringskonferanse 17. mars 1980, da han uttalte ”De nødvendige skritt er nå tatt i forhold som gjelder samenes situasjon, og kan stort sett ses

³⁴⁸ Energimeldingen og sysselsettingsspørsmålet vil jeg vende tilbake til under punktet om faglige uttalelser senere i analysen.

ubundet av Alta-utbyggingen”.³⁴⁹ Ved å utnevne et slikt utvalg, kan en si at regjeringen viste både engasjement og vilje til å styrke samenes rettigheter. Som et resultat av regjeringen og samordningsutvalgets arbeid, ble det første samerettsutvalget nedsatt i 1980.

Samerettsutvalgets arbeid på 1980-tallet resulterte i ny samelov 1987, en egen grunnlovsparagraf om samisk språk, kultur og samfunn i 1988, og i 1989 ble Sametinget offisielt åpnet.³⁵⁰ Det er ikke utenkelig at samenes rettigheter hadde blitt styrket selv uten Alta-saken, men det er ingen tvil om at saken i stor grad bidro til å sette samenes rettigheter på den politiske agendaen, og dermed fremskyndte denne prosessen.

Spørsmålet om samenes rettigheters påvirkning på Alta-utbyggingen, samt dens betydning for saksutviklingen, skal ikke undervurderes. Vi har sett at en også i Alta-saken hadde betydelige verneinteresser, en faktor som følgelig også var viktig for sakens progresjon, men at en fikk interessekonflikter i vassdragsutbyggingssaker var ikke uvanlig. Dette var en faktor en måtte regne med i slike saker. Spørsmålet er om Alta-saken hadde blitt den saken den ble uten spørsmålet om Norges urbefolknings rettigheter? Primærkildene, regjeringens arbeid med saken, samt dens mange hendelser og konflikter underveis, forteller oss at svaret er nei. Og gitt at samenes rettigheter var en faktor som spilte i verneinteressenes favør, kan en vanskelig argumentere for at utbyggersaken hadde endt med vern dersom samespørsmålet ikke hadde blitt en del av saken.

Også vassdragets plassering fikk konsekvenser for gjennomføringen av utbyggingsvedtaket. Som vi har sett, ble arbeidet med anleggsveien på nytt stanset vinteren 1981, da grunnet Kulturminneloven. Problemet ble håndtert av regjeringen, hvor de nødvendige undersøkelser ble foretatt, uten at dette fikk noen konsekvenser for det endelige resultatet. Det skal allikevel påpekes, da dette viser Alta-sakens mange konflikter. Således bør en også nevne de rettslige spørsmål i saken. Da NVE begjærte skjønn ved Alta herredsrett, ble det fra mange av de saksøkte, først og fremst grunneiere og rettighetshavere, som ville bli berørt av utbyggingen, vist motstand mot at skjønnet skulle fremmes. Årsaken var at de mente den kongelige resolusjonen om utbygging av Alta-vassdraget var ugyldig. Hovedspørsmålet ble dermed om skjønnet skulle fremmes eller ikke.³⁵¹ Selv om Alta herredsrett besluttet at det var

³⁴⁹ RA, S-1005/A/Aa/L0042. Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Nordli, 17.03.1980 – 19.06.1980. *Regjeringskonferanse mandag 17.03.1980 – Sak. Nr. 21.*

³⁵⁰ Mikkel Berg-Nordlie og Knut Are Tvedt, *Alta-saken*, Hentet 12.03.2014 fra <https://snl.no/Alta-saken>

³⁵¹ Johs. Andenæs og Arne Fliflet, *Statsforfatningen i Norge / Høyesterettspraksis / Rt. 1982 s. 241 (Alta)*, Hentet 10.03.2015 fra <http://www.nettressurser.no/statsforfatningen/Hoeyesterettspraksis/Rt.-1982-s.-241-Alta>

rettslig adgang til å gjennomføre utbyggingen, ble også dette noe som satte sitt preg på saken, og som førte til store forsinkelser i anleggsarbeidet.

NNV ble en viktig aktør hos verneinteressene, da de viste et sterkt engasjement i saken fra første stund. I 1975 klaget de til Stortingets ombudsmann, hvor de kritiserte NVEs mangelfulle saksbehandling av Alta-saken.³⁵² Klagen ble avvist, men deres engasjement fortsatte. I etterkant av Stortingets vedtak rettet de særlig fokus mot energiprognosene, og forbruket av elektrisk kraft i Finnmark, hvor de hevdet at NVE hadde overestimert det kommende forbruket. I NNVs arkiv vil en finne en rekke mapper som utelukkende omhandler Alta-saken, hvor en blant annet kan lese deres mange henvendelser til regjeringen og Stortinget. Nærmest alle henvendelsene består av anmodninger til å behandle saken på nytt i Stortinget, og i beste fall legge utbyggingsvedtaket død. Et annet eksempel på deres sterke engasjement er NNVs motmelding til St.meld. nr. 61, hvorpå de ”rettet opp i” de mange faktafeilene som var å finne i stortingsmeldingen. I denne forbindelse reiste også NNV sak mot staten, med påstand om at den kongelige resolusjonen av 15. juni 1979 var ugyldig.

Gitt NNVs iherdige innsats for å stoppe utbyggingsvedtaket, samt kommunenes tydelige standpunkt i saken, er det nærliggende å anta at verneinteressene hadde gode forutsetninger for å gå seirende ut av striden. Men som vi så, var det mektige aktører som preget næringsinteressene, hvor vi blant annet finner Finnmark fylke, sentrale personer i regjeringen, energimyndighetene og Finnmark Arbeiderparti. Her har jeg tidligere trukket en parallell til David og Goliat. Spørsmålet er hvorfor saken fikk det resultatet den fikk, da så mange lokalinteresser tydelig hadde gått imot en utbygging, hvorpå samenes rettigheter attpåtil ble krenket? Et fullstendig svar på dette vil kreve en grundigere gjennomgang av andre faktorer. Jeg vil derfor komme tilbake til dette spørsmålet senere i analysen.

Folkeaksjonen mot utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget og deres aksjoner, er noe en ikke finner i Hardangervidda-saken. Folkeaksjonen utgjorde et tilbakevendende problem for myndighetene i perioden 1979-1981, noe blant annet regjeringskonferansene gir mange eksempler på. Deres agenda var tydelig: Å stoppe utbyggingen av altavassdraget, hva enn det måtte koste. Argumentene var mange, og favner i grove trekk de aller fleste argumentene en finner hos verneinteressene. Men hva skyldes det at det utviklet seg en folkeaksjon i denne

³⁵² RA, NNV, E – Saksarkiv, Ea – Alta-saken, Ea – L0002, *Vassdragsvesenet i strid med loven? Naturvernforbundet klager over saksbehandlingen for Altavassdraget, 15.10.1975*, 1.

saken, og ikke i Hardangervidda-saken? Også her er det mange faktorer som spilte inn. For det første var det i Hardangervidda-saken et tydelig engasjement også på regjeringshold for å verne vidda, Veig og Dagali. Dette engasjementet manglet i Alta-saken, hvor regjeringen enstemmig hadde vedtatt utbyggingen. At regjeringen her vedtok en utbygging, og dermed ikke lot seg påvirke av kommunenes og lokalbefolkningens tydelige motstand, kan ha bidratt til dannelsen av en slik aksjon. Det kan også sies at Alta-sakens uheldige startsfase, hvor det var foreslått å demme ned Masi, var et viktig moment. For mange kan dette ha blitt tolket som en arrogant og provoserende handling fra energimyndighetene, hvor samenes rettigheter, sett ifra aksjonistenes ståsted, åpenbart ble krenket. I denne konteksten vil jeg vise til Køber, hvor han trekker frem tre ulike måter en kan gjøre sitt politiske syn gjeldende på: Gjennom politiske partier, via organisasjoner, eller via folkeaksjoner. Videre skriver han at folkeaksjoner startes av dem som ikke synes de får innflytelse nok gjennom de to første.³⁵³ Dette var, som vi har sett, situasjonen for Folkeaksjonen i Alta-konflikten. De følte ikke at de hadde støtte hos de politiske partiene og i regjeringen, og gikk derfor til aksjon. I Hardangervidda-saken var det, som tidligere påpekt, en betydelig vilje innad i regjeringen til å kjempe for vern. En kan dermed tolke dette som at det i Alta-saken var en rekke personer som følte seg skyggesett av myndighetene, og dermed tok saken i egne hender.

5.2.3 Oppsummering

Som vi ser, fantes det en rekke likhetstrekk hva angikk interessekonfliktene i de to utbyggingssakene. I oppgaven har jeg delt de ulike interessene inn i *verne- og næringsinteresser*, hvor vi særlig hos verneinteressene ser tydelige likhetstrekk, hvorpå en finner argumenter som retter seg mot natur- og miljøspørsmål. Hos næringsinteressene ser vi at det var en tendens til å fokusere på egeninteresser, hvor en særlig i Hardangervidda-saken hadde en rekke lokale interesser som forsøkte å verne om egen eiendom og næringsgrunnlag. Dette var ikke like tydelig i Alta-saken, hvor næringsinteressene primært var å finne på fylkesplan, hos energimyndighetene og i regjeringen. Alta-saken skiller seg også ut ved at både Alta- og Kautokeino kommune gikk i mot en utbygging, og dermed ikke fokuserte på de økonomiske fordelene en slik utbygging kunne tilføre. Spørsmålet om samenes rettigheter, samt Folkeaksjonens protester bidrar også til at skillet mellom de to sakene blir større, hvor en i Alta-saken fikk en langt mer direkte involvert aktør som frontet verneinteressene.

³⁵³ Køber, *Alta-utbyggingen har mange sider*, 45.

Tidligere påpekte jeg den kraftbærende industriens rolle som interessant, uten å utdype dette nærmere. I dette legger jeg at den kraftbærende industrien var, og er, avhengig av rimelig kraft for å kunne drifte bedriften på en økonomisk gunstig måte. Dyrere kraft betyr større utgifter, som igjen ofte kan resultere med kutt i budsjettene på andre områder. I verste fall nedbemanning. Nedbemanning vil igjen ha påvirkningskraft på ulike plan, både for den det gjelder og hans/hennes familie, men også på langsikt for det norske samfunnet i form av lavere nasjonal omsetning, flere utgifter til sosiale tjenester, dagpenger osv. Her er det med andre ord snakk om en form for domino-effekt. Ergo: Industrien er tjent med rimelig kraft, og gitt vannkraftens rolle som beste alternativ på 1970-tallet, kan en trygt fastslå at industrien her befant seg på hva den siden jeg i denne oppgaven kaller næringsinteressene, hvor de således var for en utbygging av vassdragene.

Sysselsettingsspørsmål og økonomiske konsekvenser var to viktige faktorer som var til stede i begge sakene. LO var en tydelig interessent i Hardangervidda-saken, hvorpå de frontet et kompromiss som foreslo både vern og utbygging. Deres fokus var rettet mot sysselsettingen, hvor de anså en utbygging som et viktig ledd i arbeidet med å øke denne. Både ved at en vassdragsutbygging ville skape nye arbeidsplasser, men også ved at en rikeligere tilgang på energi ville bidra til å holde energiprisene stabile. Stabile energipriser kunne igjen resultere i at bedriftene fikk det økonomiske overskuddet de trengte for å skape nye arbeidsplasser. Således henger sysselsettingsspørsmål og økonomiske konsekvenser sammen. NSR, som motsatte seg utbyggingsplanene i Alta, påpekte også de positive sidene en eventuell anleggsperiode kunne tilføre lokalsamfunnet, men var på sin side usikre på hvor samene passet inn ved disse arbeidsplassene. De fryktet, slik uttalelsen i St.prp. nr. 107 viste, at en ved disse arbeidsplassene etterspurte kvalifisert arbeidskraft, noe en neppe ville finne blant lokalbefolkningen i Alta og Kautokeino. I denne konteksten kunne en også lese at de fryktet at vassdragsutbyggingen ville forringe samenes næringsgrunnlag.³⁵⁴

Hva angikk de økonomiske konsekvensene, viste St.meld. nr. 61 at det i Alta-saken ville bli dyrt å skrinlegge prosjektet. Ved å skrinlegge altaprojektet, måtte en fremskynde andre prosjekter, da hensikten hele tiden var å sikre fylket kraft. Merkostnadene ved en slik løsning ble beregnet til om lag 500-700 millioner kroner - 1980-års kroneverdi. Nettopp dette ble

³⁵⁴ Se kapittel 4, *Kampen om Alta*, 68-69.

avgjørende i regjeringen- og Stortingets helhetsvurdering, da de på nytt vedtok å gjennomføre utbyggingen av Altavassdraget i 1980.³⁵⁵

5.3 Faglige uttalelser

Av de faglige uttalelsene som har blitt gjennomgått i denne oppgaven, er NOU-rapportene blant de mest sentrale. I arbeidet med spørsmålet om vern eller ikke vern av Veig-, Dagali- og Altavassdraget, ble disse svært avgjørende. Dette skyldes i første omgang det omfattende og grundige arbeid som ble foretatt, samt den brede sammensetningen av fagpersoner som sto bak de ulike utredningene. Utvalgene tok blant annet sikte på å kartlegge og vurdere henholdsvis Hardangervidda- og Finnmarksviddas natur, plante- og dyreliv, næringsgrunnlag og ressurser. En av hovedhensiktene var å vurdere naturområdenes fremtidige samfunnsrolle, samt å komme med faglige vurderinger om hvilke ressurser som kunne utnyttes, og hvilke som burde vernes. I det følgende vil også energiprognosene fra energimeldingene, samt stortingsmeldingene og stortingsproposisjonene bli diskutert.

5.3.1 Veig og Dagali

Hardangerviddautvalgets mandat gikk ut på å kartlegge og fremme løsninger på de spørsmål som hadde betydning i landssammenheng, herunder landbruk, naturvern, vitenskap og friluftsliv. Hva angikk spørsmålet om utbygging av vassdrag i området, skulle ikke utvalget ta stilling til dette, men dersom det ble vedtatt utbygging av enkelte vassdrag, skulle de vurdere sider ved det eller de prosjekter som skulle gjennomføres. Utvalget tolket dette som at de skulle gi disse områdene ekstra oppmerksomhet, hvor de ville foreta grundigere undersøkelser av geologi, plante- og dyreliv, friluftsliv, klima og natur- og kulturhistorie. Til tross for at utvalget her ikke fikk noe mandat til å vurdere hvorvidt et vassdrag skulle bygges ut eller ikke, fikk de anledning til å uttale seg om de vassdragene som ble konsesjonsbehandlet. I rapporten har vi sett at et stort flertall i utvalget ga sin anbefaling til at Hardangervidda nasjonalpark ble opprettet etter største alternativ, som både omfattet privat- og statseiendom. I denne anbefalingen ligger det implisitt en fraråding om en utbygging av Veig og Dagali, da de selv påpekte at en slik utbygging ville redusere arealet på nasjonalparken fra ca. 3400 km², til omlag 2800 km². Hadde utvalget her ønsket en vassdragsregulering, ville de trolig ha anbefalt en nasjonalpark hvor Veig og Dagali ikke var medregnet. Utvalget kom også med en eksplisitt fraråding av videre vassdragsregulering i området, da viddas natur og kulturminner

³⁵⁵ Se kapittel 4, *Kampen om Alta*, 73.

allerede hadde tatt store skader av tidligere reguleringer. Et argument som ble bruk i denne konteksten var at med hvert nye tekniske inngrep, ville behovet for å verne det som var igjen bli større.

I rapporten ble det avdekket at Veig og Dagali skilte seg ut som særlig verneverdige områder. Dette skyltes blant annet dets rike plante- og dyreliv, hvor det ble hevdet at de botaniske områdene ville være av stor interesse for fremtidig forskning og undervisning. På bakgrunn av dette anbefalte utvalget at all bygge- og anleggsvirksomhet i disse områdene skulle totalforbys. Dermed oppfordret utvalget også her til varig vern av Veig og Dagali.

I stortingsmeldingen om Hardangervidda har kraftutbygging fått et eget kapittel, hvor det blir gitt en grundig forklaring på hvorfor regjeringen ønsket å verne Veig og Dagali sammen med nasjonalparken. Særlig to faktorer ble vektlagt. For det første, Hardangerviddautvalgets konklusjon, hvor Veig og Dagali ble ansett som særlig verneverdige områder. For det andre, at den nødvendige kraftdekningen for 1980-årene kunne skaffes ved annen vannkraftutbygging.³⁵⁶ Det at regjeringen og energimyndighetene her slo fast at en til tross for vern av Veig og Dagali kunne dekke kraftbehovet i området, er en stor motsetning til situasjonen i Alta-saken, hvor kraftbehovet var prekært.

5.3.2 Alta-saken

Ressursutvalget for Finnmarksvidda fikk i oppgave å utarbeide en samlet plan for vern og bruk av naturressursene på Finnmarksvidda, samt fremme forslag om ulike gjennomføringstiltak. Dette ligner i grove trekk på mandatet til Hardangerviddautvalget. Ressursutvalget for Finnmarksvidda fikk derimot anledning til å vurdere planer om større utbyggingstiltak eller inngrep i naturen, samt å komme med uttalelser om enkeltsaker mens utredningsarbeidet pågikk. Dermed fikk utvalget her en anledning Hardangerviddautvalget ikke hadde, nemlig å uttale seg om, og vurdere vassdragsreguleringene i mandatområdet. Etter gjennomgangen av NOU-rapporten til Hardangerviddautvalget, er det ingen tvil om at utvalget med en slik mulighet hadde frarådet utbyggingen av Veig og Dagali. Betydningen av dette skal allikevel ikke overdrives. Som vi så, uttalte Hardangerviddautvalget seg i relativ klartekst angående Veig og Dagali, hvor de med belegg i egen forskning frarådet reguleringsplanene. Forskjellen er derimot at Ressursutvalget for Finnmarksvidda eksplisitt

³⁵⁶ St.meld. nr. 43 (1978-1979), 65-66.

ble oppfordret til å gjøre dette i sitt mandat. Men hvor utvalget for Hardangervidda frarådet en vassdragsregulering av Veig og Dagali, gjorde utvalget for Finnmarksvidda det motsatte. De oppfordret til en utbygging av Altavassdraget. Hva var årsaken til dette?

Som vi har sett av begrunnelsen for utvalgets uttalelse, skyldtes dette ulike faktorer. I første rekke var det begrunnet i prognosene for kraftforsyningen i 1975, hvor det ble fastslått at kraftforbruket i Finnmark ville øke med ca. 60% i perioden 1975-1985. Den andre årsaken var sysselsettingssituasjonen i Finnmark på dette tidspunktet. Utvalget påpekte i sin konklusjon at det i mandatområdet hadde utviklet seg et relativt folkerikt samfunn, et samfunn som ikke lenger var bærekraftig kun ved hjelp av primærnæringene. En måtte derfor utvikle annen næring i området, slik at et allsidig samfunn kunne opprettholdes. Dette var som tidligere nevnt paradoksalt, da en dermed var nødt til å tilpasse ny virksomhet i et allerede sårbart og særpreget naturområde. Et område utvalget samtidig forsøkte å beskytte. Utfordringen ble dermed å gjøre dette på en forsvarlig måte. Nettopp dette ble vektlagt i utvalgets uttalelse angående Altavassdraget, hvor de støttet en moderat utbygging av vassdraget, gitt at primærnæringene ikke ble påført betydelige skader.

Da utvalget anbefalte en moderat utbygging av Altaelva, kom de med visse betingelser til den eventuelle utbyggingen.³⁵⁷ Som vi kan lese av betingelsene, var verken kultur, vern eller samenes rettigheter nevnt. Hvorfor ble disse temaene utelatt, da disse var en av hovedårsakene til at utvalget ble utnevnt? Et ønske om en utredning av disse temaene kom blant annet frem i Nord-Norgeplanen, hvor det ble uttrykt et ønske om en samlet plan for vern og bruk av naturressursene i de samiske områdene.³⁵⁸ Hvorfor utvalget da valgte å ikke vektlegge disse punktene i sin uttalelse, er merkverdig. Det er noe uklart hva dette skyldes, men som vi kan lese av betingelsene, viste utvalget en bekymring for reindriften i området. Dermed kan en si at samene her ble tatt hensyn til, da reindriften var en viktig næring for samene. Videre ser vi av betingelsene at utvalget ønsket vern og varig vern av visse andre vassdrag i området. Men der slutter også sporene etter kultur, vern og samenes rettigheter i utvalgets betingelser. En ting som her må påpekes, er at jeg i mitt arbeid med utvalgets rapport primært fokuserte på deres utredninger hva angikk tekniske inngrep i naturen. Rapporten er et svært omfattende verk, og all logikk tilsier dermed at disse temaene er

³⁵⁷ Se kapittel 4, *Kampen om Alta*, 63.

³⁵⁸ *Ibid.*, 58.

grundig redegjort for i rapportens andre kapitler. Dette er trolig en av årsakene til at disse punktene ikke ble grundigere nevnt i utvalgets uttalelse.

I rapportene finner vi en rekke fellestrekk, både hva angår hensyn til miljø, dyre- og plantearter, naturvern, lokalbefolkning og primærnæringer. Dette var viktige argumenter da utvalgene fremmet forslag om vern av ulike områder. I Hardangervidda-saken fikk man en kamp mellom to parter, hvor vi på den ene siden fant de som ønsket å utnytte ressursene – grunneiere og bygdefolk, mens den andre parten – fag- og vitenskapspersoner, ønsket at Hardangervidda skulle bevares og ressursene vernes om. I Alta-saken ser vi en lignende kamp, men denne var langt mer komplisert. Jeg har allerede påpekt det jeg omtalte som et paradoks, hvor en så seg nødt til å tilpasse nye næringer for å sikre fremgang og nye arbeidsplasser. Dette på bekostning av eksisterende primærnæringer. Denne konklusjonen var det etter alt å dømme en bred oppslutning om. Dette var realiteten, og det godtok folk flest. Årsaken til at dette var et langt mer påtrengende behov i Finnmark, skyldes blant annet dets geografiske beliggenhet. Jeg har allerede vist til Brox, og hvordan Finnmark på denne tiden var et lite industrialisert område hvor folk flest utnyttet landskapet gjennom en husholdningsøkonomi. En kan dermed slå fast at for å imøtekomme en mer moderne industri, måtte dette skje på bekostning av primærnæringene. Ser en dette i kontekst med energiprognosene for Finnmark, finner man i dette en mulig forklaring på hvorfor utvalget støttet en moderat utbygging av Altavassdraget.

Som tidligere påpekt, var ikke kraftbehovet i Sør-Norge like nærgående som i Finnmark. De ulike energiprognosene som det blir vist til i St.meld. nr. 61 og St.prp. nr. 107, viser begge hvordan kraftbehovet i Finnmark var påtrengende, og i St.prp. nr. 107 blir utbyggingen av Altavassdraget eksplisitt begrunnet med det økende kraftbehovet.³⁵⁹ I ettertid viste disse prognosene seg å være feilaktige, da forbruket ble lavere enn først antatt.³⁶⁰ Interessant er det at Brundtland i et radiointervju med Dagsnytt 16:30, 25. august 1990, uttalte at Alta-utbyggingen var unødvendig og ikke burde vært gjennomført. Hun begrunnet dette med de feilaktige energiprognosene på 1970-tallet. Her påpekte hun dog at dette var noe en først kunne si i ettertid, når man med sikkerhet kunne slå fast hvordan utviklingen senere på 1980-

³⁵⁹ St.prp. nr. 107 (1977-1978), 154.

³⁶⁰ Gro Harlem Brundtland, intervju med Dagsnytt 1630, 25.08.1990, Hentet 04.03.2015 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/5140656264e8d048b8234ef146448cb2.nbdigital?lang=no>

tallet ble.³⁶¹ At Brundtland her hevdet at Alta-utbyggingen ikke skulle vært gjennomført, er en stor innrømmelse. Alta kraftverk ble åpnet i 1987, først etter mange konfliktfylte år, hvor man blant annet fikk en av Norges største politiaksjoner siden krigen. Motstanden var som vi har sett massiv, men de sentrale myndighetene sto på sitt. At hun da, kun 3 år etter åpningen uttalte at utbyggingen ikke burde skjedd, er interessant. Brundtland fortalte meg at hun burde unnlatt å si dette i intervjuet, da uttalelsen lett kunne misforstås eller misbrukes.³⁶² Videre forklarer hun at:

Uttalelsen var ment som et saklig svar på den kraftutviklingen som i 1990 lå bak oss. Det var dette det ble tatt utgangspunkt i, siden kraftbehovet var blitt brukt som et sentralt argument da Alta-utbyggingen ble vedtatt. Likevel, det hadde vært bedre om jeg hadde svart litt mindre direkte, for eksempel vist til at det alltid vil være vanskelig å anslå helt korrekte tall, når man skal beregne slike prognoser.³⁶³

At uttalelsen kan misforstås, vil jeg si meg uenig i. Min oppfatning er at Brundtland heller angrer på at hun ga en så tydelig uttalelse i saken, da den ville bli vanskelig å bortforklare i etterkant. Det er ingen hemmelighet at politikere formulerer svarene sine på en slik måte at de kan tolkes på ulike måter. Således kunne det, som hun selv sier, vært smartere å ha vist til problematikken rundt de fremtidige kraftprognosene, og latt det blitt med det, fremfor å eksplisitt si at utbyggingen ikke skulle ha skjedd.

Et nærliggende spørsmål i denne konteksten, er hvorfor prognosene slo feil? Et mulig svar er å spore i St.meld. nr. 54 – vedlegg 1, som inneholder diverse uttalelser fra NVE til OED om Norges energiforsyning, hvor NVE angående fremtidige kraftprognoser forteller følgende:

Elektrisitetsdirektoratets prognoser er et nødvendig grunnlag for planleggingen av den videre kraftoppdekning i vårt land. Det er nødvendig å ligge på forskudd med planlegging og avklaring av nye kraftprosjekter. Planleggingen bør derfor omfatte vesentlig mer krafttilgang enn det som anses nødvendig for å møte den mest sannsynlige etterspørselsutvikling til enhver tid.³⁶⁴

Som vi kan lese av uttalelsen, er det for NVE standard politikk ”å ligge på forskudd” både hva angår forbruk og avklaring av nye kraftprosjekter. Årsaken er følgelig at det i slike situasjoner er bedre ”å ha for mye, heller enn for lite”. En av hovedforklaringene på hvorfor det ble en vassdragsregulering i Altavassdraget, kan dermed være at NVEs kraftprognoser viste at en slik regulering var nødvendig for å sikre Finnmark tilstrekkelig med krafttilførsel i de

³⁶¹ Gro Harlem Brundtland, intervju med Dagsnytt 1630, 25.08.1990, Hentet 04.03.2015 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/5140656264e8d048b8234ef146448cb2.nbdigital?lang=no>

³⁶² Mail-korenspondanse med Gro Harlem Brundtland, 22.04.2015.

³⁶³ Ibid.,

³⁶⁴ St. meld. nr. 54 (1979-1980), Vedlegg 1, *Uttalelse fra Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen til Olje- og energidepartementet : Om Norges energiforsyning*, 23.

kommende årene. Sør-Norge hadde følgelig også et visst behov for ny krafttilførsel, da industriell vekst og befolkningsøkning også var faktorer som spilte inn der, men behovet var, som vi har sett, ikke like påtrengende som i Finnmark.

5.3.3 Oppsummering

De faglige uttalelsene ble helt sentrale i sluttbehandlingen av de to sakene. Til tross for at Hardangerviddautvalget ikke hadde som arbeidsoppgave å vurdere utbygging av vassdrag på Hardangervidda, ble deres funn og anbefalinger viktige argumenter da vernevedtaket ble fattet. Ressursutvalget for Finnmarksvidda ble i motsetning brukt som en instans til å vurdere utbyggingsspørsmål, hvorpå de med et stort flertall anbefalte en begrenset utbygging av Altavassdraget. Det er derfor nærliggende å anta at deres anbefaling ble en sentral brikke i avgjørelsen, da de eksplisitt var bedt om å komme med en vurdering. En lytter jo gjerne til de en ber om råd fra. At Ressursutvalget her kom med sin anbefaling, som talte for en utbygging, er dermed det motsatte av hva vi så i Hardangervidda-saken. At de ulike kraftprognosene i energimeldingene også så tydelig bekreftet et stort behov for økt krafttilførsel i Finnmark, til kontrast var Sør-Norge, ble også helt sentralt og vektgivende.

5.4 Arbeiderpartiets politiske linje

Da Arbeiderpartiet lanserte arbeidsprogrammet for perioden 1974-1977, ble det rettet et særlig fokus mot miljøpolitikk og vern av naturområder. At miljø ble et viktig punkt i dette programmet, er trolig en konsekvens av at MVD ble opprettet to år tidligere. Departementets opprettelse henger igjen sammen med at miljøpolitiske spørsmål for alvor ble en del av politikken ved slutten av 1960-tallet. Den foreløpige analysen har vist at det finnes både likhetstrekk og forskjeller ved de to utbyggingssakene, og helt sentralt for de begge var det at AP satt med regjeringmakten under begge saksbehandlingene. Hva angikk partiets politikk, slik den blant annet kom til uttrykk i arbeidsprogrammene for perioden da disse sakene var til behandling, blir det tydelig hvor viktig fortsatt økonomisk vekst og sysselsetting var for partiet. I dette kan noe av forklaringen på hvorfor det ble et ulikt resultat i de to sakene ligge. Som vi har sett, ble det en tydelig interessekonflikt internt i partiet, hvor sysselsetting og fremtidig økonomisk vekst ble satt direkte opp mot miljøhensyn og vern av ulike naturområder. I kapittel 3 viste jeg til APs landsmøte i 1977, hvor man i etterkant av Nordlis tale fikk en voldsom debatt om Veigvassdraget og Dagali-fallene.

I selvbiografien til Brundtland kan en lese at hun i forkant av landsmøtet arbeidet hardt for å mobilisere verneinteressene, og da landsmøtekompromisset ble en realitet, var hun raskt ute med å behandle saken i regjeringskonferanse. Brundtlands tale på Rjukan, hennes iherdige arbeid med å mobilisere verneinteressene i forkant av landsmøtet, samt hennes store engasjement innad i regjeringen vitner om at Veig og Dagali for henne var en symbolsak, hvor kun seier var godt nok. Videre kan vi lese om situasjonen som oppsto i forbindelse med Reiulf Steen sine personlig problemer i forkant av landsmøtet, og hvordan dette kan ha bidratt til en kompromissvilje i dragkampen omkring Hardangervidda.³⁶⁵ Dette skyldtes trolig partiets behov for å fremstå som sterke og samlet i forkant av stortingsvalget den kommende høsten – noe Brundtland selv påpeker i selvbiografien. Men kunne utfallet ha blitt annerledes dersom denne faktoren ikke var til stede? Mye taler for at resultatet hadde blitt det samme, da verneinteressene tilsynelatende hadde flertall, dømt ut ifra de som uttalte seg i debatten. Hvorvidt den samme kompromissviljen hadde vært til stede kan allikevel diskuteres. Det er ikke usannsynlig at næringsinteressene, til tross for å være i mindretall, hadde kjempet hardere og motsatt seg vedtakets formulering dersom det hadde vært rom for det.

Arbeidsplasser og sysselsetting var, og er fremdeles, viktige punkter for Arbeiderpartiet – særlig hva angår distriktpolitikken. Som vi har sett, ville vern av vassdrag i stor grad resultere i tap av potensielle arbeidsplasser, noe som følgelig bekymret en rekke distriktpolitikere. Et godt eksempel på dette finner vi i et brev fra Arbeiderpartiets fylkestingsgruppe i Hordaland til regjeringen vedrørende behandlingen av Hardangervidda-saken. Brevet ble sendt i etterkant av en konferanse mellom representanter for bystyregruppa i Bergen, fylkespartiets styre, fylkeskommuneutvalget, faglig-politisk utvalg i Hordaland og stortingsrepresentanter fra fylket. Under møtet ble sysselsettingssvikten og den politiske situasjonen i Hordaland diskutert, og i brevet kan vi blant annet lese følgende:

Hordaland har i dei seinare åra vore serleg utsett for dei strukturendringar industrien gjennomgår. Ei rad nedleggingar i tekstilindustri, hermetikk og no også i verkstad og motorindustri har tappa fylket for tusentals arbeidsplassar. Folket her kjenner sterk uro for framtida. På lang sikt kan eit utkome for folket her berre vera å finna i ny industri. Dessverre er det fleire døme på at industriplanar ikkje har vorte realisert fordi ein ikkje har fått tilsagn om naudsynt kraft. I partiets program er det sagt at energiforsyninga skal baserast på varsam utbygging av vasskraft.³⁶⁶

³⁶⁵ H. Brundtland, *Mitt liv : 1939-1986*, 201.

³⁶⁶ Arbark, ARK2369, Brundtland, Gro Harlem, Da – Saksarkiv (1974-1986), Da – 0013, *Uttalelse fra fylkestingsgruppa i Hordaland 02.12.1978*, 1.

Uttalelsen gir et godt bilde av situasjonen i distrikts-Norge, og de strukturendringene industrien gjennomgikk på 1970-tallet. Vi ser også av argumentene hva som var viktigst - nye arbeidsplasser. Leser en ”imellom linjene”, kan uttalelsen oppsummeres med følgende setning: Skal vern av naturen gå på bekostning av nye arbeidsplasser? Avslutningsvis ga konferansens deltagere sin tilslutning til LOs råd om utbygging av Veigvassdraget.³⁶⁷ Det kom inn en rekke lignende uttalelser i løpet av behandlingen av Hardangervidda-saken, noe som vitner at næringsinteressene var en svært aktiv aktør i denne saken. Lignende argumenter har vi også sett i Alta-saken.

Hva angikk Stortingets behandling av Hardangervidda- og Alta-sakene, så vi et nærmest samlet AP. Dette skyldes trolig at Stortingets behandling var siste instans i saken, hvor det forut for behandlingen hadde vært rom for diskusjon og uenigheter. Dette så vi tydelig i partiets behandling av Hardangervidda-saken. En mulig forklaring på hvorfor det ikke ble en lignende diskusjon innad i AP angående Alta-saken, kan være at det for AP mer eller mindre uavbrutt var en diskusjon om i hvilken grad vassdraget skulle bygges ut, ikke en diskusjon om utbygging eller vern, slik det ble om Veig og Dagali.

MVD var den sentrale aktøren for vern i begge sakene, og jeg har tidligere referert til dokumentet fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv, hvor sluttbehandlingen av Alta- og Hardangervidda-saken diskuteres. I dokumentet så vi hvordan en hestehandel med Hardangervidda i bytte mot Alta ble foreslått som en mulig strategi, hvor en da kunne bruke styrken i Alta-saken og verneviljesynspunktet til å presse frem vern av Hardangervidda. Hvorvidt en slik hestehandel faktisk fant sted, blir på basis av kildene vanskelig, om ikke umulig å avgjøre, men med utgangspunkt i hva vi hittil vet, er det ikke utenkelig. Som jeg allerede har gjort et poeng ut av, er det mye som tyder på at det var en bred enighet innad i regjeringen om at Alta- Kautokeinovassdraget skulle bygges ut. Dette skyldtes, som vi så, manglende diskusjon i regjeringskonferansene. Dersom MVD hadde den samme viljen til vern i Alta-saken, som de hadde i arbeidet med Hardangervidda-saken, ville temaet mest sannsynlig ha vært diskutert hyppig i disse konferansene. En mulig forklaring på hvorfor det ikke er spor av slike diskusjoner, kan skyldes at MVD i forkant hadde besluttet å støtte en utbygging. Men for å gi etter i en såpass kontroversiell sak, ønsket de trolig noe i gjengjeld. Og som dokumentet viser, var Hardangervidda det mest nærliggende.

³⁶⁷ Arbark, ARK2369, Brundtland, Gro Harlem, Da – Saksarkiv (1974-1986), Da – 0013, *Uttalelse fra fylkestingsgruppa i Hordaland 02.12.1978*, 1.

Odvar Nordli ble i forbindelse med prosjektet ”Muntlige kilder til studiet av endringer i norsk politisk kultur 1975-1990” intervjuet i 2005.³⁶⁸ I intervjuet ble Hardangervidda-saken tema, hvor Nordli kunne fortelle følgende:

Det ble til slutt en stilltiende enighet mellom Miljøverndepartementet og Industridepartementet om at vi dropper utbygging av Dagali Veig til fordel for nasjonalparken på Hardangervidda. Jeg er fremdeles ikke så sikker på at det var er riktig valg, men la nå gå med det. Det ble slik, men da ble det samtidig stilltiende vist forståelse for at vi satset på Alta. Og disse beslutningene var jo egentlig tatt før jeg kom inn i regjeringen. Vi hadde behov for ny kraft. Vi hadde behov for utbygging i nord.³⁶⁹

Dette forteller oss at det til slutt ble en enighet mellom MVD og ID om opprettelsen av nasjonalpark på Hardangervidda, og vern av Veig og Dagali. Dette vet vi allerede, men som Nordli her påpekte, var det samtidig en stilltiende forståelse om at man da satset på Alta. Nordlis uttalelse i intervjuet gir dermed ytterligere belegg for teorien om at Alta ble ofret til fordel for Hardangervidda.

I forbindelse med 25-årsmarkeringen for politiaksjonen mot aktivistene ved Stilla, skrev tidligere informasjonsleder i Folkeaksjonen, Per Flatberg en artikkel til Dagbladet. I artikkelen kan vi blant annet lese følgende om Brundtland:

Hun vant kampen om Hardangervidda, men tapte kampen om Orkla og Alta. Bare hun selv kan svare på om hun ofret Alta i en hestehandel, eller om hun ble tvunget i kne av Norges vassdrags- og energiverk og daværende olje- og energiminister Bjartmar Gjerde.³⁷⁰

I min mail-korrespondanse med Brundtland ba jeg henne kommentere notatet fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv, Nordli sin uttalelse i FoSam-intervjuene, samt Flatbergs artikkel i Dagbladet. Hva angår FoSam-intervjuet med Nordli, reagerte Brundtland på uttalelsen om at det var en stilltiende forståelse om å satse på Alta. Til dette fremhevet hun at MVD tok et selvstendig verneinitiativ i forhold til Hardangervidda nasjonalpark, hvor hun foreslo at Veig og Dagali måtte vernes, samtidig med at man gikk inn for en geografisk stor versjon av nasjonalparken.

(...) Det var ikke slik at vi tok stilling til en rekke forskjellige saker, i en samlet vurdering. I 1977/78 stod den politiske kampen om Hardangervidda. Fremtidige vurderinger om hva som senere skulle skje

³⁶⁸ Heretter FoSam-intervjuet.

³⁶⁹ Forum for samtidshistorier intervjuprosjekt 2005, *Utskrift fra intervju med Odvar Nordli: Statsminister 15.01.1976-04.02.1981*, Hentet 19.03.2015 fra <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Samtidshistorie/Intervjuobjekter/Odvar-Nordli>, 34.

³⁷⁰ Per Flatberg, *Alta – 25 år etter*, i Dagbladet, Hentet 11.03.2015 fra <http://www.dagbladet.no/kultur/2006/01/14/454745.html>

med Altasaken var ikke en del av dette. (...) Derfor har jeg alltid reagert kraftig på de uriktige påstandene som senere fremkom, om at jeg hadde ”ofret” Alta (og Orkla).³⁷¹

Videre påpekte Brundtland noe jeg selv reagerte på i forbindelse med FoSam-intervjuet. Nordli fortalte der at beslutningene egentlig var tatt før han kom inn i regjeringen. Dette stemmer ikke, ifølge Brundtland:

Han var for lengst statsminister under hele behandlingen av Hardangerviddasaken. Det som ligger bak at han sier dette, likevel, tror jeg er noe av det samme som jeg føler, at slike prosesser har en lang forhistorie, og nye, reviderte planer, før den endelige beslutningen tas i regjeringen. Saken om Alta var en slik sak, der store endringer og betydelig moderasjon var vist, før det kom forslag til regjeringen og stortingsgruppa om denne konsesjonssaken.³⁷²

Hva angikk notatet fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv, oppfattet Brundtland dette som en bred bakgrunnsanalyse, hvor poenget om å presse frem Hardangervidda-saken så raskt og effektivt som mulig var det sentrale. Videre fortalte hun at Alta-saken ikke var på ”dagsorden” på denne måte og på samme tid. Det at Brundtland her hevder at Alta-saken ikke var på ”dagsorden”, finner jeg merkelig. Som vi har sett av notatet, var Alta-saken i aller høyeste grad aktuell, da man i notatet får lese at ID tok sikte på å få sluttbehandlet fire vassdragsprosjekter i vårsesjonen, herunder Alta. Det faktum at Alta-saken ble diskutert i notatet, viser også at dette var en aktuell sak. Det interessante med dokumentet er ikke hvorvidt Alta-saken var blitt diskutert i regjeringen på dette tidspunktet eller ikke, men at MVD her eksplisitt vurderte hvorvidt departementet skulle kjempe for vern av Alta. En vurdering som ble satt i direkte tilknytning til den pågående behandlingen av Hardangervidda-saken. Som jeg tidligere har påpekt, blir spørsmålet om hvorvidt Alta ble ofret til fordel for Hardangervidda vanskelig, om ikke umulig å avgjøre med basis i kildene. Per Flatberg antydte muligheten for en slik hestehandel i sin artikkel i Dagbladet. Til dette svarte Brundtland:

Til Flatberg: Jeg inngikk aldri noen ”hestehandel”. Men, holdningene i Stortingsgruppa var veldig sterke for tilstrekkelig kraftutbygging, og etter at Hardangervidda var vernet var det svært langt fra noe grunnlag for flere vernesaker ut samme Stortingsperiode! Bjartmar trengte ikke å tvinge meg i kne. Utfallet var allerede gitt, politisk og totalt sett. Argumentet om nok kraft i nord husker jeg også sto svært sterkt.³⁷³

Av det som hittil er gjennomgått, har vi dermed kilder som peker i begge retninger. Notatet fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv viser at MVD diskuterte sluttbehandlingen av

³⁷¹ Mail-korrespondanse med Gro Harlem Brundtland, 22.04.2015.

³⁷² Ibid.,

³⁷³ Ibid.,

Hardangervidda- og Alta-sakene under ett, hvor en mulig hestehandel ble foreslått. Ifølge Nordli var det i regjeringen en stilltiende forståelse for å bygget ut Alta, da man besluttet å verne Veig og Dagali i forbindelse med Hardangervidda nasjonalpark. Med en viss rett kan det derfor hevdes at Alta-vassdraget ble ofret til fordel for Veig og Dagali. Men ordet *ofret* er samtidig misvisende fordi det impliserer at MVD og Brundtland hadde et større handlingsrom enn tilfelle var. Fremfor å si at Alta ble ofret, kan det tenkes at Alta-utbyggingen heller var en konsekvens av de politiske prosessene, fremfor en bevisst avgjørelse fra MVD og andre. Som Brundtland selv sa, tok MVD et selvstendig verneinitiativ i forhold til Hardangervidda nasjonalpark, hvor Brundtland foreslo at Veig og Dagali måtte vernes. Dette var en beslutning som var tatt før Alta-saken ble diskutert i regjeringen. Og som vi ser av Brundtlands avvisning av påstanden i Flatberg sin artikkel, var det etter beslutningen om vern av Hardangervidda ikke lenger politisk grunnlag for flere vernesaker i den pågående stortingsperioden.

Da APs landsmøte i 1977 besluttet at Hardangervidda nasjonalpark skulle opprettes, og at Veig og Dagali var spesielt verneverdige områder, var det ikke lenger rom for å kjempe for vern av Altavassdraget. Dette skyldes igjen at verneviljen i regjeringen på dette tidspunktet ikke var sterk nok, eller med andre ord at utbyggerinteressene fremdeles var for sterke. Således blir det galt å si at Alta ble ofret til fordel for Hardangervidda. Som vi ser, skyldtes det flere faktorer, faktorer som MVD alene ikke hadde ansvaret for, eller var i stand til å kontrollere. Kraftprognosene for Finnmark må også nevnes her, da realiteten var at Finnmark i større grad enn Sør-Norge hadde et påtrengende kraftbehov. Dette var hele tiden det avgjørende argumentet for en utbygging av Altavassdraget.

5.5 Oppsummering og konklusjon

I denne oppgaven har jeg tatt for meg to av 1970-tallets store vassdragsspørsmål i norsk politikk. I det foregående har Hardangervidda- og Alta-sakene blitt behandlet i hvert sitt kapittel, hvor det har blitt rettet et særlig fokus mot interessekampen som utspilte seg mellom utbyggerinteressene og verneinteressene, de faglige rapportene, samt Arbeiderpartiets arbeid med og politiske holdning til sakene. Dette har dannet grunnlaget for oppgavens komparative analyse, hvor jeg har valgt å fokusere på følgende fire punkter: *utgangssituasjonen, interessekonflikt, faglige uttalelser og Arbeiderpartiets politiske linje*. Hensikten med den komparative analysen har vært å finne svar på oppgavens problemstilling, hvor jeg spurte:

Hvorfor ble det varig vern av Hardangervidda – og dermed ingen utbygging på Veig og Dagali, mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget?

Den komparative analysen viser tydelig at styrkeforholdet mellom vekst- og verneinteressene i Alta- og Hardangervidda-sakene var svært ulikt. Vi har sett at Hardangervidda-saken først og fremst ble styrket til fordel for vern ved at den ble løftet frem som en symbolsak for verneinteressene, hvor MVD arbeidet iherdig for opprettelse av nasjonalparken etter Hardangerviddautvalgets mest omfattende alternativ. I Alta-saken var verneviljen ifra regjeringens side langt svakere. Styrken til verneinteressene i Alta-saken kom først og fremst i form av de ulike folkeaksjonene, samt ved at spørsmålet om samenes rettigheter ble trukket inn i saken. Brundtland har selv uttalt at det var demonstrasjonene ved Stilla og utenfor Stortinget som virkelig skapte blest rundt denne saken.³⁷⁴ Verneinteressene ble ytterligere styrket med forslaget om neddemmingen av Masi, et forslag som i ettertid er blitt karakterisert som en psykologisk feilvurdering. Dermed kan en si at det i Hardangervidda-saken var en sterk vernevilje både hos de ulike miljøorganisasjonene, deler av befolkningen, samt hos visse deler av myndighetene, mens det i Alta-saken primært var de ulike verneinteressene, inkludert de kommunale organer, som kjempet mot utbyggingsplanene.

Hva angikk de faglige uttalelsene, ble ressursutvalgenes rapporter og de ulike energiprognosene svært vektgivende for regjeringens beslutningsgrunnlag. Imens Hardangerviddautvalget frarådet en utbygging av Veig og Dagali, gjorde Ressursutvalget for Finnmarksvidda det motsatte – de støttet en delvis utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget. Det sistnevnte utvalgets anbefalinger vedrørende Altavassdraget spilte en sentral rolle for den videre behandlingen i regjeringen og Stortinget, hvor både utvalgets konklusjon, samt de bakenforliggende kraftprognosene, ble brukt som argumenter *for* utbygging. Her kan noe av årsaken til utbyggerens ulike utfall ligge. Energiprognosene viste at Finnmark fylke hadde behov for økt krafttilførsel de kommende årene. Et lignende behov var det også i Sør-Norge, men kraftproduksjonen Veig og Dagali representerte, kunne en alternativt hente fra andre kraftkilder. Det fantes alternative kraftkilder til Altavassdraget også, men disse ville enten skade naturen og miljøet ytterligere, eller ta for lang tid å ferdigstille.

³⁷⁴ Mail-korenspondanse med Gro Harlem Brundtland, 22.04.2015.

Vi har sett at det i begge utbyggingssakene pågikk en bred interessekonflikt, både lokalt og sentralt. I Hardangervidda-saken så vi hvordan vern av vidda ville slå negativt ut for primærnæringene, ved at privat eiendom ble overført til staten. Dette var også tilfelle i Alta-saken, men her ville vern i første rekke verne om lokalbefolkningens næringsgrunnlag, fremfor å forringe det. Paradokset i Alta-saken var at nye arbeidsplasser var et ”nødvendig onde”, for å sikre lokalsamfunnene en trygg fremtid. Dette ble blant annet påpekt av Finnmarks representant Valter Gabrielsen under stortingsdebatten vedrørende Alta-saken. I hvilken grad ble de ulike verne- og utbyggerinteressene hørt av de sentrale myndighetene? Svaret kan sies å være todelt, hvor det enkle svaret er at verneinteressene fikk gjennomslag i Hardangervidda-saken, mens det i Alta-saken var utbyggerinteressene som fikk gjennomslag.

Tidligere redegjørelser har vist oss at de ulike interessegruppene meninger ble tatt hensyn til, blant annet ved at de ble lagt frem i de ulike proposisjonene og stortingsmeldingene. Videre har vi sett at MVD brukte mye tid og ressurser på henvendelser fra de ulike verne- og utbyggerinteressene. Vi så for eksempel hvordan konsesjonssøknaden og utbyggerplanene i Alta-saken ble revidert en rekke ganger, før den ble behandlet i Stortinget. Skal vi tro APs representant, Gudmund Grytøyr, var utbyggingsforslaget som ble behandlet i Stortinget 30. november 1978 nærmest en ren elveutbygging.³⁷⁵ Dette vitner om at energimyndighetene her tok til seg deler av kritikken som ble rettet mot planene, blant annet fra NNV. Særlig kritikk ble det rettet mot at energimyndighetene behandlet vassdragsutbyggingen som enkeltsaker, etter hvert som konsesjonssøknadene ble fremmet, hvor skadevirkningene dermed ble fremstilt som minimale. Kritikken resulterte i at det fra 1980-tallet kom en samlet plan for fremtidig vassdragsutbygging, hvor utbygging og vern ble sett i sammenheng. Jeg vil si at det ikke finnes noe entydig svar i spørsmålet, da det er vanskelig å måle interessegruppene påvirkningskraft i tall og prosenter. Dog er det rimelig å anta at regjeringen uten de ulike interessegruppene ville hatt et langt større spillerom.

Arbeiderpartiets politiske linje, som blant annet kom til uttrykk i arbeidsprogrammene, la sterke føringer på regjeringens handlinger og politiske ståsted. Med slagordet «Vekst og vern» la partiet opp til en politikk som skulle komme til å skape turbulens og konflikt, både internt og eksternt. Hardangervidda- og Alta-sakene er begge eksempler på dette. Dette leder oss tilbake til oppgavens hovedproblemstilling. Hvorfor ble det varig vern av Hardangervidda

³⁷⁵Se kapittel 4, *Kampen om Alta*, 81.

– og dermed ingen utbygging av Veigvassdraget og Dagali-fallene - mens det ble utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget?

Denne oppgaven har vist at spørsmålet om opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark og vern av Veig og Dagali helt fra første stund var et spørsmål om utbygging eller vern. Alta-saken var derimot hele tiden et spørsmål om hvordan, og eventuelt i hvilken grad, en skulle bygge ut vassdraget.³⁷⁶ Spørsmålet blir dermed *hvorfor* det var slik? Vern av Veig og Dagali var en langvarig og krevende kamp for MVD og verneinteressene i AP. Kraftsosialistene i partiet sto fremdeles sterkt, og vernetanken var på 1970-tallet fortsatt et nytt fenomen, og hadde således ikke fått et godt fotfeste i politikken. AP lanserte i arbeidsprogrammet fra 1974 slagordet *Vekst og Vern*, hvor det fra første stund ble fastslått at det skulle være *både-og*, ikke *enten-eller*. Men at vernehensyn skulle gå på bekostning av sysselsettingen og rimelig krafttilførsel til industrien, var fremdeles en radikal og fremmed tanke. Dette ble stridens kjerne. Verneinteressene vant omsider kampen om Hardangervidda, men kun med minste marginer, jamfør den avgjørende avstemningen i partiets stortingsgruppe og sluttbehandlingen i regjeringen.

Vern av Alta- Kautokeinovassdraget hadde dårlige ods fra første stund, blant annet på grunn av at Hardangervidda allerede var blitt løftet frem som en symbolsak for verneinteressene i regjeringen. Men også fordi kraftprognosene for Finnmark viste at det var et påtrengende behov for en økt krafttilførsel i fylket. Det var ikke politisk rom til å kjempe for begge sakene. Dette bekreftet også Brundtland i sitt svar på mine spørsmål.³⁷⁷ Dette er trolig hovedårsaken til at det ble vern av Veig og Dagali, og en begrenset utbygging av Alta- Kautokeinovassdraget. Det er dermed ikke slik at Alta ble ofret til fordel for Hardangervidda i direkte forstand. Forklaringen ligger snarere i at det ikke var anledning til å arbeide for flere store vernesaker så kort tid etter Hardangervidda, da miljøpolitikk fremdeles var et nytt og kontroversielt tema.

Slagordet *Vekst og Vern* innebar å balansere disse hensynene på en forsvarlig og god måte. Som vi har sett, skulle slagordet være en rettesnor for APs økonomiske politikk, hvor den økonomiske veksten skulle gis et nytt innhold, slik at den kunne bidra til en fornuftig bruk av

³⁷⁶ Jeg viste til denne oppfatningen under min samtale med Gro Harlem Brundtland, hvor hun langt på vei sa seg enig i denne.

³⁷⁷ Se S. 113.

ressursene og ikke ødelegge den grunnleggende balansen i naturen. Hvorvidt AP lyktes i å balansere vekst og vern, blir med utgangspunkt i Hardangervidda- og Alta-sakene problematisk å antyde, da partiet behandlet en rekke utbyggingssaker innenfor denne programperioden. Men partiets behandling av disse sakene viser en tydelig tendens, som det kan tenkes var konstant under store deler av regjeringsperioden. De to sakene, sett samlet, utgjør ikke nødvendigvis en motsigelse, men heller en balanse mellom vekst og vern. Selv om de isolert sett taler for vekst eller vern, kan man si at de nettopp samlet sett bygger opp under hovedønsket i den nye politikken, at man skulle greie å balansere disse hensynene. Bak disse avgjørelsene lå det også velbegrunnede argumenter og hensyn. I Alta-saken var det mer tungtveiende argumenter for en utbygging, mens det i Hardangervidda-saken var mer tungtveiende argumenter for vern. Dermed kan en si at hver sak, fra datidens ståsted, kan fortone seg som velbegrunnede, og at de som en helhet klarte å skape en balanse mellom vekst og vern.

Slik kraftbehovet utviklet seg i ettertid, kan man imidlertid stille spørsmålstegn om Alta-utbyggingen var forsvarlig/nødvendig ut ifra de argumentene som forelå. Utviklingen viste at det utover på 1980-tallet ble et overskudd av kraft i Norge, hvor en del av overskuddet ble eksportert til lave priser. Nettopp dette var noe av årsaken til at Brundtland i 1990 uttalte at Alta-utbyggingen aldri burde ha funnet sted. Men, som hun deretter påpekte, var dette noe en først kunne si i ettertid, når en visste hvordan utviklingen på 1980-tallet faktisk fortonet seg.

Bibliografi

Utrykte kilder

Arkiver:

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

ARK-1006/A/Møtebøker, L0008 – gruppa + gruppestyret 1978-1981.

Privatarkiv

Gro Harlem Brundtlands arkiv – ARK2369/Saksarkiv (1974-1986), Da – Boks 0010 og 0013.

Riksarkivet

Norges Naturvernforbund

E – Saksarkiv, Ea – Alta-saken, Ea - Boks L0002.

Miljøverndepartementet (Ny avlevering 2009)

Naturvernavdelingen. Arkivkode: 471.11 - Nasjonalpark Hordaland. Boks: L0233 (1972-1979), L0234 (1975), L0235 (1976-1977) og L0236 (1978).

Naturvernavdelingen. Arkivkode: 471.74 - Finnmark 1978-1983. Boks: L0495.

Naturvernavdelingen. Arkivkode: 012 - Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1977-1979.
Boks: L0041 (1977-1979) og L0042 (1980-1983).

Statsministerens kontor

RA/S-1005/A/Aa/, Referat fra regjeringskonferanse, Regjeringen Nordli. Bok: L0039A, L0040, L0040C, L0041B, L0041C, L0041D og L0042B.

RA/S-1005/A/Aa/; Referat fra regjeringskonferanse, Regjeringen Brundtland. Bok: L0043 og L0043B.

Trykte kilder

Arkiver:

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Arbeiderpartiets arbeidsprogram for perioden 1974-1977, *Trygghet for folket*. Oslo: Det Norske Arbeiderparti 1974.

Arbeiderpartiets beretning 1979-1980.

Trykt landsmøteprotokoll for Arbeiderpartiets landsmøte 8.-11. mai 1977.

Trykt landsmøteprotokoll for Arbeiderpartiets landsmøte 6.-9. mai 1979.

Stortingsarkivet

Industridepartementet, *Energiforsyningen i Norge i fremtiden*, i St.meld. nr. 100 (1973-74).

Industrikomitéen, *Innstilling fra Industrikomitéen om statsregulering av Alta-vassdraget i Finnmark fylke*, i Innst. S. nr. 43 (1977-1978).

Industrikomitéen, *Innstilling fra industrikomitéen om Regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget*, i Innst. S. nr. 250 1979-1980.

Kongelig resolusjon 10. april 1981, *Om opprettelsen av Hardangervidda Nasjonalpark*. Oslo: Regjeringen, 1981.

Landbruksdepartementet, *Om en aksjonsplan for de sentrale samiske bosettingsområder*, i St.meld. nr. 13 (1974-1975).

Miljøverndepartementet, *Om Hardangervidda*, i St.meld. nr. 43 (1978-79).

NOU 1974: 30A. *Bruken av Hardangervidda*.

NOU 1974: 30B. *Hardangervidda: Natur – Kulturhistorie – Samfunnsliv*.

NOU 1978: 18A. *Finnmarksvidda: Natur – Kultur*.

NOU 1978: 18B. *Bruken av Finnmarksvidda*.

Olje- og Energidepartementet, *Om statsregulering av Altavassdraget i Finnmark fylke*, i St.prp. nr. 107 (1977-78).

Olje- og energidepartementet, *Om søknad om utbygging av Dagalifalla*, i St.meld. nr. 73 (1978-1979).

Olje- og Energidepartementet, *Norges fremtidige energibruk og produksjon*, i St.meld. nr. 54 (1979-80).

Olje- og Energidepartementet, Vedlegg 1, *Uttalelse fra Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen til Olje- og energidepartementet: Om Norges energiforsyning, i Norges fremtidige energibruk og produksjon*, St.meld. nr. 54 (1979-1980).

Olje- og Energidepartementet, *Om regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget*, i St.meld. nr. 61 (1979-1980).

Litteratur

Benum, Edgeir 1998. *Overflod og fremtidsfrykt* i Knut Helle m. fl. (red.), *Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 12. Oslo: Aschehoug

Brox, Ottar 1966. *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantspolitikk*. Oslo: PAX forlag.

Brundtland, Gro Harlem 1997. *Mitt liv: 1939-1986*. Oslo: Gyldendal Forlag.

Bull, Edvard 1979. *Norge i den rike verden: Tiden etter 1945* i Knut Mykland (red.), *Norges historie*, bd. 14. Oslo: J.W. Cappelen Forlag.

Hanisch, Tore Jørgen og Even Lange 1983. «Forbrukersamfunnet» i Ingrid Semmingsen m. fl. (red.), *Norges kulturhistorie. bd. 8. Underveis – mot nye tider*. Oslo: Aschehoug.

Hansen, Jan Ditlev og Kjell Pihlstrøm 1981. *Stormen på Stilla*. Bodø: Egil Trohaugs Forlag.

Helle, Egil, red. 1987. *Olje og energi i ti år 1978-1988*. Oslo: Olje- og Energidepartementet.

Hillstad, Knut Ove 1993. *Alta kraftverk i landskapet*, i *Kraft og miljø NR.20*. Oslo: NVE.

Ibsen, Stephen 2002. *Kampen om Hardangervidda: En historie om vekst og vern*. Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo.

Kjeldstadli, Knut 1992. *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kjeldstadli, Knut 1988. *Metodekommentar: Nyten av å sammenligne*, i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1988, årgang 29, 435-440. Oslo: Universitetsforlaget.

Køber, Kjell 1981. *Alta-utbyggingen har mange sider. En oversikt av Kjell Køber – september 1981.*

Lahlum, Hans Olav 2008. ””Ingen gir fra seg regjeringen frivillig”: Arbeiderpartiet, LO og regjeringsmakten 1928-2008”, i Eriksen, K.E. (Red), *Arbeiderhistorie: Årbok for arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek 2008.* ss. 277-315. Forlaget aktuell.

Meadows, Donella H, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers og William W. Behrens III 1972. *Hvor går grensen? MITs forskningsrapport om verdens fortsatte vekst.* Oslo: J.W. Cappelen Forlag.

Nyhamar, Jostein 1990. *Nye utfordringer 1965-1990* i Arne Kokkvoll, Jakob Sverdrup (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bd. 6. Oslo: Tiden Forlag.

Olstad, Finn 2010. *Frihetens århundre: Norsk historie gjennom de siste hundre år.* Oslo: Pax Forlag.

Sejersted, Francis 2005. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. Århundre.* Oslo: Pax Forlag.

Nettressurser

Andenæs Johs og Arne Fliflet. *Statsforfatningen i Norge / Høyesterettspraksis / Rt. 1982 s. 241 (Alta).* Hentet 09.03.2015
http://www.nettressurser.no/statsforfatningen/Hoeyesterettspraksis/Rt.-1982-s.-241-____Alta

Arkivverket.no *Alta-saken : Tidslinje 1981-1987.* Hentet 09.02.1015
<http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-av-arkiver/Nettutstillinger/Alta-saken/Tidslinje-aarene-1981-1987>

Berg-Nordlie Mikkel, Knut Are Tvedt. *Alta-saken*. Hentet 29.09.2014 <https://snl.no/Alta-saken>

Digitalarkivet fra Hiram.no. *Altautvalget for bevaring av Alta/Kautokeinovassdraget*. Hentet 03.03.2015 http://www.hiram.no/GRASSROOT/SerieA/Aa/Aaa/Aaa_lesetest/

Flatberg, Per. *Alta – 25 år etter*. Dagbladet 14.01.2006. Hentet 11.03.2015 <http://www.dagbladet.no/kultur/2006/01/14/454745.html>

Hardangervidda.com. *Kart over Hardangervidda nasjonalpark*. Hentet 08.05.2015 <http://www.hardangervidda.com/Hardangervidda-nasjonalpark/Nasjonalparken>

Hunstad, Dag. *Komparasjon i historieforskning: Metodiske og teoretiske utfordringer*. Prøveforelesning for PhD-graden i historie, Universitetet i Bergen 21.02.2013. Hentet 25.02.2015 http://www.academia.edu/3816881/Komparasjon_i_historieforskning_-_metodiske_og_teoritiske_utfordringer

Lovdata.no. *Lov om vassdragsreguleringer (vassdragsreguleringsloven)*. Hentet 23.11.2014 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1917-12-14-17>

Lovdata.no. *Om korleis oreigningsinngrep vert gjennomført og fell bort*. Hentet 30.03.2015 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1959-10-23-3#KAPITTEL_5

Nasjonalbiblioteket.no. *Intervju med Dagsnytt 1630, 25.08.1990*. Hentet 04.03.2015 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/5140656264e8d048b8234ef146448cb2.nbdigital?lang=no>

NRK. *Dagsnytt 1630*. Radiointervju med Gro Harlem Brundtland 25.08.1990. Hentet 04.03.2015. <http://www.nb.no/nbsok/nb/5140656264e8d048b8234ef146448cb2.nbdigital?lang=no>

NRK. *Tidsvitne: Alta-kampen 6:6*. Video sett på tv.nrk.no 02.02.2015. <http://tv.nrk.no/serie/tidsvitne/DKOS60000414/sesong-2/episode-6>

Semb-Johansson Arne, Dag Øystein Hjermann og Irja Ida Ratikainen. *Økologi*. Hentet 02.10.2014 <https://snl.no/økologi>

Stigen, Anfinn og Knut Erik Tranøy. *Nymarxisme*. Hentet 02.10.2014 <https://snl.no/nymarxisme>

Statistisk sentralbyrå, Statistiske kommunehefter: Folke- og bolig telling 1. november 1970 – 2011 Kautokeino, (Oslo, Statistisk sentralbyrå, 1973). Hentet 28.03.2015 fra http://www.ssb.no/a/folketelling/kommunehefter/1970/kh_1970_2011.pdf

Store norske leksikon. *Naturvernloven*. Hentet 25.03.2015 fra <https://snl.no/naturvernloven>

Store norske leksikon. *Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge*. Hentet 16.04.2015 fra https://snl.no/Utbyggingsprogrammet_for_Nord-Norge

Stortinget.no. *Partienes representasjon på Stortinget 1945-2009*. Hentet 16.10.2014 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Valgstatistikk/Partienes-representasjon-pa-Stortinget/>

Stortinget.no. *Stortingstidende, 124. Ordentlige Stortingets forhandlinger 1978-79*. Hentet 09.04.2015 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1978-79&paid=7&wid=a&psid=DIVL500>

Stortinget.no. *Stortingstidende, 124. Ordentlige Stortingets forhandlinger 1978-79*. Hentet 08.04.2015 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1979-80&paid=7&psid=DIVL575&s=True&wid=a>

Andre kilder

Forum for samtidshistories intervjuprosjekt 2005. *Utskrift fra intervju med Odvar Nordli:*

Statsminister 15.01.1976-04.02.1981. Intervjuere: Bergh, Trond, Even lange og Helge

Pharo. Hentet 19.03.2015 fra

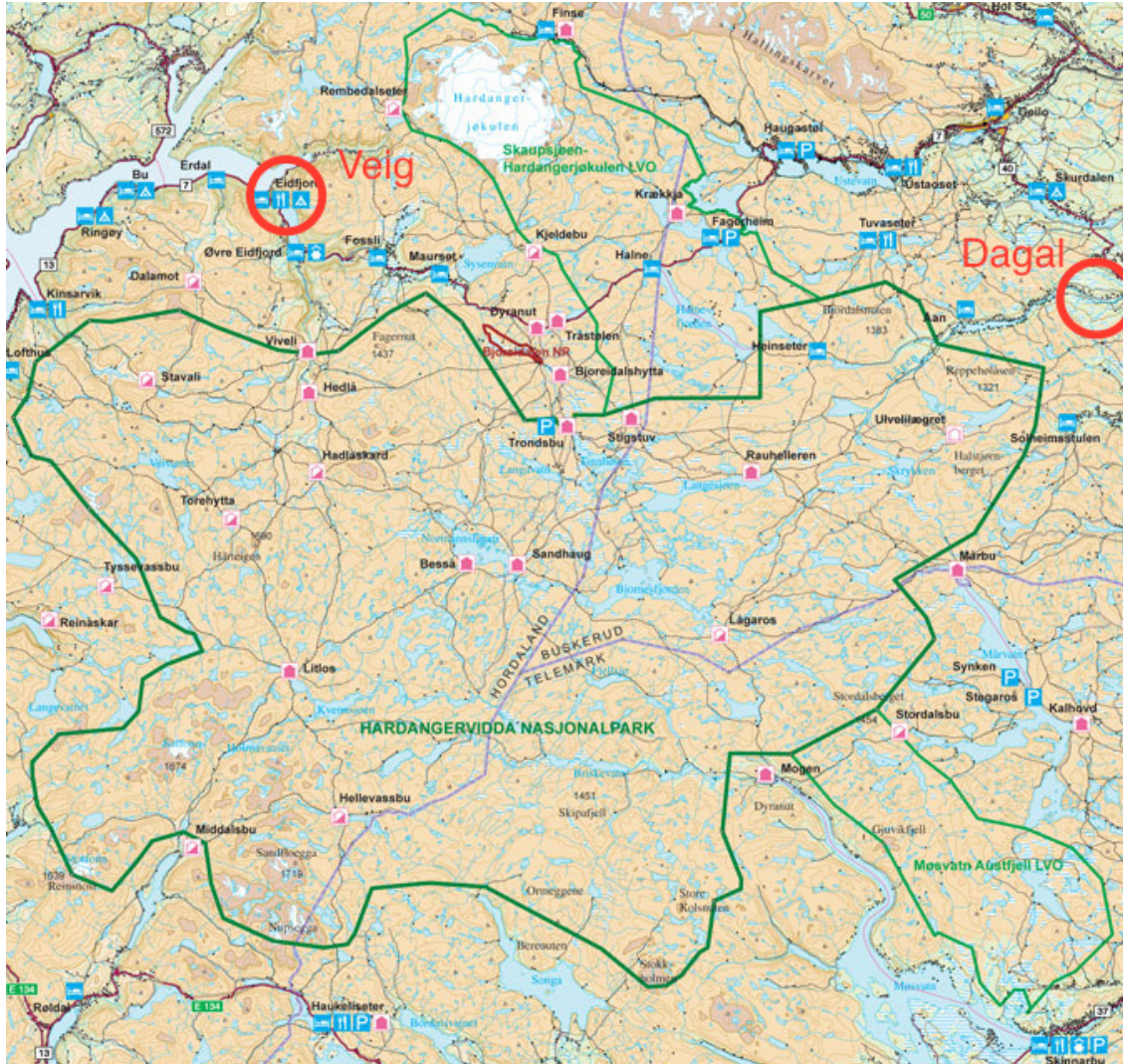
[http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Samtidshistorie/Intervjuobjekter/
Odvar-Nordli](http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Samtidshistorie/Intervjuobjekter/Odvar-Nordli)

Muntlige kilder

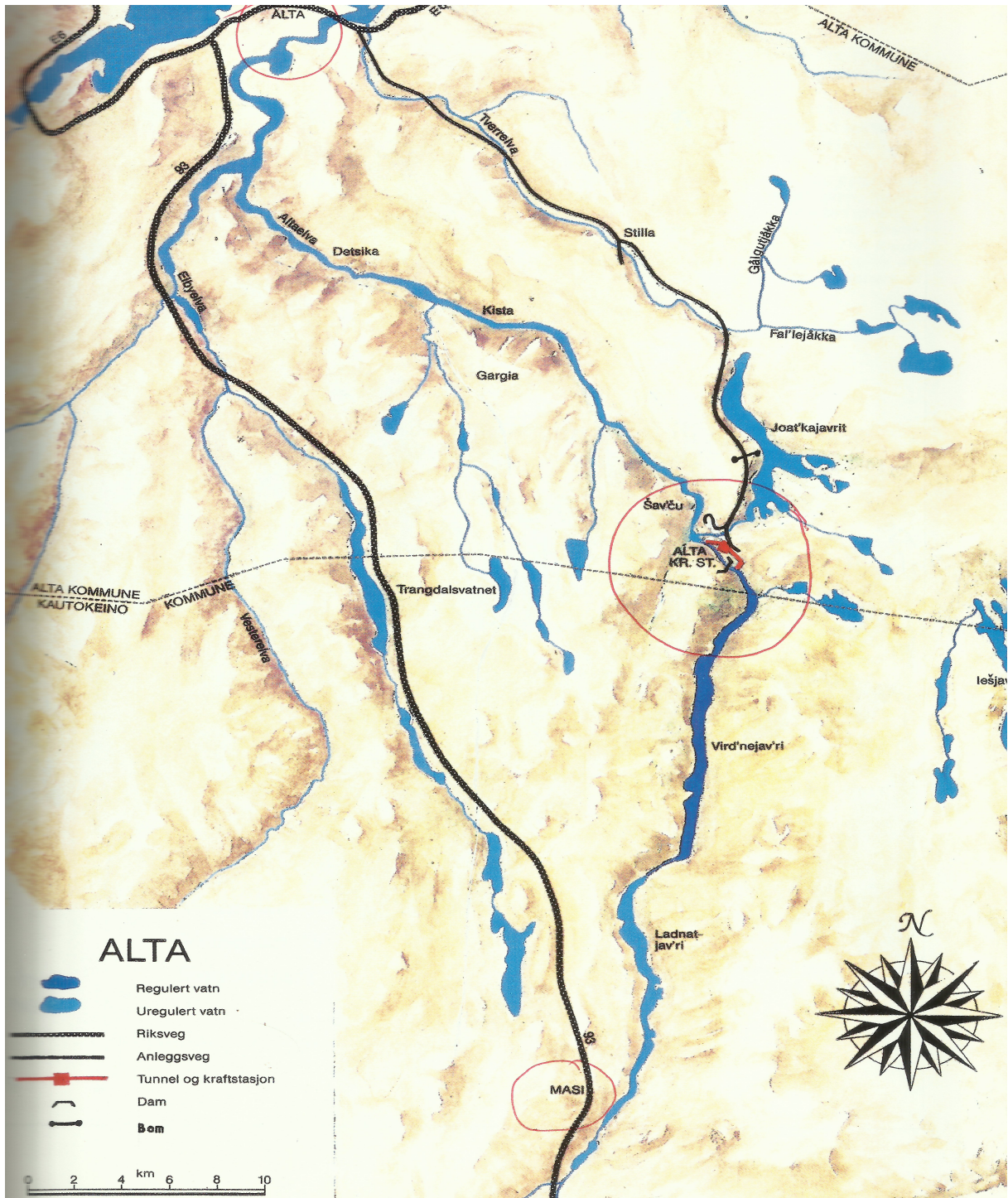
Mail-korrespondanse med Gro Harlem Brundtland 22.04.2015

Vedlegg

Kart- og bildeoversikt

Oversiktskart over Hardangervidda nasjonalpark. Veig og Dagali er markert med rød sirkel. Kilde: <http://www.hardangervidda.com/Hardangervidda-nasjonalpark/Nasjonalparken>

Alta kraftverk tegnet inn på kart over den nedre delen av Alta/Kautokeinovassdraget. På bildet er Alta by, Masi by og Alta kraftstasjon merket med en rød sirkel. Kilde: Hillstad, Knut Ove 1993. *Alta kraftverk i landskapet*, i Kraft og miljø NR.20. Oslo: NVE, 7.

Damstedet ved Altaelven før byggearbeidene tok til 1. juni 1983. Kilde: Hillstad, Knut Ove 1993. *Alta kraftverk i landskapet*, i Kraft og miljø NR.20. Oslo: NVE, 24.

Dammen ved Altaelven med fullt magasin 4. september 1987. Kilde: Hillstad, Knut Ove 1993. *Alta kraftverk i landskapet*, i Kraft og miljø NR.20. Oslo: NVE, 29.